

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Irena Kubičková

Kavalíři na cestě Evropou i časem.

**Cestovatelské reflexe tří šlechticů z českých zemí od počátku 17.
do počátku 18. století**

**Cavaliers on the journey through Europe and time. Traveller
reflexions of three Bohemian aristocrats from the beginning of the
17th century to the beginning of the 18th century**

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce:

doc. Mgr. Marie Šedivá Koldinská, Ph.D.

Na tomto místě bych ráda vyjádřila upřímný dík své vedoucí práce vážené paní docentce Marii Šedivé Koldinské za metodické vedení práce, cenné rady a podnětné komentáře a především za neskonalou trpělivost, ochotu a vlídný přístup.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Kavalíři na cestě Evropou i časem. Cestovatelské reflexe tří šlechticů z českých zemí od počátku 17. do počátku 18. století* vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 22. 5. 2012

.....
podpis

ANOTACE

Vlastním tématem této bakalářské práce nazvané *Kavalíři na cestě Evropou i časem. Cestovatelské reflexe tří šlechticů z českých zemí od počátku 17. do počátku 18. století* je nahléd do života a způsobu myšlení tří raně novověkých šlechticů–cestovatelů z českých zemí (Bedřich z Donína, Lev Vilém z Kounic a Kryštof Václav z Nostic) prostřednictvím jejich písemných svědectví, které nám o svých cestách zanechali. Stěžejním pramenem pro tuto práci se staly tři dobové cestopisy, resp. cestovní deníky zpřístupněné širší badatelské veřejnosti formou edice. Hlavním předmětem mého zkoumání je zobrazení a analýza myšlenkového světa šlechticů–cestovatelů na základě některých specifických kategorií a aspektů charakteristických pro jejich literární díla (společenské postavení, víra, věk, charakter a trasa cesty, reprezentativní doprovod, hlavní oblasti jejich zájmu a pozornosti, ustálená forma jazyka a stylistika, kompozice, atd.) Předkladaná práce si rovněž klade za cíl předvést mnohostranné využití cestovních deníků a poukázat na tento specifický druh dokumentů jako na svébytný historický pramen.

Klíčová slova: raný novověk, cestování, cestopisy a cestovní deníky, české země, šlechta

ANNOTATION

The main topic of the thesis called "*Cavaliers on the journey through Europe and time. Traveller reflexions of three Bohemian aristocrats from the beginning of the 17th century to the beginning of the 18th century*" is an insight into the life and way of thinking of three early modern Bohemian aristocrats - travellers (Bedrich from Donin, Lev Vilem from Kounice and Krystof Vaclav from Nostice) through their literary work from their journeys. The main sources for this thesis were three contemporary travel books or rather travel diaries available to the wide public of researchers by the editions. The main subject of my research is to display and analyse the intellectual world of aristocrats–travellers on the basis of some specific categories and aspects characteristic to their literary works (social status, religion, age, type of journey and itinerary, representative retinue, the main spheres of their interest and attention, language form and stylistics, composition, etc.). The presented thesis also focuses on demonstrating the many-sided use of travel diaries and points to this specific type of document as a peculiar historical source.

Key words: early modern era, travelling, travel books and travel diaries, czech lands, aristocracy

OBSAH

1. ÚVOD.....	6
2. PRAMENY A LITERATURA.....	9
3. CESTOVÁNÍ V RANÉM NOVOVĚKU.....	12
4. ŠLECHTICKÉ CESTOVNÍ DENÍKY RANÉHO NOVOVĚKU.....	16
5. BEDŘICH Z DONÍNA (1574 –1634).....	20
6. LEV VILÉM Z KOUNIC (1614–1655).....	21
7. KRYŠTOF VÁCLAV Z NOSTIC (1648–1712).....	23
8. CESTOPIS BEDŘICHA Z DONÍNA.....	24
9. KOUNICOVA CESTA DO ITÁLIE A ŠPANĚLSKA V LETECH 1635–1636....	37
10. NOSTICOVA CESTA DO NIZOZEMÍ V ROCE 1705.....	48
11. ZÁVĚR.....	64
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	66
SEZNAM VYOBRAZENÍ.....	68
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	70

1. ÚVOD

Dějiny netvoří jen události epochálního významu, ale i drobné střípky každodenního života, jejichž rekonstrukcí jsme do jisté míry schopni podat docela spolehlivý obraz toho, jak žili, uvažovali a jednali lidé dávné minulosti. Zapomeňme pro tentokrát na válečné vřavy, slavné bitvy a krvavé revoluce, na poddanské rebelie, na vzestup opěvovaných vojevůdců a pády korunovaných hlav. Odložme stranou politické dějiny a věnujme se otázce šlechtické mentality a každodennosti.

Tématem mé bakalářské práce nazvané *Kavalíři na cestě Evropou i časem. Cestovatelské reflexe tří šlechticů z českých zemí od počátku 17. do počátku 18. století* je náhled do života a způsobu myšlení našich předků optikou jejich vlastních písemných projevů.

Stěžejním podkladem a hlavním zdrojem informací pro mou práci se staly tři dobové cestopisy, resp. cestovní deníky reprezentující tři různé generace šlechticů z českých zemí. Širší badatelské veřejnosti jsou dostupné formou edice. Jedná se o *Cestopis Bedřicha z Donína*¹ vydaný v Praze roku 1940 v edici Antonína Grunda. Cesta Lva Viléma z Kounic do Itálie a Španělska v letech 1635–1636 tvoří podstatnou část edice Františka Hrubého.² Zde však není podán doslovný překlad Kounicova deníku z německého originálu, ale jeho určité zpracování.³ Mimo to mám k dispozici český překlad poslední dochované části jeho deníku – cestu z Janova do Španělska, jež je zpřístupněna díky Simoně Binkové a Josefu Polišíenskému.⁴ Třetím sledovaným pramenem je cestovní deník Kryštofa Václava z Nostic do Nizozemí v roce 1705⁵ s doslovnou edicí v němčině a českým překladem.

Na tomto místě bych ráda zmínila anglickou verzi publikace polského historika Antoniho Maćzaka *Travel in early modern Europe*,⁶ která mi poskytla ucelený náhled do problematiky raně novověkého cestování a cestovní každodennosti. Podnětné a inspirativní pro mou práci se stal rovněž cyklus specializačních přednášek *Cestování v raném novověku. Češi*

¹ Antonín GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, Praha 1940.

² František HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550-1650*, Brno 1987.

³ Blíže viz poznámka I.K. č.91.

⁴ *Lva Viléma z Kounic Cesta z Janova do Hispánie, 1636*, in: Simona BINKOVÁ – Josef POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989, s. 165–189.

⁵ Jiří KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004.

⁶ Antoni MAĆZAK, *Travel in early modern Europe*, Cambridge 1995.

v cizině a cizinci v českých zemích proslovených doc. Marií Šedivou Koldinskou na půdě Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v akademickém roce 2009/2010.

Zobrazení a analýza myšlenkového světa šlechticů-cestovatelů na základě některých specifických kategorií a aspektů charakteristických pro jejich literární díla (společenské postavení, víra, věk, charakter a trasa cesty, reprezentativní doprovod, hlavní oblasti jejich zájmu a pozornosti, ustálená forma jazyka a stylistika, kompozice, atd.) je hlavním předmětem mého zkoumání.

Předkladaná práce si rovněž klade za cíl předvést mnohostranné využití cestovních deníků. Zaměřuji se však především na tu rovinu, která se váže k osobě autora samého a jeho způsobu myšlení. Opírám se o základní ideu, že cestovní deníky (cestopisy) patří mezi prameny, pro něž je charakteristická větší či menší míra subjektivity vyjadřování. Proto každý z nich, spíše než o zemích a kulturách, které popisuje, vypovídá více o osobnosti svého pisatele.

Kompozici své bakalářské práce jsem zvolila velice jednoduchou. Vlastnímu textu mé práce předchází kapitola, ve které se věnuji pramenům a literatuře k problematice cestování. V kapitole nazvané prostě *Cestování v raném novověku* se zabývám obecným uvedením do problematiky cestování v raném novověku v širším kontextu. Jako teoretický podklad pro tuto část jsem použila především knihu a dvě studie Jaroslava Pánka,⁷ dále pak dílo Winfrieda Löschburga.⁸

V kapitole čtvrté, jež nese název *Šlechtické cestovní deníky raného novověku*, jsem se pokusila o shrnující pohled a provedla rámcovou charakteristiku cestovních deníků jakožto pramenného a literárního typu. Snažila jsem se vymezit obecné rysy, jimiž se vyznačují cestovní deníky šlechty ve sledovaném období. Tyto obecné informace jsem získala zvláště

⁷ Jaroslav PÁNEK, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552*, České Budějovice 2003, s. 11–12. TÝŽ, *Čeští cestovatelé v renesanční Evropě. Cestování jako činitel kulturní a politické integrace*, ČČH 88, 1990, s. 661–682. TÝŽ, *Cestování jako modernizační činitel středověké a raně novověké společnosti. (Problémy a úkoly českého výzkumu)*, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 9–22.

⁸ Winfried LÖSCHBURG, *History of travel*, Leipzig 1979.

studiem dvou příspěvků vydaných ve FHB v roce 1997. Jedná se o studii Petra Matí⁹ a Marie Koldinské.¹⁰

Následující tři malé kapitolky rekapitulují nejdůležitější milníky životních osudů tří šlechticů-cestovatelů – pánů Bedřicha z Donína (1574–1634), Lva Viléma z Kounic (1614–1655) a Kryštofa Václava z Nostic (1648–1712). Životopisné údaje jsem čerpala z vydaných edic.¹¹

Další tři kapitoly, jež tvoří podstatnou část mé práce, detailně rozebírají vybrané cestovní deníky podle výše zmíněných aspektů. Na základě jejich vlastních písemných svědectví a individuálních projevů se pokouším zachytit podobu myšlenkového světa šlechticů. Uvedená tvrzení dokládám vhodnými citacemi.

Na konec vkládám přílohu s barevnými reprodukcemi ilustrací z Donínova Cestopisu, Donínovo *Poznamenání mil z jednoho města do druhého v této pouti loretánské*, itineráře a mapky z Kounicovy a Nosticovy cesty, dále ukázky jejich vlastnoručních deníkových poznámek.

⁹ Petr MATĚA, *Nejstarší české a moravské deníky (Kultura každodenního života v raném novověku a některé nové perspektivní prameny)*, FHB 18, 1997, s. 99–120.

¹⁰ Marie KOLDINSKÁ, *Svět Adama mladšího z Valdštejna optikou jeho deníků (Příspěvek ke každodennosti a mentalitě renesančního aristokrata)*, FHB 18, 1997, s. 121–142.

¹¹ Antonín GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, Praha 1940; František HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550–1650*, Brno 1987; *Lva Viléma z Kounic Cesta z Janova do Hispánie, 1636*, in: Simona BINKOVÁ – Josef POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989, s. 165 – 189; Jiří KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004.

2. PRAMENY A LITERATURA

V této části bych ráda věnovala pozornost jmenovitě těm pramenům a literatuře, jež byly v menší či větší míře pro mou práci podnětné a posloužily mi i jako vhodné vodítko k tomu, jakým směrem se ubírat.

Na prvním místě je třeba zmínit vydané edice, jež zpřístupňují mnou sledované cestovní deníky. Cestopis Bedřicha z Donína¹², deník z cesty Lva Viléma z Kounic do Itálie a Španělska v letech 1635–1636¹³ a deník Kryštofa Václava z Nostic do Nizozemí v roce 1705¹⁴ se staly výchozí pramennou základnou pro mou práci. Každá edice obsahuje rozsáhlé úvodní slovo a medailonky o autorech.

Základní syntéza k problematice dějin cestování pochází z pera polského historika a předního znalce této tematiky Antoniho Maćzaka.¹⁵ Maćzakova kniha nabízí komplexní pohled na dějiny raně novověkého cestování v rámci celého evropského kontinentu. Přináší detailní rozbor všech aspektů cestovní každodennosti a prostřednictvím barvitých dobových zpráv nejrozumnějších typů cestovatelů sleduje každodenní realitu a praktickou stránku cestování. Maćzak většinu těchto fenoménů analyzuje na západoevropských a polských příkladech. Zabývá se i otázkami, co motivuje cestovatele vydávat se na cesty a jaké zkušenosti cestováním získávají.

Z cizojazyčných překladů je třeba ještě jmenovat alespoň dílo německého historika Norberta Ohlera. Jeho *Cestování ve středověku*¹⁶ je napsáno velice čtivě, avšak jeho masivní uchopení problematiky cestování není pro předmět mého bádání žádoucí.¹⁷ Pro mou práci lépe využitelná je populárněji pojatá přehledná práce Winfrieda Löschburga *History of*

¹² Antonín GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, Praha 1940.

¹³ František HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550–1650*, Brno 1987; doslovný překlad poslední dochované části Kounicovy cesty viz *Lva Viléma z Kounic Cesta z Janova do Hispánie, 1636*, in: Simona BINKOVÁ – Josef POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. Století*, Praha 1989, s. 165–189.

¹⁴ Jiří KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004.

¹⁵ Antoni MAĆZAK, *Travel in early modern Europe*, Cambridge 1995.

¹⁶ Norbert OHLER, *Cestování ve středověku*, Jinočany 2003.

¹⁷ K tomu viz kapitola *Cestování v raném novověku*, s. 12–13.

travel,¹⁸ která mi posloužila zejména obecným uvedením do problematika raně novověkého cestování. Německá historiografie k dějinám cestování je velmi rozsáhlá.¹⁹

Metodické poučení z práce polského badatele nezapře kniha Milana Hlavačky. Časové těžiště jeho práce *Cestování v éře dostavníku*²⁰ leží na přelomu 18. a 19. století. Nás však primárně zajímá předchozí doba, tedy období 16. až 18. století.

Analytičtější je Pánkova monografie o výpravě české aristokracie do Itálie v polovině 16. století, která může být považována za modelový příklad rekonstrukce jedné konkrétní cesty.²¹

Česká historiografie se může pochlubit znatelnými výsledky na poli vydaných cestovních deníků a cestopisů. Existuje několik dobře zpracovaných edic cestopisů, většinou takových, kterým se věnovala i literární historie.²² Z výběrových edic za všechny zde jmenujme dvoudílnou knihu Josefa Kanského *Čeští cestovatelé*.²³ Kanský sestavil galerii známých i zapomenutých českých cestovatelů a badatelů od konce středověku až do současnosti. Další nese název *Jak staří Čechové poznávali svět*.²⁴ Editorka Zdeňka Tichá uvádí svou antologii překladem Polova *Milionu* a završuje *Cestopisem* Bedřicha z Donína. Nejmladší z uvedených edic *Česká touha cestovatelská*²⁵ je dílem autorské dvojice editorů Simony Binkové a Josefa Polišenského.

Díličích studií vznikla v českém prostředí celá řada. Ve svých příspěvcích, vůbec nejpodnětnějších, přední znalec problematiky raně novověkého cestování, Jaroslav Pánek vytyčil vůbec první hypotézy a formuloval některé závěry fenoménu předbělohorského cestování.²⁶ K výzkumu cestování barokní šlechty zásadně přispěl Zdeněk Hojda.²⁷

¹⁸ Winfried LÖSCHBURG, *History of travel*. Leipzig 1979.

¹⁹ Na zásadní německé sborníky k této problematice upozorňuje Jaroslav PÁNEK, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551 – 1552*, Praha 1987, s. 11, pozn. 1.

²⁰ Milan HLAVAČKA, *Cestování v éře dostavníku. Všední den na střeoevropských cestách*, Praha 1996.

²¹ Jaroslav PÁNEK, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551 – 1552*, Praha 1987.

²² Edice všech známých cestopisů shrnuje Jaroslav Pánek, *Cestování jako modernizační činitel středověké a raně novověké společnosti. (Problémy a úkoly českého výzkumu)*, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 12, pozn. 7–9.

²³ Josef KANSKÝ, *Čeští cestovatelé I., II.*, Praha 1961.

²⁴ Zdeňka TICHÁ (ed.), *Jak staří Čechové poznávali svět. Výbor ze starších českých cestopisů 14.–17. století*, Praha 1984.

²⁵ Simona BINKOVÁ – Josef POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989.

²⁶ Např. Jaroslav PÁNEK, *Čeští cestovatelé v renesanční Evropě. Cestování jako činitel kulturní a politické integrace*, ČČH 88, 1990, s. 661–682. TÝŽ, *Cestování jako modernizační činitel středověké a raně novověké*

Co se týče sborníků, dosud vyšly jen dva, které se monotematicky věnují dějinám šlechtických cestovatelských aktivit.²⁸ Je příznačné, že v prvním sborníku z roku 1995 se nachází celkem deset studií zabývajících se šlechtickým cestováním v 16. a první polovině 17. století, a pouze dvě (a to od zahraničních autorů), jež překračují třicetiletou válku a pojednávají o cestování barokní šlechty. V pardubickém sborníku z roku 2007 se období do roku 1650 věnují čtyři články, zato doby následující se týká již šest příspěvků. Dle slov Jiřího Kubeše pozměněná skladba článků dokládá to, že se proměňuje historické vědomí badatelské obce a mizí předsudky spojené s pobělohorským obdobím.²⁹

společnosti. (Problémy a úkoly českého výzkumu), in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 9–22.

²⁷ Např. Zdeněk HOJDA, „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii, in: Itálie, Čechy a střední Evropa, Praha 1986, s. 216–239. TÝŽ, *Mladí Martinicové v Itálii. Kavalírské cesty české šlechty do Itálie v 16.–18. století*, in: Slánské rozhovory 2005. Itálie. Filosofie, hudba, dějiny umění, literatura, Slaný 2006, s. 35–40.

²⁸ Lenka BOBKOVÁ – Michaela NEUDERTOVÁ (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995. Jiří KUBEŠ (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.–18. století*, Pardubice 2007.

²⁹ Srov. J. KUBEŠ (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.–18. století*, Pardubice 2007, s. 9.

3. CESTOVÁNÍ V RANÉM NOVOVĚKU

Nejprve mi dovolu pronést pár slov o cestování v raném novověku v širším kontextu.³⁰

Nehledě na to, že moderní turistika je podmíněna až vznikem a rozšířením kategorie volného času, je cestování, tedy pohyb v prostoru a čase, přesun z bodu A do bodu B, staré jako lidstvo samo. Po staletí lidé opouštěli své domovy především z pohnutek diplomatických, politických, náboženských, válečných i ekonomických. Cestování bylo rovněž pokládáno za obzvlášť účinný prostředek vzdělání, už od středověku završovalo životní přípravu mladého aristokrata.³¹

Moderní evropská historiografie považuje cestování za jeden z nejvýznamnějších projevů kulturního, hospodářského i politického vývoje středověké a raně novověké společnosti. V cestování též rozpoznáváme podstatný nástroj společenské a mezinárodní integrace. Přímým stykem s cizími zeměmi a nabytím širšího rozhledu lidé ztráceli apriorní strach z neznáma, tím postupně docházelo k překonávání teritoriálních a stavovských bariér. Cestování umožňovalo ustavičnou výměnu hodnot duchovní a hmotné kultury, sbližovalo země starého kontinentu navzájem i se zámořím. Cestování mělo dvě tváře – na jedné straně otvíralo prostor k neustálé recepci a kulturnímu obohacování, na straně druhé vedlo k sebeobrannému izolacionismu a xenofobii, konfrontace s odlišným prostředím přispěla k vytváření hetero/autostereotypů.

Pojem cestování zůstává v současné historiografii značně nevyhraněný. Někteří autoři (např. N. Ohler) ve snaze rozbít konzervativní mínění o domněle strnulé středověké společnosti zahrnují do tohoto pojmu v podstatě jakýkoli pohyb v prostoru, počínaje velkými kolonizačními a migračními procesy a konče opuštěním rodiny a obyčejnou potulkou. V důsledku takového zevšeobecňujícího přístupu by se tematika cestování mohla stát

³⁰ V této kapitole se opírám o studie Jaroslava PÁNKA, *Čeští cestovatelé v renesanční Evropě. Cestování jako činitel kulturní a politické integrace*, ČČH 88, 1990, s. 661–682. TÝŽ, *Cestování jako modernizační činitel středověké a raně novověké společnosti. (Problémy a úkoly českého výzkumu)*, s. 9–22, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995. Dále pak TÝŽ, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552*, České Budějovice 2003, s. 11–12. Jako teoretický podklad mi také posloužila přehledná práce Winfrieda LÖSCHBURGA, *History of travel*, Leipzig 1979.

³¹ Převzato z Milena LENDEROVÁ, Tomáš JIRÁNEK, Marie MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*, Praha 2009, s. 368.

bezbřehým nakupením naprosto nesourodých jevů, jež by nespojovala jejich podstata, ale pouze jeden z formálních znaků (pohyb v prostoru). Za skutečné cestování lze tedy pokládat zejména delší, alespoň několikadenní cesty (ať už do zahraničí, nebo uvnitř vlastní země), jejichž účastníci si předem určili konkrétní program a po dosažení svého cíle počítali s návratem.³²

Navzdory častým hrozivým válkám, morovým epidemiím a hladomorům byli lidé neustále na cestách, což vyvrací všechny utkvělé pozůstatky představ o údajné netečnosti a nehybnosti středověké společnosti. Můžeme připustit, že toto tvrzení se týká příslušníků všech společenských vrstev. Podstatnou část středověkých cestovatelů tvořil sám vladař říše, císař, který bez stálé rezidence cestoval s celým svým dvorem, který čítal až několik stovek osob, a zdržoval se v jednotlivých sídlech, navštěvoval biskupy, své vazaly a města. Zástupy do služby nepovolaných žoldáků a vojáků zaplňovaly hlavní spojnice během války i v době míru. Civilní hodnostáři a rytíři se účastnili dvorských slavností a diplomatických misí. Jiní obcházeli turnaje střetávaje se na cestách se spěšnými posly, žebravými mnichy a opaty. Potulní pěvci, trubadúři a minnesengři putovali od hradu ke hradu, ode dvoru ke dvoru jednotlivě nebo v malých skupinkách a předháněli se ve svém hudebním nadání. V jejich řadách se objevili první z těch, kdo se pouštěli do ciziny samostatně.

Další skupinu na cestách zastupovali putující učenci. Byli to studenti prahnoucí po vyšším vzdělání na pověstných univerzitách a konečně duchovní, kteří udržovali styky s církevně správními středisky nebo vyvíjeli misijní činnost v odlehlých krajích. Připojovali se ke skupinám kejklířů a kočovných umělců. Pestrou škálu pocestných doplňovali mastičkáři nabízející podomácku vyráběné léčivé přípravky a ziskuchtiví podomní prodejci. Cesty rovněž brázdili chromí žebráci, zběhové, tuláci a loupežníci. Rolník, pevně svázaný se svým políčkem, zřídka opouštěl svou vesnici, vyjma účasti na pouti, návštěvy trhu nebo místní slavnosti.

Kupci a s nimi spjatí přepravci na svých cestách za obchodem se drželi při hlavních obchodních stezkách, projížděli země a předváděli své zboží. Na delší cesty a zvláště na cesty za hranice pravidelněji vedly kroky zbožných pouníků dychtících spatřit na vlastní oči ostatky svatých. Poutě na svatá místa se obyčejně vykonávaly kvůli učinění pokání, často to ovšem

³² K vymezení pojmu cestování viz J. PÁNEK, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552*, České Budějovice 2003, s. 11, poznámka č. 2.

byla jen zástěrka pro uspokojení touhy po cestování, vidina dobrodružství a přání vidět proslulý Orient. Každý měl užitek z poutníků, byl to dobře promyšlený obchod, ne nepodobný modernímu turismu.

Poznání jiných mravů a zvyků v dalekých končinách pro středověké cestovatele obvykle nepředstavovalo cíl, ale pouze jeden z průvodních jevů jejich výpravy, na které se zpravidla vydávali jen pod tlakem vnějších okolností. Zdaleka ne vždy představovala kulturní výměna vědomý záměr cestování. Na ty smělé jedince, kteří cestovali jen tak pro potěšení, pro radost navštěvovali cizí města a prozkoumávali neosvojený svět, se pohlíželo jako na vzácné pošetilce. Nemělo smysl cestovat pouze z čirého zájmu, vždy tam měl hrát roli nějaký účel.

Lačnost po zdolání nesmírných vzdáleností, snaha překonávat provinční uzavřenost a snad i přirozená zvědavost se stávala silnější ve většině Evropy. Vykročit z městských bran do širého světa, opustit důvěrně známé prostředí lákalo mnohé natolik, že jen požitek ze samotného cestování postačil jako vhodná záminka pro odchod z domova. Okruhy zájmu cestovatelů se rozšiřovaly a převládala radost z cestování.

Zásadní posun nastal na prahu novověku. Pronikání do dříve neznámých zemí a objevení nového kontinentu svět sice „zvětšovalo“, ale zároveň mu přiznávalo konkrétní podobu a zvýšenou přitažlivost. Cestovní ruch oproti středověku se zmnohónásobil, odrážel kvalitativní proměnu vyjádřenou vzájemným propojením významnějších evropských středisek nejen pravidelným poštovním spojením, ale i pevnými pouty mezi finančními centrály a pobočkami velkých obchodních domů. Po Evropě se rozšířil na svou dobu poměrně vyspělý informační systém a v hlavních městech států zakotvila diplomatická zastupitelstva. 16. století s sebou přineslo převratné změny a vytvořilo příznivější technické předpoklady pro cestování. To vše zvyšovalo potřebu častěji se vydávat na cesty a lépe se obeznámit s cizími zeměmi.

Cestování se stalo svodem k úniku z každodenního stereotypu a kromě poznávání cizokrajných měst nabízelo také nové zážitky a příhody, které si cestovatelé nechávali zaznamenávat, aby po svém příjezdu mohli své zkušenosti předat dál. Cestování ztrácelo punc nepříjemnosti, přestávalo být obětí, která vyžadovala silné sebezapření a tuhý kořínek ke snadnějšímu vypořádání se s místními nešvary. Nebylo už pouhým prostředkem k dosažení jiného cíle, ale samo o sobě se stalo účelnou aktivitou. Bylo nejvhodnější

přípravou pro budoucí kariéru úředníka, dvořana i vojáka. Účastníci výpravy si domů přiváželi nejrůznější suvenýry jako památku na tamější způsoby, všímali si cizozemských architektonických památek, upínali svou pozornost k životu místních obyvatel a posléze se snažili napodobit jejich ošacení, hodovní návyky, stavby atd. Zahraniční cesty při vysokých nákladech ovšem vyžadovaly plné měšce, proto si tento přepych mohli dovolit jen bohatí šlechtici a zámožnější měšťané. Ti ostatní (ale i včetně výše jmenovaných), kteří chtěli získat cenný rozhled pro svůj osobní společenský vzestup, se domů vraceli nejen s nabytými zkušenostmi, ale i s dlužními úpisy.

Cestování se postupem času stalo nerozlučitelnou součástí životního stylu lépe situovaných osob, které si tuto rozkoš mohly dopřát. Právě v těchto vrstvách, které již přistupovaly k zahraničním cestám s mnohem širšími zájmy než středověcí poutníci a řádní univerzitní studenti, se rodil novodobý cestovní ruch.

4. ŠLECHTICKÉ CESTOVNÍ DENÍKY RANÉHO NOVOVĚKU

Nepochybně nejefektivnějším zdrojem informací k poznání myšlenkového světa příslušníků aristokracie (i jakékoli jiné společenské vrstvy) jsou takové prameny, jež mohou podat o dané problematice svědectví vskutku bezprostřední.³³ Jedná se o prameny osobní povahy – tzv. ego-dokumenty – mezi které patří i cestovní deníky a cestopisy.

Výpovědi cestovních deníků a cestopisů nejsou však zcela objektivní, nesou v sobě určité zkreslení. Cestovní deníky jsou totiž speciální v tom ohledu, že nezachycují všední skutečnost, nýbrž mimořádné zážitky ze studijních cest a pobytů v zahraničí, dokumentují tedy krátké životní období. Mimo to bývají (jako všechny ego-dokumenty) citelně poznamenány autostylizací autora, jenž sám sebe prezentuje jako příkladného šlechtice. Obsah deníků tedy bývá úmyslně psán tak, aby potenciálním čtenářům představil pisatele v tom nejlepším světle. Soudobé představy o ideálním aristokratovi však netvoří jakýsi protipól k reálné podobě českého šlechtice dané epochy, nýbrž neoddelitelnou součást jeho myšlenkového světa, ovlivňující šlechticovo jednání v každodenních situacích.³⁴

Přestože cestovní deníky a cestopisy nereflektují určitý životní stereotyp, ale výjimečné okamžiky pisatelova života, jsou to unikátní prameny k dějinám každodennosti a k dějinám mentalit. Česká historiografie si povšimla jejich mnohostranného využití poměrně nedávno. Jejich základní charakteristikou je větší či menší míra subjektivity vyjadřování. Proto každý cestopis vypovídá více o svém autorovi a jeho mentalitě než o zemích a kulturách, které popisuje.

Tuto myšlenku dále rozvíjí Michael Harbsmeier ve svém pojednání o cestopisech jako pramenech k dějinám myšlení. Harbsmeier navrhuje, aby byly tyto prameny zkoumány „ne jako prameny k popisovaným zemím či literární fantazii svých autorů, nýbrž zcela jednoduše jako svědectví o autorově zvláštním způsobu myšlení a nepřímo o mentalitě jeho rodné země.“ V tomto smyslu mohou být cestopisy (cestovní deníky)

³³ Opírám se zde o studii Marie KOLDINSKÉ, *Svět Adama mladšího z Valdštejna optikou jeho deníků (Příspěvek ke každodennosti a mentalitě renesančního aristokrata)*, FHB 18, 1997, s. 121–142.

³⁴ Převzato z M. KOLDINSKÁ, *Svět Adama mladšího z Valdštejna optikou jeho deníků*, FHB 18, 1997, zde s. 122–123.

chápaný jako „zrcadlo“, tj. „jako druh nedobrovolné kulturní sebereflexe výchozí kultury.“³⁵

Každá cestovní zpráva, deník či cestopis se vždy skládá ze dvou rovin vyjadřování – v první řadě se jedná o věcné popisy „cizí“ reality, které jsou kombinovány s osobním vyprávěním autora.³⁶ Popisné pasáže cizích krajin, obyvatel a jejich kultury nemusí být vždy faktograficky zcela spolehlivé, neboť tyto obecné informace většinou cestovatelé do svých děl přebírají ze starších antických klasiků a cizí cestopisné literatury. Postoje a názory autora promítané v jeho literárním díle procházejí filtrem výchozího kulturního okruhu. To, jak se autor vyrovnává s cizí skutečností a jakým způsobem ve svém díle hodnotí spatřené reálie, tedy přímo závisí na ideovém zázemí pozorovatele, jeho společenském postavení v hierarchizované společnosti a konfesijní příslušnosti.

Jak upozorňuje Petr Mařa ve své studii³⁷, doposud nebylo přihlédnuto k odlišnosti cestovního deníku a cestopisu. Cestovním deníkem rozumíme pravidelné poznámky soukromého charakteru, které si šlechtic vedl víceméně denně v průběhu své cesty. Poměrně okamžitým zapsáním zážitků se cestovní deník liší od cestopisu. Hlavní rozdíl mezi těmito dvěma specifickými dokumenty spatřuji tedy v tom, s jak dlouhým časovým odstupem jsou vzpomínky na putování sepisovány. Cestovní deník většinou sloužil jako pomůcka k osvěžení paměti při pozdějším uměleckém vytváření cestopisu. V následujícím textu však budou tyto termíny splývat, neboť pro mou práci není prioritní literární forma, ale obsah.

Cestovní deníky a cestopisy sloužily výhradně jako izolovaný pramen k dějinám cestování a kulturní orientace. Teprve v posledních desetiletích se k těmto druhům dokumentů přistupuje jako k svébytnému historickému prameni, nikoliv jako k pouhým doplňkům pramenů diplomatických. Cestovní deníky (cestopisy) v sobě zahrnují širokou škálu informací o cestování, studiu na zahraničních univerzitách a rovněž cenná srovnání cizích, leckdy velice odlišných zemí, jejich společností a kultur, i když většinou na omezené úrovni. Kromě důležitých údajů k problematice cestovní každodennosti a

³⁵ Převzato z Jiří KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004, s. 59 + poznámka č. 110 s odkazem na literaturu.

³⁶ Převzato z Jiří KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004, poznámka č. 110.

³⁷ Petr MAŘA, *Nejstarší české a moravské deníky (Kultura každodenního života v raném novověku a některé nové perspektivní prameny)*, FHB 18, 1997, s. 99-120, zde s. 100.

šlechtického vzdělávání přinášejí mnohé poznatky o poměrech v zahraničních zemích, stejně jako cestovní deníky cizinců zachovávají zajímavá svědectví o českém a moravském prostředí.³⁸

V raném novověku pochopitelně neexistovala terminologická vyhraněnost slohových stylů. Ovšem literární útvary typu deníků, cestopisů, životopisů, nejrozumnějších naučení a rad, památníků a memoárů atp. byly živé v českém prostředí 16. a 17. století.³⁹ Cestopisy (cestovní deníky) mají jednak dokumentární, jednak uměleckou výpovědní hodnotu. Přinášejí cenné údaje zeměpisné, etnografické, kulturněhistorické apod. Linie fantastická (to znamená různé pověsti, bajky, pověry) splývá s linií reálnou (věcné popisy), což je způsobené náboženským přesvědčením a dobovou podmíněností. Míchání slohových stylů a kolísání ve slovesném vyjadřování, kdy autor vedle sebe řadí deníkové zápisky a sugestivní umělecké obrazy, kdy filozofické úvahy střídají naučné pasáže či beletristická ztvárnění, je pro cestopis typické.⁴⁰ Postrádáme však citový vztah k přírodě samotné.⁴¹

V zemích Koruny české se cestovní deníky poprvé objevují v druhé polovině 16. století.⁴² Téměř vždy se jedná o deníky, jež si urození mladíci vedli během svých kavalírských cest, jež měly završit proces jejich dozrávání a integrace do světa dospělých šlechticů. Deníky z kavalírských cest⁴³ jsou poměrně vyprofilovaným typem osobního pramene, neboť jejich tvorba podléhala jistým ustáleným pravidlům a rovněž itinerář, který tvořil kostru cestovního deníku, býval v zásadě totožný. Zato deníky z cest dospělých

³⁸ V posledních desetiletích se akcentuje historicko-antropologický rozměr výzkumu cestování („obraz druhého“, autostereotypy, heterostereotypy). Např. Tomáš RATAJ, *Obraz Turka v české renesanční společnosti ve světle cestopisné literatury*, FHB 17, 1994, s. 59–83.

³⁹ Srovnej P. MAŤA, *Nejstarší české a moravské deníky*, FHB 18, 1997, s. 99–120, zde s. 102, viz poznámka č. 14.

⁴⁰ K tomu blíže Zdeňka TICHÁ (ed.), *Jak starší Čechové poznávali svět. Výbor ze starších českých cestopisů 14. – 17. století*, Praha 1984, s. 28–29.

⁴¹ Podle závěrů Josefa MACKA, *Vnímání přírodních krás v českých zemích pozdního středověku*, ČČH 95, 1997, s. 289–314 neexistovalo v raném novověku pojetí přírody jako volné krajiny mimo lidská obydlí s rostlinstvem a živočichy. Slovo „příroda“ se do české slovní zásoby dostalo až v 19. století zásluhou Josefa Jungmanna. Příroda nebyla chápána esteticky, hluboko do novověku představovala především významný zdroj materiálních hodnot, energie, ale i nebezpečí, které je třeba během cesty překonávat. Ač byli raně novověcí cestovatelé v jiných ohledech velice všímaví pozorovatelé, málokterý z nich dokázal ocenit krásu přírody samotné a malebnost okolní krajiny. Krajinné půvaby a dokonalou tvořivost matky přírody vnímají jen povrchně a omezují se pouze na esteticky laděné popisy umělecky upravené přírody v okolí rezidencí a palácových zahrad.

⁴² Srovnej P. MAŤA, *Nejstarší české a moravské deníky*, FHB 18, 1997, s. 99–120, zde s. 100.

⁴³ Ke kavalírským cestám např. Zdeněk HOJDA, „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii, in: *Itálie, Čechy a střední Evropa*, Praha 1986, s. 216–239. Nověji pak Marie RYANTOVÁ, *Památníky aneb štambuchy, to jest alba amicorum. Kulturně historický fenomén raného novověku*, České Budějovice 2007, s. 67–98.

šlechticů nabývají různých podob. Mohou pocházet z diplomatické, vojenské, náboženské, ozdravné cesty.⁴⁴

Přestože se cestovní deníky a cestopisy vyznačují řadou shodných vnějších rysů, ve skutečnosti se liší jeden od druhého velmi podstatně. Rozdílné může být společenské postavení, náboženské vyznání a věk autora. Různá je také četnost a obšírnost jednotlivých zápisů, jazyková vybavenost majitele deníku, popřípadě literární úroveň deníkových záznamů. Především je mnohdy rozdílný okruh zájmu a pozornosti konkrétních cestovatelů. Právě tyto skutečnosti propůjčují jednotlivým cestovním deníkům svébytný charakter a odhalují způsob myšlení i priority, které šlechtic vyznával, i to, jaká témata poutala pozornost raně novověkého člověka. V tomto smyslu každý cestovní deník (cestopis) představuje reprezentativní pramen, neboť vypovídá mnohé o individualitě pisatele na základě jeho vlastních písemných projevů.

Cestovní deníky a cestopisy mají především praktický smysl, jsou určeny k trvalému uchování jako důkaz zcestovalosti, vzdělanosti a nabytých zkušeností majitele. Představují významný přínos ke zvýšení osobní i rodinné prestiže.

⁴⁴ Pokus o typologii cest v raném novověku je hlavním námětem článku Jaroslava PÁNKA, *Čeští cestovatelé v renesanční Evropě (Cestování jako činitel kulturní a politické integrace)*, ČČH 88, 1990, s. 661–682. Samozřejmě se různé typy cest mohou vzájemně prolínat. Např. Nosticovým poznámkám zřetelně dominuje „turistický“ zájem, ač se jedná o diplomatickou cestu.

5. BEDŘICH Z DONÍNA (1574–1634)

Bedřich z Donína (asi 1574–1634) pocházel z české starobylé panské rodiny, která přijala jméno podle svého hradu ve Slezsku. Jeho otec Václav z Donína, který přežil všechny své bratry, soustředil celé újezdecké panství do jedné ruky. Zvýšil tím podstatně vážnost svého rodu a začal se opět hlásit k rodinnému titulu purkrabat z Donína. Václav z Donína se oženil s Eliškou Bezdrůžickou z Kolovrat, jejíž rodině patřila polovina Buštěhradu.

O Bedřichovi z Donína, toho příliš nevíme. Narodil se asi roku 1574 jako třetí z celkem deseti dětí. Společně se starším bratrem Janem Vladislavem se mu dostalo dobrého vzdělání, jehož základy získali už na pražské jezuitské akademii. Poté je otec posílá do Vídně ke dvoru arciknížete Arnošta, kde pobudou téměř celé tři roky. V letech 1592-1593 pobývají v Ingolstadtě, kde se věnují studiu na jezuitské akademii. Za nimi přijíždí otec v doprovodu jezuitů Petra Velcursia, vychovatele mladých pánů, a společně se vydávají na cestu do Itálie, která trvá s návratem do Prahy až do prosince 1594.

Následující rok 1595 se Bedřich z Donína zdržuje na Moravě – v Olomouci, v Brně i v jiných městech. Po otcově smrti (1599) se ujímá správy rodného statku. Roku 1602 si Donín bere za manželku Isoldu z Martinic, sestru pána na Smečně, Jaroslava Bořity z Martinic, přesvědčeného katolíka a opory Habsburků za stavovského povstání. Již po třech letech Donín ovdověl. Jediný syn Zdeněk zemřel v prvním roce svého života. V roce 1607 se vydává na svou poslední cestu, loretánskou pouť, ze které se vrací v květnu následujícího roku. Ze vzpomínek na své výpravy sepsal svůj *Cestopis*.

Zadlužen nákladným cestováním i tím, že půjčoval peníze oběma Habsburkům – Rudolfovi i Matyášovi, a že byl velkorysým podporovatelem jezuitů, je nucen roku 1611 prodat své rodové panství svému švagrovi bořitovi z Martinic. Po prodeji rodného statku se Donín ujímá dvorské služby, v letech 1611-1618 je císařským radou Matyáše a přísedícím zemského soudu v Čechách, roku 1627 byl relátorem desk zemských.

Bedřich z Donína v lednu roku 1634 umírá bezdětný a v úplné chudobě.

6. LEV VILÉM Z KOUNIC (1614–1655)

Lev Vilém z Kounic (16. ledna 1614–1655), nejvyšší sudí na Moravě, pocházel z jednoho z nejstarších a nejvýznamnějších českých rodů na Moravě. Vyrůstal v českobratrské rodině: jeho otec i starší bratři získali vzdělání na západoevropských kalvínských univerzitách. Lvův otec, Oldřich z Kounic, jako přítel Karla st. ze Žerotína a horlivý člen Jednoty bratrské vystupoval vždy na straně evangelických českých stavů v nejvážnějších politických i náboženských zápasech, které se odehrávaly za vlády císaře Rudolfa II. Byl výborný hospodář – své jmění více nežli zdvojnásobil, na sklonku století přikoupil od Karla Žerotína panství Lomnici u Tišnova, po roce 1610 velký statek Uherský Brod od pánů z Kunovic a slavkovské panství se rozrostlo o bohaté městečko Rousínov. Oldřich byl dvakrát ženatý a měl celkem osmnáct dětí. První manželka byla z Čech z rodu Valdštejnů a druhá, Ludmila z Roupova, dcera Viléma z Roupova, známého předního činitele v českém povstání, byla matkou Lva Viléma.

V roce 1619 se Lvovi bratři zapojili do moravského protihabsburského odboje a jako rebelové museli nést všechny důsledky bělohorské porážky. Lev Vilém, jako nejmladší, byl jediný pro svůj věk tohoto osudu ušetřen. Opatrovnictví nad mladým Kounicem se ujal kardinál František z Dietrichštejna. Výchova byla svěřena jezuitům, roku 1628 byl zapsán na jezuitskou školu v Olomouci. Po dosažení plnoletosti a převzetí rodinných statků, ho kardinál vyslal v roce 1635 na studijní kavalírskou cestu do katolické Itálie a Španělska. Vybaven těmi nejlepšími doporučeními se mu na cestách, na nichž vystupoval vždy jako kardinálův chráněnc, samy otevíraly dveře do přední společnosti světské i do nejvyšších kruhů církevních.

Tato italsko-španělská cesta se ukázala jako jeden z rozhodujících momentů, jež se podílely na formování Lvovy osobnosti i jeho pozdějších životních postojů. Poznání rozmanitosti a barevnosti života jej odvedly od původního úmyslu věnovat se církevní dráze, ke které byl připravován. Ale i zpáteční cesta (1637) do vlasti přes protestantskou Anglii a Nizozemí, kde se setkal se svými blízkými nekatolickými příbuznými z matčiny strany, nezůstala bez vlivu. Kounicův pobyt v protestantském ovzduší jistě přispěl k jeho určitému vyrovnání po stránce náboženské. Nasvědčuje tomu i jeho nečekaný sňatek (1639) se členkou nekatolické rodiny, Marií Eusebií ze Sezimova Ústí. Na jaře roku 1644 jeho první žena umírá a krátce před ní i jejich jediný syn.

Po návratu z ciziny se Lev Vilém věnoval hospodaření na zděděných statcích a rozmnožování majetku, ale také uměleckým zájmům a úřední dráze. Roku 1646 se podruhé oženil, tentokrát s přední dámou katolické společnosti hraběnkou Eleonorou, neteří samotného kardinála Dietrichštejna, se kterou měl dvě děti, syna a dceru. Roku 1652 byl jmenován nejvyšším sudím na Moravě. Lev Vilém zemřel na Slavkově roku 1655 ve svých 41 letech.

7. KRYŠTOF VÁCLAV Z NOSTIC (1648–1712)

Kryštof Václav z Nostic (14. 9. 1648 – 12. 2. 1712), jeden z hlavních exponentů politiky Leopolda I., pocházel z rokytnické větve starobylého lužicko-slezského rodu. Jeho otcem byl Ota mladší z Nostic (1608-1644), strýcem známější Jan Hartvík, jenž zastával funkci nejvyššího kancléře Království českého. Ota sice zdědil i české panství Rokytnice, ale na rozdíl od staršího bratra zvolil kariéru ve Slezsku, kde zastával v letech 1642-1650 pozici hejtmána ve Vratislavi a poté ve Svídnicku a Javorsku (1650-1664). V době své kavalírské cesty po západní Evropě získal dobré univerzitní právnické vzdělání. Na svém sídle v Javoru vybudoval rozsáhlou, pozdně manýristickou sbírku uměleckých předmětů. Po své konverzi ke katolictví byl známý jako zapálený zastánce rekatolizace v dosud převážně protestantském Slezsku. Roku 1642 se oženil s Barborou Kateřinou Wachtelovou z Pantenova, s níž měl minimálně sedm dětí, z toho tři syny.

Kryštof Václav z Nostic se stal jediným pokračovatelem rodu. V duchu rodinné tradice se zaměřil stejně jako jeho otec na kariéru ve slezských úřadech, postupně získává místo hejtmána v Lehnicku (1677-1685), Hlohovsku (1686-1697) a později ve Svídnicku a Javorsku (1697-1703). Jako katolík byl císařem Leopoldem I. pověřován diplomatickými úkoly v Prusku a také v Polsku, kde v roce 1693 působil jako jeho vyslanec na sněmu v Grodně.

Za své služby habsburskému domu obdržel Nostic v roce 1673 říšské hrabství Rhienec, poté byl povýšen do hraběcího stavu v Království českém (27. 6. 1675) i ve Svaté říši římské národa německého (27. 11. 1692). Nostic měl vynikající vzdělání, na což poukazuje skladba jeho knihovny, ve které se dochovalo několik latinských, francouzských i italských tisků. Proslul jako mecenáš, sběratel, zakladatel kapucínského kláštera ve Svídnici, kde byl roku 1712 pohřben, a iniciátor náročné barokní přestavby zámku v Lobrisu (Luboradz), který Nosticové vlastnili od roku 1653 až do 19. století.

Kryštof Václav z Nostic byl dvakrát ženatý. Jeho první ženou se stala Marie Juliana z Čechova, tímto svazkem byl pokrevně spojen se členy hraběcích rodů Metychů a Proskovských z Proskova. Po její smrti se oženil s Alžbětou ze Schönau. S první chotí měl nejméně čtyři děti, dva syny a dvě dcery. Starší syn Jan Karel Kryštof (1673-1740) zdědil české statky a nastoupil kariéru u habsburského dvora ve Vídni. Mladší Jan Ota Václav (1674-1751) pokračoval v držení statků ve Slezsku po vzoru svého otce.

8. CESTOPIS BEDŘICHA Z DONÍNA

Cestopis Bedřicha z Donína se dochoval v jediném rukopise, který je uložen v knihovně Strahovského kláštera v Praze.⁴⁵ Přílohu o jedenácti listech tvoří neočíslované *Registrum* a *Poznamenání mil z jednoho města do druhého v této pouti loretánské*, které poslouží jako zajímavý doklad toho, jakou rychlostí se tehdy cestovalo. Rukopis je na mnohých místech vážně poškozený, chybějí i celé strany. Bohatě zdobené miniatury od neznámého umělce doprovázejí text a Donín na ně také často odkazuje. Ilustrace zobrazují znaky měst a zemí, figury v krojích a mapy. Titulní list rukopisu rovněž chybí, není tedy možné určit, zda se jednalo o věnovací exemplář nebo zda Donín měl v úmyslu nechat si toto nádherně vymalované dílko pro vlastní potřebu.⁴⁶

S největší pravděpodobností se jedná o originál, jež Donín diktoval nebo nechal opisovat ze svého zpracování nanečisto. To potvrzují některé omyly v datech, ke kterým mohlo dojít jediné přeslechnutím nebo chybným přepisem (např. rukopis udává letopočet 1604 o první cestě do Říma, přestože správné datování má být 1594), potom několik míst, kde písař vypustil drobné úseky, jež buď v konceptu nebyly, nebo je Donín měl v úmyslu doplnit

⁴⁵ Sign. D. G. IV. 23

⁴⁶ Rukopis rozměru 13,5 x 17,5 cm je psán na papíře. Má dobrou paginaci od s. 1 do s. 90, pak následuje číslování folií, 92, 93, 94, 95, 96, od s. 97 opět rukopis je stránkován až po s. 272, na konec pak je nečíslované *Registrum* a *Poznamenání mil z jednoho města do druhého v této pouti loretánské* v počtu 11 listů. Rukopis je poškozený, chybí 8 a 1/3 listu, a to: 1/3 listu 41, dále listy: 43, 84, 161, 177, 181, 182, 209, 245. O vlastnických osudech této vzácné památky toho příliš nevíme. K roku 1656 je tu vlastnický spisek jistého Jana Huebera. Roku 1788 je rukopis ve vlastnictví správce Strahovské knihovny Jana Bohumíra Dlabače, jenž dal patrně rukopis převázat do hnědé vazby s nápisem na hřbetě: *Wypsanj cesty z Prahy do Zemy wlaske*, čímž tak setřel možné znaky původu knihy. Rukopis trvale zakotvil v klášterní knihovně až odkazem P. Emericha Petříka, který rukopis dostal darem od strahovského opata Benedikta Jana Nep. Pfeiffera (1783–1834). Rukopis kriticky a v plném znění dosud nebyl vydán. Poprvé na něj upozornil Josef Jungmann v ČČM 1843. V Lumíru 1858 byly pak „Cesty Bedřicha z Donína“ zveřejněny celé. Po letech připomněl Donínův Cestopis O. Schiller článkem v *Rivista di letteratura slave* 1927, věnoval se zejména části vztahující se k Itálii. Edice, se kterou budu pracovat, uveřejňuje dochovaný rukopis celý, je vynecháno devět poškozených, špatně čitelných řádků rukopisu na s. 7 (s. 27) a *Registrum*. K vydání připravil s původními ilustracemi, úvodní studií a poznámkami doprovodil Antonín Grund v roce 1940. Jazykové znění je zachováno původní i se všemi dobovými zvláštnostmi jako např. při psaní jsou a sou, falckrabě a pfalckrabě. Latinské citáty určili, případně přeložili prof. dr. B. Ryba, dr. R. Kuthan a doc. Zd. Kalista.

až po osvěžení své paměti (např. v dataci sněmu Karla V. v Řezně jsou vynechána poslední dvě místa letopočtu, v líčení procesí v Mnichově název dvacátého cechu).⁴⁷

Autorství *Cestopisu* je možné bezpochyby přičíst Bedřichovi z Donína. Rukopis sice není vlastnoručně podepsán, autor sám sebe také nikde nezmiňuje, ale na třech místech vzpomíná svých blízkých příbuzných, otce Václava z Donína na Bílém Újezdci a staršího bratra Jana Vladislava.⁴⁸

Můžeme také s jistotou tvrdit, že je to vlastní Donínovo dílo zpracované bez cizí pomoci. V té době nebylo běžné, aby si vladaři a přední aristokraté vedli svůj cestovní deník sami. Existence cestovního deníku z vykonané cesty představovala pro šlechtu významný přínos v otázce rodinné a osobní prestiže, proto je pro ně většinou vytvářeli jejich vzdělaní služebníci a dvořané. Zachoval se také cestopis do Itálie, sepsaný latinsky jezuitou Petrem Velcursiem⁴⁹, účastníkem Donínovy pouti. Velcursius věnoval Donínovi svoje *Vypravování pamětihodných událostí z italské cesty loretánské*⁵⁰, dílo podle jeho slov „tak dlouho toužené a očekávané“ k Novému roku 1610. V textu připomíná, že kdysi rovněž sepsal zážitky z první

⁴⁷ Oba uvedené příklady viz Antonín GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, Praha 1940: o sněmu Karla V. blíže na s. 52, o procesí v Mnichově na s. 59. Pro větší názornost je možné zmínit další příklady: při náhrobku v novém jezuitském kostele v Miláně je vynecháno jméno knížecí rodiny, s. 100; v popisu svrchní sukně Benátčanek chybí údaj o barvě nebo materiálu, s. 192.

⁴⁸ „Léta Páně 1588 v pondělí po svatým Martině, tj. 14. dne listopadu, můj starší bratr Jan Vladislav dobré paměti a já...“. Druhá zmínka hovoří jasně o jeho otci: „...na vlaskou cestu s urozeným pánem, panem Václavem, purkrabětem z Donína a na Bílém Újezdci, panem otcem naším nejmilejším dobré paměti,...“. V pořadí druhá zpráva o jeho bratrovi konstatuje smutnou událost: „27. září do Florencí, v témž městě můj nejmilejší bratr Jan Vladislav v nemoc upadl, z kterýžto nevycházejíc, 27. dne měsíce října téhož léta 1594 v sedm hodin na noc život svůj pobožně dokonil...“. Citováno dle A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 31, 71 a 78.

⁴⁹ Petrus Velcursius, člen jezuitského řádu, se narodil mezi lety 1560–1565, pocházel ze severočeského Lemberka, panství Donínů. Působil jako preceptor v rodině Donínů. Doprovázel Bedřicha z Donína na obou cestách do Itálie, na první jako mladíkův vychovatel, na druhé jako jeho duchovní učitel a přítel. Zemřel roku 1620 v Krakově, kam se patrně uchýlil po roce 1618.

⁵⁰ Velcursiova *Itineris Italici narratio* je uložena v rukopisném oddělení knihovny Národního muzea v Praze, sign. XVII. G. 30. Přesné znění rukopisu: *Itineris Italici, quod Illustris ac Generosus D. D. Fridericus Purgravius liber baro de Dona etc. Felicissimae peregrit ope Divina, rerumque in eo memorabilium brevis et succincta Narratio, in tres distincta partes, quarum 1^a Iter e Bohemia Lauretum, 2^a Laureto Romam, 3^a Reditum ex urbe in Bohemiam continet. Auctore R. P. Petro Velcursio Leopoliensi e Societate jesu Presbytero. Anno a Christo nato 1610.*

vlašské cesty, podniknuté s Donínem. Tím tedy odpadá podezření, že jezuita jako jediný vzdělanec výpravy spolupracoval na Donínově *Cestopise*. Třebaže oba cestopisy líčí stejné události, jde o samostatná zpracování, na sobě zcela nezávislá. Každé z nich odráží osobnost svého autora, jeho vzdělání a zájmy i záměr, který svým dílkem sledoval.⁵¹

Donínův *Cestopis* je opravdový cestopis, nikoliv jen deník zaznamenávající cestovní zážitky. Autor zamýšlel podat ucelený národopisný a zeměpisný obraz tehdejší střední Evropy a Itálie. Zajisté čerpal své bohaté znalosti z odborné cizojazyčné cestopisné literatury, rozhodně ji však vsťebal po svém a prosycenou vlastními cestovními zážitky nabízí čtenáři způsobem sobě vlastním čtení zábavné, nenucené. Že autor usiloval o záměry vyšší, umělecké, je patrné i z toho, že celou knihu koncipoval najednou, shrnul do ní poznatky ze tří cest konaných v mládí i zkušenosti z loretánské pouti, na niž se vydal již jako zralý muž a jež byla jeho poslední cestou.

O jednotné koncepci díla a následném sepsání až po návratu z poslední výpravy hovoří jasná svědectví v textu prvních dvou cest, kde Donín jaksi předbíhá čas, když zmiňuje události, které mají nastat až několik let po návratu z podniknuté cesty.⁵² Navíc v první cestě do Itálie podniknuté v mládí nalezneme hned několik poznámek, jež potenciálního čtenáře odkazují na obsah druhé italské cesty, do které Donín začlenil i poznatky z cesty předchozí: „O kteréžto celé cestě neapolitánské, též o tomto slavném městě Neapoli, tolikéž i o Pučuolo v druhé cestě neb pouti loretánské, kdož žádá dále věděti, najde obsírně.“ nebo „O těch všech

⁵¹ O tom blíže Jana EKERTOVÁ – Kateřina BOBKOVÁ, *Cesta do Itálie očima Bedřicha z Donína a Petra Velcursia*, s. 293-300, in: L. Bobková – M. Neudertová, *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995.

⁵² Během cesty do Rakous a Uher, která proběhla v letech 1588–1591: při popisu Vídně vzpomíná na stavební zásluhy arcikněžny Alžběty, sestry císaře Rudolfa, velebí její ušlechtilou povahu a nakonec uvádí datum jejího úmrtí, ke kterému došlo až roku 1592. „Alžběta, královna franská dobré paměti, Rudolfa, nynějšího císaře sestra v Vídni kostel pěkný pod červenou střechou plechovou vystavěti dala, v kterém velmi pěkná archa oltární se spatřuje. Dům její a klášter, který ona též vystavěla vedle kostela jest, a z svého domu pavlač až do kostela a kláštera měla, a tam dnem i nocí Pánu Bohu se modlila a hojně almužny dávala, kterouž, když 23. dne měsíce listopadu léta 1592 Pán Bůh z tohoto světa povolati ráčil, chudí lidé jako matku plakali.“ (Alžběta, královna franská – provdána za francouzského krále Karla IX. Pozn. I.K.). Citováno dle A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 37. Při návštěvě Uher v roce 1589 mluví o tureckém obléhání pevnosti Ráb r. 1594 a o jejím znovudobytí hrabětem Schwarzenbergem r. 1598, o tom blíže A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína* s. 45. V *Cestě do Bavor*, jež proběhla v letech 1592–1593 se Donín zmiňuje o říšském sněmu v Řezně z roku 1594: „V tom městě Karel Pátý, císař, obecní říšský sněm držal léta 15[48] a Rudolf Druhý, nynější císař, léta 1594.“ Citováno dle A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 52.

Právě na cestě do Rakous a Uher (1588–1591) je dobře znázorněné, jak je líčení jednotlivých událostí přizpůsobené ucelenému pojetí *Cestopisu*. Oba Donínové nakrátko přeruší svůj pobyt ve Vídni, aby se vypravili na několikadenní cestu do Uher v roce 1589, poté se vrací zpět do Vídně, ze které natrvalo odjíždějí až v roce 1591. Donín ovšem nepopisuje události chronologicky, ale nejprve mluví souhrnně o všem, co viděl a zažil během svého pobytu v rakouských zemích a následně v království uherském.

městách od Lorety až do řeky Foglia hleděj v druhý cestě následující, jakož též i o krajinách Romanii až právě do Bononie najdeš v též druhé cestě.“⁵³ Stejně tak pokud při své druhé cestě do Itálie projíždí místy, o kterých čtenáře informoval již v popisu předchozích cest, neopemene se na tuto skutečnost odvolat.⁵⁴

Bedřich z Donína v letech 1588–1608 podnikl celkem pět cest, na nichž strávil téměř šest let svého života. Svůj *Cestopis* Donín rozdělil do čtyř rozsahem nestejných částí podle oblastí, jimiž cestoval.⁵⁵ První část je věnována nejdéle trvající cestě do Rakous a Uher, zejména pobytu ve Vídni patrně u dvora arciknížete Arnošta, kam je otec posílá spolu se starším bratrem Janem Vladislavem a kde pobudou přes dva roky od listopadu 1588 do února 1591.⁵⁶ Odtud se také vypraví v říjnu 1589 na několikadenní návštěvu Uher, a to až na hranici budínského pašalíku, v té době sahající až k samému Rábu. Druhá v pořadí vypovídá o bavorském místopise, oba bratři v letech 1592–1593 mají studovat v Ingolstadtě na jezuitské akademii. Za nimi sem v říjnu 1593 přijíždí jejich otec, Václav purkrabí z Donína a na Bílém Újezdci, aby se společně vydali přes švábský Augšpurk na cestu do Itálie, ze které se vrací do Prahy až v prosinci následujícího roku.⁵⁷ Na zpáteční cestě bratr Jan Vladislav umírá po měsíční chorobě ve Florencii, kde je pochován.⁵⁸ První cesta do Itálie, ač trvala dlouhých čtrnáct měsíců s návštěvou věčného města Říma, se převážně omezuje jen na strohé deníkové zápisky zaznamenávající trasu cesty tohoto typu: „31. září do Bononie, 2. listopadu do Hosteria nova, 3. listopadu do Ferrarie, 4. listopadu do Rovigo, 5. listopadu do Padue,...“⁵⁹ Umělecké zpracování této cesty Donín ponechal do popisu druhé italské cesty. Závěrečná čtvrtá část, která zaujímá téměř čtyři pětiny celého líčení, popisuje loretánskou pouť včetně Itálie a království Neapolského. Je tak rozsáhlá nejen proto, že byla na dojmy ze všech výprav

⁵³ Citováno dle A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, obě citace s. 77.

⁵⁴ „Tu se Bavorská země začíná, o které v první cestě obšírně praveno jest.“, citováno dle A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 81; „...sme do Mnichova ranním jitem přijeli a tam ten celý den v spatřování města ztrávili; o něm, poněvadž v první cestě obšírně jest praveno, nyní toho pomíjím.“, citováno dle tamtéž, s. 84. „...prve nežli se do vypisování další cesty dám, některá města v Romanii, ač nyní skrze ně jeti mi se netrefilo, však v první cestě vlaské léta 1594 skrze ně sem jel a je spatřil, vypsati příležitost nepominu,...“, tamtéž, s. 169.

⁵⁵ Grundova edice se drží Donínova dělení.

⁵⁶ Dne 14. listopadu 1588 je datován odjezd z Prahy, 19. listopadu přijíždějí do Vídně, ze které natrvalo odjíždějí 14. února 1591, o pět dní později následuje návrat do Prahy. Mezitím se vydají na cestu do uherského království, 2. 10. 1589–8. 10. 1589.

⁵⁷ První italské cesty se také zúčastnil jezuita Petr Velcursius, který bděl nad výchovou mladých pánů. První cesta do Vlach trvala přesně od 22. října 1593 do 2. prosince 1594, kdy je datován návrat do Prahy.

⁵⁸ Blíže neučená nemoc. Jan Vladislav umírá 27. října 1594, pochován je ve Florencii v kostele svatého Štěpána. Blíže A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 78.

⁵⁹ Citováno dle A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 78.

sama o sobě nejbohatší, ale také z toho důvodu, že Donín ve snaze o souvislý výklad do ní zahrnul i postřehy z první italské cesty.⁶⁰

Způsob Donínova podání má ustálenou stylistickou formu. Donín vždy nejprve uvedenou zemi představí, a to velmi podrobně. Vyjmenuje všechna její označení a názvy a neopomene podat krátké vysvětlení, odkud se původ jména odvozuje. Pokračuje upřesněním geografické polohy, vypočítává délku hranic a jmenuje sousední státy. Přechází ke klimatickým podmínkám a velebí přírodní a nerostné bohatství té které země. Následuje výčet řek, seznam měst, která podle Donínova mínění stojí za to zmínit, a rozdělení dané země do krajin. Poznatky vlastivědné se střídají s údaji historickými, hospodářské zprávy předcházejí charakteristiku lidu a jeho vlastnosti. Poté prochází jednotlivými městy a věnuje jim tolik pozornosti, kolik si jejich výstavnost a význam zaslouží.⁶¹ Při líčení vlastního průběhu cesty se Donín omezuje na deníkové zápisky typu odkud kam ten který den jeli.⁶² K popisu vlastní cesty se vrací obvyklým ustáleným obratem: „a již se k cestě naší, od které jsem se odebral, navrátím,“⁶³ jenom aby znovu zbystřil pozornost čtenáře, již unaveného dlouhými zevrubnými krajinnými a městskými popisy.

Další prostředek, který Donín užívá k oživení zájmu čtenáře, je především podmíněn jeho náboženským zaujetím. Občas přeruší neměnnou linii výkladu a vloží do popisu příhody zázračné povahy na cestách zaslechnuté nebo vyčtené. Tím vlastně vyniká celá kapitola o

⁶⁰ Na svou poslední pout' se Donín vypravil 28. listopadu 1607 a 4. května 1608 se vrátil do Prahy.

⁶¹ „Německá země, nyní Germania, za starodávna Allemania, jak někteří tomu chtějí, od Manna, pohanského boha starých Němcův aneb Alanův, lidu sarmatského, kteří se v té zemi osadili, tak jmenovaná, jest dlouhá 240 německých mil, kde nejdelší jest šířka její, 395 mil, k západu až k Pikardii a Burgundii, na poledne až k horám Alpes řečeným, které Vlaskou zemi od Německé dělí, se vztahuje: k vejchodu pak Uherskou, Polskou a Pruskou zemi, k půlnoci moře Německé, Ostersee jmenované, Denemarskou a Pruskou zemi má. Krajina jest ouroduhá, velmi veselá a pěknými slavnými městy okrášlená, takže Hišpanii ani Frankrejsku ani Vlaské zemi nic napřed nedá. Povětrí jest mírného a poněkud studeného, ale zdravého. Na obilí jest velmi ouroduhá, též také místem i na víno, jakožto v Rakousích, v Tyrolu, v Elzasu a při řekách Rejnu a Nekar, a v Rakousích a v okolních místech netoliko víno dobré, ale výborný šafrán roste; jsou v Němcích vody slané, z kterýchž se sůl v hojnosti dělá, a na několika místech teplice vod zdravých; kovy všelijaké se nacházejí, volovo, měď, mosaz, železo, zlato, stříbro na větším díle, takže předešle celý Frankrejsk, Hišpanie i Vlaská země stříbro všecko z Němců měli, dokud plavení do Indie odevřeno nebylo. Rovina pěkná tam jest, a tak hornatá jako Vlaská země není. Řeky přednější v Germanii tyto jsou:...“. Citováno dle A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 25.

⁶² Např. „Osmnáctého dne měsíce července léta 1592 jsme z Ingolštatu po Dunaji vyjeli, o okolo poledne v Kelheimu se zastavili a k večeri do Řezna přijeli, z Řezna sme vyjeli a do Landshutu přijeli.“ Citováno dle A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 64.

⁶³ Citováno dle A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 35, dále pak: „A již po vypsání Vlaské země a krajiny Lombardie k cestě naší se navrátím.“, citováno dle A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 94; „A toto buď dosti o krajině Romanienské; zase se k cestě naší, od které sem se poodebral, navrátím.“, citováno dle A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 172.

Loretě, jindy vykládá o požehnaném rodu Habsburků: „Rudolf, syn Albrechta Prvního, jak kroniky německé vypisují, jedouce jednoho času cestou, z příhody nenadále trefil na kněze, kterýž by se byl rád s velebnou svátostí k nemocnému přes vodu přeplavil, ale toho pro širokost její dovésti nemohl: on pak když kněze toho dojel, pozdravil jej a tý velebné svátosti poctivost náležitou učinil, rozkázavši knězi na koně svého vsednouti a tu, kde by mu potřeba ukazovala, dojeti. Kněz ten potom, vykonavši potřebu svou, navrátil se k hraběti Rudolfovi a kůň jeho mu navracoval, kteréhož jest on žádnou měrou přijíti nechtěli mluvíc, že není hoden na něm seděti, nebo jest on na hřbetě svém nesl Pána a Spasitele našeho. Kněz vidouce v hraběti takovou velikou poníženost, dal mu požehnání a potom se zase navrátil s velebnou svátostí do domu Božího...”⁶⁴

Donínův *Cestopis* je psaný česky. Autor sem tam vmísí cizí slovo, ale činí tak jen k označení specifického pojmu, následně uvede obdobný český výraz.⁶⁵ Rád se přiklání k hovorové češtině. Jeho věty jsou prosté, jasně srozumitelné, okleštěné od jakýchsi přemrštěných líbivých formulací a složitého větného členění. V jeho jazyce jsou skryté mnohé krásné a zapomenuté české výrazy, nad nimiž podle slov Antonína Grunda „zaplesá nejen zájem jazykozpytcův, nýbrž i srdce milovníka mateřského jazyka.”⁶⁶

Různé napínavé a život ohrožující situace, které skupina během výpravy prožila, jmenovitě v zasněžených Alpách, za bouří na rozvodněných řekách, jezerech i běsnícím moři na zmítajících se gondolách Donín nijak vypravěčsky nerozvádí, jeho sdělení je překvapivě strohé, jen suše konstatuje: „Po západu slunce přijedouc mezi velké skály, kdežto jezero ouzké jest a míst nebezpečné veliký vítr vál a jezero se velmi bouřilo, takže nám hrubě veselo, zvláště v tobě mezi těmi velikými horami a hroznými skalami, nebylo.”⁶⁷ Podobně je tomu tak i při popisu zemětřesení ve Vídni v září roku 1590. Z Donínova popisu se sice dozvíme, jaký

⁶⁴ Citováno dle A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 34–35.

⁶⁵ Týká se to zejména pasáže, kde Donín popisuje benátskou správu a hojně užívá italských výrazů k pojmenování místních úřadů. Srov. A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 190–191.

⁶⁶ Citováno dle A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 21. Toto expresivní vyjádření nás nepřekvapí, pokud si uvědomíme, v jakém roce je *Cestopis* vydán. Grundův *Cestopis Bedřicha z Donína* vyšel tiskem v Praze v září 1940. Válečná realita a pohnutá doba nacistické okupace podnítila mimořádné kulturní vzepětí. Česká kultura byla tradičně spjata s politickými zápasy národa, během jehož obrození v 19. století sehrála zásadní roli a nyní, v době bezprostředního ohrožení, jí znovu připadlo závažné poslání, měla se stát nositelkou národně obranných snah i skrytou zbraní v zápase s okupanty. Český národ zachvátila vlna historismu a vlastenecké tendence hledaly vazbu k národní minulosti, českému národopisu, vzrostl zájem o dobu národního obrození. Proto tedy tolik chvály a výrazů uznání, jimiž Antonín Grund opěvuje lahodný zvuk české řeči. „Co činí četbu Donínova *Cestopisu* zvláště tak milou, je to, že se jazyk Donínův rád odchyluje od spisovné normy a přiklání se k hovorové češtině. To jsou výtrisky života, které zživoňují mluvu Donínovu i přes rozpětí staletí.” Citováno dle A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 21.

⁶⁷ Citováno dle tamtéž, s. 96.

kus které věže kostela upadl a jaká nevyčíslitelná škoda se stala, ale o vlastních pocitech a strachu Donín mlčí. Donín je skutečně věcný vypravěč, který úmyslně potlačuje osobní prožitek a snaží se především o přesný popis či výklad.

Citové pohnutí či známky dojetí postrádáme i při líčení těch situací, u kterých by se příliv emocí předpokládal. Během první cesty do Itálie, při příjezdu do Padovy, měl jejich otec nehodu. „Tu pan otec náš nejmilejší velikou příhodu měl neb se schodů dolů právě na hlavu upadl, takže sme ho sotva vzkřísili, téměř za umrlého odtud vzavše,“⁶⁸ konstatuje Donín jakoby nic mezi řečí a vzápětí pokračuje bez nějakého vzrušení v dalším popisu cesty. Protože se dále Donín zmiňuje už jen o sobě a starším bratrovi, není jasné, zda-li jejich otec pokračoval po této nehodě v cestě spolu se svými syny. O smrti svého staršího bratra Jana Vladislava, který po měsíční blíže neurčené chorobě skonal ve Florencii roku 1594, se také Donín nijak nerozepisuje.⁶⁹ Zdá se, že Donín nechtěl své čtenáře zatěžovat osobními záležitostmi a opravdu docílil toho, aby předložil co nejpřesnější a do detailů propracované dílo.

Epizodickým příběhům a exkurzům o významných osobnostech se Donín nevyhýbá, ale věnuje jim málo prostoru. Do svého Cestopisu vložil minimum osobních příhod, ač jich během tolika let na cestách musel se svým doprovodem zažít nespočetně. Donín se skutečně vynasnažil, aby sepsal opravdový cestopis, lákavý zejména svým pozorným líčením prostředí. Neusiluje o atraktivnost za každou cenu při líčení dramatických událostí, nevyhledává čtenářskou přitažlivost v pestrosti příhod.

Z Donínova Cestopisu zřetelně vyplývá, že měl jeho autor široký přehled v řadě oborů lidské činnosti. Jeho informovanost je značně rozsáhlá, vyzná se ve věcech geografických, hospodářských, vojenských, je velmi dobře obeznámen se správou a ustanovením jednotlivých zemí, království a svobodných měst. Nestaví ovšem své bohaté znalosti na odiv, ale využívá jich k sepsání co nejdokonalejšího díla. Svoji poučenost, vzdělanost a sečtělост spolu s bystrým úsudkem prokazuje jmenovitě na druhé cestě do Itálie. Na cestu se vydal vyzbrojen znalostmi římských klasiků, a to Vergilia, Silia, Lucana, Rutilia a Martilia, dovolává se citátů z Horácia, Ovidia a Catulla, cituje verše slavného Buonarrotiho a Jakuba Sannazara.

⁶⁸ Citováno dle tamtéž, s. 75–76.

⁶⁹ Ke smrti Jana Vladislava blíže A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 78.

Donín svými historickými znalostmi oslňuje snad na každé stránce cestopisu. Nejedná se jen o události čerstvé, nedávné, ale Donín připomíná i ty několik staletí staré. Hovoří o prvních českých králech (knížatech) Vratislavovi II. (I.) a Vladislavovi II. (I.) stejně zapáleně jako o obléhání Vídně Turky roku 1529 i o znovudobytí pevnosti Rábu roku 1598 hrabětem Schwarzenbergem.

Pan Donín se vydal na cestu s otevřenýma očima a se smyslem pro detailnost. Jeho pozornosti neujdou kaštanové a olivové háje, vinice, dokonce odborně jmenuje druhy vín. Zvláštní pozornost věnuje knížecím oborám a zámeckým zahradám. Dokáže se o nich dlouze rozepsat a pochvalnými výrazy nijak nešetří. Zajímá ho, co se v nich pěstuje, jaká zvěř se tam chová, jaké sochy, vodotrysky a kašny je zdobí, jaký druh ryb vládne umělým nádržím.⁷⁰

Výstavnost měst a jejich umělecké památky hodnotí velmi vnímavě a se smyslem pro krásu, kterou také dokáže náležitě ocenit. Jako bystrému pozorovateli mu neujde, jak je město opevněné, jaké jsou ulice, kolik ryнкů se ve městě nachází a co se na nich prodává, kolika branami lze do města vstoupit, kolik mostů vede přes řeku apod. V městech Donína uchvacují jak stavby církevní, tak světské, i když církevním památkám a jejich výzdobě věnuje kvantitativně větší pozornost. Jednotlivé památky nerozlišuje ani z hlediska chronologie, tudíž v jeho díle nacházíme vedle sebe popisy antických památek a středověkých staveb čistě renesančních i nesoucích stopy počínajícího baroka. Zaznamenává jejich bohatství, umělecké poklady, oceňuje vzácnost užitého materiálu a dokonalost mistrovské práce, pohotově rozeznává stavební slohy. Do Cestopisu vkládá popisy budov spolu s nákresy, jež mohou být nápomocné i dnešnímu historikovi umění. Díky Donínovu hodnotnému svědectví máme celkem jasnou představu o tom, jak vypadala řada říšských a italských měst na konci 16. století.

Donínovy popisy architektonických památek nejsou vymezené jen charakteristikou chrámů božích a šlechtických sídel. V Mnichově ho v knížecím zámku zaujala knihovna „čtyřiceti tisíc kněh, rozličnými jazyky psaných.“⁷¹, velmi se podívoval kunstkomoře, kde viděl „...slonovou kůži, vycpanou slamou, tak jako by živý byl; kůži drakovou o sedmi

⁷⁰ Např. o císařské zahradě: „Dvě míle od Vídně jest zahrada císařská, velmi pěkná, pěkným klenutím a pavlačemi obmezená a pěknými věžemi ozdobená....Ta zahrada jest rozličným kvítím na způsob vorlů, hvězd, zvířat francouzským způsobem vysázená a pěknými fontánami neb laurami mramorovými a spanilým štěpím, na kterým pěkný ovotce roste, okrášlená.“ Citováno dle A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 38 – 39.

⁷¹ Citováno dle tamtéž, s. 55.

hlavách také vycpanou, Ingolštat z dřeva vyřezaný, velmi mistrně a řemeslně...”⁷² V Janově ho upoutal „slavný a vznešený” přístav s loděmi tak velkými, že „jsou svýma plachtami a mastbaumy (stožáry) zdaleka k nějakému městu s vysokými věžemi podobné.”⁷³ V Pise je to věž „velmi mistrovsky nakřivená” a hřbitov Campo Santo, „zemí svatou naplněný, na kterém se mrtvých lidí těla z celého světa pochovávají...”⁷⁴, co vzbudí jeho pozornost. S obdivem prochází starým Římem, o antické památky se opravdu zajímá. Ve Veroně Donína uchvátilo kamenné amfiteátr, „v Evropě jemu podobného se nenachází.”⁷⁵ V Benátkách se zešíroka rozepisuje o arsenálu: „to jest zbrojnice neb zeughaus, jako nějaké obzvláštní město, velikosti německého města Ulmu, zdmi a pevnými věžemi (v okršku svém dvě vlaské mše obsahujíc) ohražený, kterýžto, abych pořádněji vypsati mohl, na třináct dílů neb míst rozdělím.”⁷⁶

Donínovy zájmy jsou však také praktického rázu a zabírají poměrně široký okruh. Zajímá ho nejen zařízení univerzit, ale i městských špitálů, výroba porcelánu ve Faentii i křišťálových benátských sklenic, i to, jak dělají v Parmě sýr parmazán a jak se pěstují v Itálii bourci morušoví.

Pochopitelně zaregistrovává odlišný způsob života. Píše, jací jsou v jednotlivých místech lidé,⁷⁷ jak se strojí zvláště dámy cizinky, což dokládá četnými vyobrazení, na které odkazuje obvyklým způsobem, že „habit tuto vymalovaný máš.”⁷⁸ S upřímným obdivem vypravuje o pestrých podívaných, jichž byl svědkem během své cesty – při procesí Božího těla v Mnichově nebo při papežském ohňostroji na Andělském hradě.

Bedřich z Donína byl katolík, veden výchovou a společností jezuitského preceptora k horlivému náboženskému přesvědčení. Není tedy překvapením, že jeho poslední výprava, loretánská pouť, nese v sobě obětní ráz.⁷⁹ Nevzbudí údiv ani jeho hluboká víra v zázraky,

⁷² Tamtéž, s. 56.

⁷³ Tamtéž, s. 107.

⁷⁴ Tamtéž, s. 144.

⁷⁵ Tamtéž, s. 177.

⁷⁶ Tamtéž, s. 187.

⁷⁷ „Jsou Uhři postavy veliké a silné, zuřiví, váleční, zahálku milují, na řemesla a obchody kupecké málo dbají, řeč scytskou, která se s žádnou nesrovnává, mají.“ Citováno dle tamtéž, s. 42. O obyvatelích v Sieně: „Lid přívětivý jest a vlídný.“ Citováno dle tamtéž, s. 162.

⁷⁸ Tamtéž, s. 102.

⁷⁹ Grund v úvodní studii uvádí, že se Donín vydává na pouť do Loreta, aby „přehlušil bolest a osamělost“ ze ztráty své manželky a syna. Srovnej tamtéž, s. 10. Nedomnívám se, že smutek z úmrtí blízkých by byl hlavním motivem k výpravě, neboť během cesty jim nepříslušela jediná vzpomínka. Sám Donín píše v den svého odjezdu, že se vypravil na loretánskou pouť „již dávno umíněnou a vinšovanou“, citováno dle tamtéž, s. 81.

kteřá pramenila z čistého, věřícího srdce i dobového povědomí.⁸⁰ Odtud také pochází ta zvláštní úcta k relikviím svatých, k ostatkům českých patronů a mučedníků na Pražském hradě, odtud potěšení z věrných katolických měst jako byly České Budějovice a Plzeň, stejně tak tvrdé odsouzení Turka, nejúhlavnějšího nepřítele křesťanstva, a nesmlouvavé zavržení husitů, kteří podle pověsti nechali pověsit mnichy v klášteře Zlatá koruna. „...v kterémž divná věc se spatřuje: jsou mezi jinejmi dvě veliké lípy, na kterýchž Jan Žižka, nepřítel Boží a klášterův, mnichy, kteří se tam nacházeli, zvěšeti dal, od toho času na těch větvích, na kterých ti mniši viseli, listy rostou vlastně na způsob mnichovských kápí.“⁸¹

Donínův Cestopis může být do jisté míry nápomocný při rekonstruování cestovní každodennosti. Bohužel není zcela jasné, v doprovodu koho se Donín na své cesty vydával. Víme, že do Rakous a Bavorska byli oba bratři vysláni za účelem sebevzdělávacím, ovšem zda-li jim společnost dělal hofmistr či preceptor nebo je doprovázel někdo z řad služebnictva, z textu nevyplývá. Na cestu do Itálie se vypravili se svým otcem a jezuitou Petrem Velcursiem, jenž patrně zastával funkci vychovatele mladých pánů. O služebnictvu opět nepadne jediné slovo, ale lze předpokládat, že urozený pán, purkrabí z Donína, se obklopil alespoň malým cestovním doprovodem. O jezuitově účasti na první italské cestě se ale nedozvídáme z Donínova Cestopisu, ale z Velcursiova *Vypravování*, kde zmiňuje, že písemně zpracoval také zážitky z první cesty podniknuté s Donínem. Na poslední cestu se dle vlastních slov Donín vypravil „s patrem petrem, knězem Societatis Jesu, a se třema služebníky na loretánskou pouť, již dávno umíněnou a vinšovanou, sem se vypravil a z měst Pražských spolu s některými mejmi pány přáteli, kteří mne až na Český Šternberk doprovázeli, sme šťastně vyjeli.“⁸²

Cestovali převážně vlastním vozem, najímali si vůz i koně a často využívali vodních cest. Málokdy Donín putoval po trasách pravidelných pošt. V nebezpečných úsecích, v Alpách a Apeninách nebo při neprůchodnosti cest zavátých sněhem, rád přijal strážní

⁸⁰ Celá kapitola o Loretu v podstatě obsahuje popisy zázraků vázajících se k Panně Marii a Ježíši Kristu. Donín je uvádí těmito slovy: „Žádná bajka to není, než jistá a věrná pravda; divný Pán Bůh v skutcích svých a nic nemožného jemu není.“ Citováno dle tamtéž, s. 128. Dále pak: „A tak o tom žádné pochybnosti není, nežli že ten dům neb pokoj blahoslavené Panny Marie z Nazaretu do Dalmacie a potom do marky Ankonitánské od svatých anjelů přenesený jest, poněvadž mimo vejš oznámené svědectví toto se při témž svatém domu nachází, že žádný tak urputný, zlostný a zatvrdilý člověk není, vejdouc do té svaté kaply, aby jeho srdce se neobměkčilo a k nějaké obzvláštní proměně a pobožnosti pohnuto nebylo.“ Citováno dle tamtéž, s. 127.

⁸¹ Citováno dle tamtéž, s. 81–82.

⁸² Citováno dle tamtéž, s. 81. O Donínových přátelích bližší informace nemáme. Je zajímavé, že Grund v úvodu píše, že Donína provázeli pouze dva služebníci, jmenuje Františka Brambillu, o kterém sám Donín v textu dvakrát letmo hovoří, a druhého služebníka Adama. O druhém služebníkovi v textu však nepadne jediná zmínka. Grund neuvádí, odkud tuto informaci zjistil.

doprovod: „6. dne měsíce ledna jsme pro zaváté sněhem cesty sobě dva vůdce, jednoho s vidlicemi a druhého s lopatou, aby nám cestu hledali a hradili, zjednali a po jezeru zamrzlém, kterému Lago di Seluapiana říkají, pěšky šli a koně naše po vršku nad jezerem vésti dali, neb jezero to ještě tak umrzlé nebylo, aby s koňmi bezpečně po něm jeti se mohlo.“⁸³ Doprovod mu nebyl proti mysli, ani když se vydali na neapolitánskou cestu. Z obavy z lupičských band tam cestovali ve společnosti tzv. prokače.⁸⁴

Pozornost si zaslouží fakt, že se Donín na všechny své cesty vydával na podzim či dokonce v zimním období, což je velmi udivující, vezmeme-li v úvahu skutečnost, že podmínky pro cestování v těchto ročních obdobích jistě nebyly nijak vhodné. Však se také kvůli nepříznivému počasí nejednou dostal do potíží.⁸⁵

Donínova výprava však musela čelit i jiným komplikacím, které svým způsobem ovlivnily hladký průběh cesty. Protože v Padově zmeškal bárku jedoucí k Benátkám, byl nucen najmout si vůz až k mořské zátocce, pro předchozí povodně byly však všechny cesty i pole zatopené a voda, jež dosahovala až do vozů, jim zmáčela zavazadla. Největší nesnáz nastala před Benátkami: „29. prosince z Inšpruku sem se vypravil a nemoha dle svého oumyslu skrze Benátskou krajinu, poněvadž Benátčané pro morové nebezpečnoství žádného z Čech skrze své panství pustiti nechtěli, museli sme jinou cestou skrze Švejcarskou zemi před sebe vzíti, a nemoha na voze pro nesmírné a převeliké hory jeti, svýho vozu sem v Inšpruku zanechati a na kotčovských koních spravíc na ně, co zapotřebí bylo, jeti sme museli...“⁸⁶

Co se týče Donínových zápisků o průběhu samotné cesty a zastávkách k odpočinku, mohl by být mnohem sdílnější. Vlastnímu popisu cesty je vymezeno relativně málo prostoru. Ujeté vzdálenosti Donín uvádí v samostatné příloze nazvané *Poznamenání mil z jednoho města do druhého v této pouti loretánské*.⁸⁷ Zmínky o počasí se v textu objevují pouze v případě, pokud bylo počasí špatné a ovlivnilo cestu neblahým způsobem. Silný a prudký vítr, jež se obouval do plachet a zmítal lodí, rázem umocnil strach z moře, který je vlastní

⁸³ Citováno dle A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 88.

⁸⁴ „Prokačové jsou jako poslové, každou sobotu jeden z nich do Neapole jede a s sebou mnohé a drahé věci na mezkách nese. A pro nebezpečnoství od banditův soldáti, jak rejthaři, tak pěší, jak kde nebezpečno jest, 30, 40, 60, 100 i více jeho provázejí, a jiní forestýrové a pocestní s ním pro bezpečnost svou u velikém počtu (takže samých pocestných lidí někdy do 100 osob jest, neb sami se jako bez vesla na moře vydati nesmějí) jedou.“ Citováno dle tamtéž, s. 76–77.

⁸⁵ Oba bratři při návratu z Vídně do Prahy zažívali dosti perné chvíle: „Léta Páně 91 čtrnáctého dne měsíce února jsme z Vídně vyjeli, a že se most zlámal velký, přes Dunaj jsme se s velikým nebezpečnostvím, nebo se tehdy led rozpouštěl a velké kusy ledu o lodi obražovali, přeplavili.“ Citováno dle tamtéž, s. 46.

⁸⁶ Citováno dle tamtéž, s. 87.

⁸⁷ Viz poznámka I. K. č. 46.

všem cestovatelům z vnitrozemí, ale i přímořských oblastí. Naopak o tom, jestli počasí výpravě přálo a zpříjemňovalo cestu, se nedočteme.

O stavu silnic či povrchu cest nám Donín neposkytuje žádné zprávy. Z jeho poznámek, že jeli skrze velké hory a lesy, přes příkrý vrch, úzkou soutěskou mezi skalami, že pro sněhem zaváté stezky byli nuceni jít po svých, jeli „velmi zlými cestami a přes hrozné vrchy a skály“, ⁸⁸ si můžeme vytvořit představu, jaké nepohodlí musela skupina na cestách překonávat. Placení cel a překračování hranic mezi jednotlivým územím Donín vůbec nezaznamenával.

Donín si nevedl ani pravidelné záznamy o ubytování. Z jeho deníkových zápisků můžeme vyčíst, ve kterém městě ten který den obědval nebo zastavil na večeři. Občas si zapíše jméno hostince. ⁸⁹ Poměrně často se ubytovali ve vsích, ze zápisů ale nevysvítá, že tomu bylo tak, protože nestihli dorazit zavčas do města nebo že by byl hostinec plně obsazený. Ač byl Donín urozeného původu, skromným ubytováním nijak nepohrdal a ani nedával najevo nějaké roztrpčení z nepohodlí. Pohostinnost majitelů ani ceny poskytovaných služeb Donín nehodnotil.

Není pochyb, že tyto cesty stály Donína velké peníze. Nemalé finanční prostředky musel Donín vynaložit také na oběti, jež přinášel na poutní místa, a dary pro přátele z domova. Donín byl v tomto směru velkorysý a štědrý. Ve svém vypravování Velcursius zmiňuje, jak si Donín vymohl panský vstup do Florencie tím, že obdaroval strážce zlatým řetězem. Jinde čteme o šedesáti párech římských rukavic, o množství stříbrných křížků a medailí, pravděpodobně zakoupených pro české přátele. Přivezl si také s sebou množství kreseb pořízených během cesty. Takové upomínky vedle deníkových poznámek jistě dobře posloužily k osvěžení paměti při pozdějším sepisování *Cestopisu*.

Na základě projevů vzdělanosti v Donínově díle usuzuje Antonín Grund, že jeho *Cestopis* „stojí na samém konci vývojové řady českého renesančního cestopisu.“ ⁹⁰ Svým systematickým podáním věcných informací a převažujícím popisným charakterem se Donín blíží klasickým humanistickým cestopisům jako byly cestopisy Oldřicha Prefáta z Vlkanova nebo Kryštofa Haranta. Donínovo humanistické vzdělání se prokazuje nejen dobrou znalostí antických autorů, z jejichž děl hojně cituje, ale i pozitivním vztahem k památkám z dob

⁸⁸ Tamtéž, s. 89.

⁸⁹ „...do slavného města Benátského do hospody německé „al Lion bianco“, k bílému lvu, sme přijeli.“ Citováno dle tamtéž, s. 75.

⁹⁰ Citováno dle tamtéž, s. 21.

antiky. Na Donínovy cesty lze zároveň nahlížet jako na typické cesty barokních kavalírů, jejichž cílem bylo vzdělávání mladých cestovatelů.

Donínův cestopis je vzácný svou cílovou oblastí středoevropskou a italskou. Grund se neubrání srovnání Donínova Cestopisu s díly dvou jeho současníků – Kryštofa Haranta a Václava Vratislava z Mitrovic. Toto připodobnění je nanejvýš příhodné, Donínovo dílo se nachází tak na půli cesty mezi oběma zmíněnými cestopisy. Je přiměřeně poučný, je psán zábavně, ač se nevyznačuje kvantem rozmanitých příhod. Navíc vyniká živým a dobře čtivým jazykem.

9. KOUNICOVA CESTA DO ITÁLIE A ŠPANĚLSKA V LETECH 1635 -1636

Kounicovy poutavé zápisky, které zanechal o své studijní cestě do Itálie a Španělska z let 1635 až 1636, jsou cestovním deníkem,⁹¹ nikoliv cestopisem. Mladý kavalír si denně dělal poznámky, jejichž rozsah se odvíjel od toho, co význačného ten který den zažil a co bylo podle jeho mínění hodné zaznamenat, zřejmě i dostatek času hrál svou roli. Často se Kounicovy zápisky omezují na jedinou rozvinutější větu, jak to například vidíme u sdělení z poloviny srpna roku 1636: „17. srpna jsme měli špatný vítr, a proto jsme málo ujeli. 18. srpna jsme rovněž málo ujeli, neboť opět nebyl příznivý vítr.“⁹² Na druhé straně nalezneme k jednomu dni zápis zabírající hned několik odstavců, jako je tomu u popisků vztahujících se k 16. říjnu téhož roku, kdy Lev Vilém prodléval v Toledu.⁹³

V duchu rodinné tradice i nejmladší Lev Vilém měl „pustiti se do cizích zemí, shlédnouti dvory křesťanských králů, knížat a potentátů, poznati šlechtické ceremonie, zvyky a mravy, učiti se rozličným řečem, cvikům a všemu, co se na mladého šlechtického kavalíra sluší a jemu patří.“⁹⁴ Lvův otec zdůrazňoval, když psal pro své syny „Naučení“⁹⁵, jak si mají počínat po jeho smrti, přál si, aby se vydali do ciziny až po dvacátém roce, kdy jsou již schopni vlastního úsudku a mají oči otevřené. Na počátku roku 1635 bylo Lvovi dvacet jedna let, jeho cesta se proto neměla více odkládat. A tak dne 22. ledna 1635 je datována

⁹¹ Originál Kounicova deníku je uložen v brněnském archivu a je psán německým jazykem. Deník L. V. z Kounic, SOA Brno, G 436 Rodinný archiv Kouniců, odd. Jaroměřice I, sign. R 49, 122 str. Deníkem a osobou Lva Viléma z Kounic se zabýval už před II. světovou válkou František Hrubý (1887–1943). Nedokončený rukopis, který se zachoval v jeho písemné pozůstalosti, k vydání připravila a celou práci opatřila poznámkami, rejstříkem a obrazovou přílohou Libuše Urbánková-Hrubá: František HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550–1650*, Brno 1987. Zde však není předložen doslovný překlad Kounicova deníku, ale jeho převyprávění, ze kterého pro svou práci vycházím. Originál, na některých místech těžko srozumitelný, je delší než toto upravené zpracování, které je naopak doplněno o krátké historické exkurzy. K dispozici mám také doslovný překlad poslední dochované části Kounicova deníku – jeho cestu z Janova do Španělska, jež je zpřístupněná díky Simoně Binkové a Josefu Polišenskému: *Lva Viléma z Kounic Cesta z Janova do Hispánie, 1636*, in: Simona BINKOVÁ – Josef POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989, s. 165–189.

⁹² Citováno dle *Lva Viléma z Kounic Cesta z Janova do Hispánie, 1636*, in: S. BINKOVÁ – J. POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989, s. 168.

⁹³ Tamtéž, zápis ke dni 16. října 1635, s. 176–180.

⁹⁴ Citováno dle F. HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550–1650*, Brno 1987, s. 61.

⁹⁵ Tamtéž, viz poznámka 54 na s. 243.

v Olomouci jeho poslední vůle, kterou sepsal pro případ, že by se zpět do vlasti z ciziny nevrátil. Ani ne po měsíci byl Lev Vilém se svou družinou ve Vídni, kde oslavili masopust a kde Kounic zařizoval poslední záležitosti k odjezdu, zplnomocnil kardinála Dietrichštejna, aby během jeho dlouhé nepřítomnosti dohlédl na správu jeho statků.

Kounic, zdá se, byl pro cestu a návštěvu Itálie připravován nejen studiem na jezuitských školách, ale také svým pobytem v domě kardinála Dietrichštejna, jenž sám kdysi v Itálii prodléval. Z jeho deníku je patrné, jak i on, pro italský pobyt vychovávaný, se mnohdy neubránil ohromeným výrazům při pohledu na uměleckou krásu a bohatství nejen v Benátkách, ale také ve Florencii, v Římě, v Neapoli, Palermu i jinde. Okolnost, že mladý Kounic cestoval s tak skvělým doporučením, tedy jako svěřenec kardinála Dietrichštejna, mu pomáhala proniknout do nejpřednější společnosti, zejména italské, a to jeho deníku přidává na zajímavosti. Navíc jeho zámožnost z domova a jazyková vybavenost mu usnadnily přijetí do vysoké společnosti. Vždy a všude se mu dostávalo náležité pozornosti a zdvořilosti, kterou neopomněl důrazně zmínit: „Mohu vpravdě říci, že u cizích národův mnohem více dobrého mi činí a zdvořilosti prokazují nežli moji vlastní přátelé ve vlasti mej kdy činili.“⁹⁶

Deník sepsaný v době třicetileté války mapuje cestu do Itálie a Španělska v letech 1635 až 1636. Je tu skutečně zachyceno vše, co tehdy vyplňovalo program kavalírské cesty mladého šlechtice a navíc korespondovalo i s představami jeho otce. Zmínky o válce do cestovního deníku mladého Kounice nepronikly.

Deník Lva Viléma je psaný německy a na některých místech je těžko srozumitelný. Drobné vsuvky v italštině⁹⁷ a španělštině⁹⁸ jen potvrzují jeho širokou znalost jazyků. Z Kounicových českých dopisů vysvítá, že neovládal český spisovný jazyk tak dokonale a že se svojí mateřštinou vyjadřoval hůře, neboť byl okolnostmi donucen tak záhy opustit české rodinné ovzduší, které nahradilo prostředí německé a latinské. Přesto i tak je očividné, že autorem byl přece jen šlechtic původem vzešlý z českých kruhů. To ostatně dokazuje skutečnost, že místy užil v zápiscích českých výrazů, zřejmě když se mu nevybavil německý

⁹⁶ Citováno dle F. HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550– 1650*, Brno 1987, s. 75.

⁹⁷ Italsky si do deníku poznamenal např. genealogii rodiny Medici. Viz F. HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550– 1650*, Brno 1987, s. 85.

⁹⁸ Ke dni 8. října 1636 si Kounic do svého deníku zapsal vsuvku ve španělštině týkající se komedie o vikomtovi. Viz *Lva Viléma z Kounic Cesta z Janova do Hispánie, 1636*, in: S. BINKOVÁ – J. POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989, s. 175.

ekvivalent, jindy se k použití češtiny uchýlil v popisech intimních záležitostí. Je tedy dost zřetelné, že stále v duchu myslel česky.

Po stránce formální je třeba se ještě zmínit o šifrách, jimiž Lev Vilém vpisoval do svého deníku ty záznamy, jejichž obsah si přál uchovat v tajnosti. I při používání šifer uplatňoval své jazykové nádaní. V textu jsou zašifrovány zápisky, jež se týkají Kounicova intimního života a jeho milostných dobrodružství,⁹⁹ ale i poznámky typu, že si neprávem přivlastnil svatý obrázek během jedné pochůzky po klášterech.¹⁰⁰ Františku Hrubému se podařilo Kounicovy šifry rozluštit.¹⁰¹

Lev Vilém se vydal na cestu ze slavkovského panství dne 7. února 1635 o čtvrté hodině odpolední. Tímto dnem začíná psát svůj deník. Doprovázen byl především hofmistrem Bartolomějem Silvestrem Girollou, který byl původem Ital. Z některých zmínek v deníku vyplývá, že na cestě po Itálii mu dělal doprovod také syn drobného statkáře Mikuláš Hynek, svobodný pán z Ostašova. Ale i jiní urození mladíci se vyskytují v okolí Lva Viléma, zejména jeden z moravských Oppersdorfů. Není ale jasné, jak dlouho a kde všude se s Kounicem po Itálii pohybovali.

Cesta, zachycená v deníku, vedla přes Vídeň, Štýrský Hradec a Terst do Benátek, kde se Kounic zdržel se svým doprovodem přes Velikonoce. Pokračoval přes Padovu, Veronu, Mantovu, Ferraru a Boloňu do Florencie. Jeho pobyt ve Florencii byl přerušen dvěma výjezdy. Jeden výlet ho zavedl do poutního Camaldoli a do františkánského La Verna. Druhý několikadenní výlet podnikl na opačnou stranu nežli prve, po florentském velkovévodství do města Luccy, Pisy a Livorna. V blízké Sieně se na tamní univerzitě zúčastnil studentského života a kavalírského výcviku. Přes Řím a Neapol, jimiž spěšně projel, spěchal na Sicílii a dále přes Messinu a Syrakusy až na ostrov Maltu. Začínala jižní Itálie, která byla o poznání chudší jak na blahobyt, tak i na památky. Všude se už projevovalo nejen zhoršené počasí, ale i jisté potíže s jídlem a čistotou. Jižní Itálie byla už méně často cílem tehdejších cestovatelů, a proto se Kounic v těchto končinách držel horlivě klášterů, v nichž mohli cestovatelé získat nejlepší zaopatření. Vánoční svátky strávil v Palermu, hlavním městě Sicílie a sídle

⁹⁹ Šifrováno česky: „Tu jsem poprvé byl s Marianikou a ztratil své panictví.“ Citováno dle *Lva Viléma z Kounic Cesta z Janova do Hispánie, 1636*, in: S. BINKOVÁ – J. POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989, s. 171.

¹⁰⁰ Česká poznámka v šifrách: „Pěknej obrázek ukradl jsem tam.“ Citováno dle F. HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550–1650*, Brno 1987, s. 104.

¹⁰¹ Klíč je v příloze přetištěn, viz F. HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550–1650*, Brno 1987.

španělských mísoťkrálů. Přes Neapol se vracel k delšímu pobytu do Říma, poté pokračoval v cestě do Perugia, Assisi, Loreta, Ancony, Rimini a do Boloně. Přes Milán a Pavii nakonec zamířil do Janova, odkud po měsíčním pobytu vyplul do Španělska.

Poslední zrekonstruovaný úsek jeho cesty mapuje plavbu lodí z Janova do Španělska v polovině srpna následujícího roku 1636. Jak dlouho se Lev Vilém zdržoval ve Španělsku nejsme schopni přesně určit, neboť prvním dnem měsíce listopadu 1636 jeho zápisky končí právě ve chvíli, kdy Kounic popisoval královský poklad v Madridu a další stránky deníku se bohužel nazachovaly. Kounicovo líčení se zastavilo uprostřed věty. Byla to zřejmě náhoda, která přerušila jeho cestovní poznámky – deník se mohl ztratit při jeho posílání domů nebo později již ve vlasti. Zasluhou Františka Hrubého, který systematicky probádal Kounicovu písemnou pozůstalost, můžeme zachytit alespoň v hrubých rysech osudy mladého kavalíra před jeho návratem domů.¹⁰²

Z Kounicova listu adresovaného svému správci na uherskobrodském panství, se dovídáme, že se v Madridu nakonec zdržel déle, než původně chtěl. Je zřejmé, že ve Španělsku neviděl Kounic toho tolik zajímavého jako v Itálii. Necestoval Španělskem ani tak daleko, zato Itálii projel celou až na Sicílii. Cestování Španělskem v zimním období bylo zřejmě velmi nesnadné a o to víc nepříjemné proto, že Kounic tam byl téměř sám. Dále psal, že se chystá vyjet z Madridu do Nizozemí už 26. února a tam odtud přímo domů. Jeho dispozice se ale musely změnit, neboť teprve 22. března 1637, tedy až za měsíc, byl v Bilbao na severním pobřeží Španělska — odtamtud psal dopis do Madridu, že příští den bude moci odplout do Anglie. Z dalších údajů vyplývá, že se skutečně vydal toho dne na cestu, a to přes Portugalete do Doveru a do Londýna, kde byl určitě 11. dubna. Podle jeho zachovaných účtů se zdržoval v Anglii asi až do poloviny června 1637. František Hrubý usuzuje, že to byla cesta jen z rozpaků, protože Kounic stále čekal na peníze od svého staršího bratra, které mínil utratit v Nizozemí, a protože nepřícházely, rozhodl se zatím cestu do Anglie. V Kounicových účtech je také zanesena položka za koupi francouzské gramatiky a románu. Kounic se tedy učil i francouzskému jazyku. Vzhledem k tomu, že byl již v polovině dubna v Anglii, nezdá se, že by se ve Francii vůbec zastavil.¹⁰³ Účty dále prozrazují, že Lev Vilém projel značnou část Anglie (Windsor, Oxford, Richmond, Londýn) – v záznamech jsou uvedena jména míst, jimiž projížděl a kde platil drobné útraty. O jeho pobytu v Anglii nevíme nic bližšího, s kým

¹⁰² K tomu blíže F. HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550–1650*, Brno 1987, s. 181–189.

¹⁰³ Jeho zjevným cílem byla Francie, na kterou se i jazykově připravoval, ale nakonec jel domů přes Anglii a Nizozemí. Srov. S. BINKOVÁ – J. POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989, s. 18.

se tam stýkal a jakým způsobem tam trávil čas. V jeho dalším dopise, který posílal opět svému správci, Kounic uvádí, že v Anglii pobyl asi deset týdnů i u dvora krále Karla I. Koncem měsíce června (30. června 1637) byl Kounic již v Antverpách, odkud zasílal další listy domů. Z Antverp přešel do Bruselu, kde bydlel od 10.–22. srpna 1637 v nějakém hostinci, tam si také koupil pas na cestu do Holandska. V Holandsku je Kounic k zastihnutí v měsících září a říjnu, poslední jím uvedené datum je 22. října. Navštívil Rotterdam, Haag, Leyden, Amsterdam a Utrecht. Nejvýznamnější událostí bylo patrně jeho setkání s příbuznými z matčiny strany. O tom, za jakých okolností Lev Vilém podniknul zpáteční cestu, nevíme nic určitého. Z některých domácích nepřímých zdrojů lze však soudit, že se Kounic vrátil později na podzim roku 1637.¹⁰⁴

Kounicovy zápisky v sobě zahrnují některé informace, které lze použít jako vhodný zdroj k dějinám každodenního života na cestách. Vlastnímu průběhu cesty věnuje Kounic dostatek prostoru. Z použitých dopravních prostředků uvádí plavbu lodí, cestování v lehkém voze o dvou kolech, „s poštou“, jízdu kočárem, ale i výjezd na mulách. Velmi precizně zapisuje ujeté míle i dobu odjezdů a příjezdů do nového místa. Místy Kounic udává přesnou hodinu, většinou se však omezuje na blíže neurčený časový úsek typu „časně zrána“, „po snídani“, „na noc“ apod. Díky jeho pečlivosti tak získáváme celkem jasnou představu, jakou rychlostí se tehdy cestovalo.

Kounic ve svých cestovních poznámkách zachycuje, byť jen matně, i překročení hranic.¹⁰⁵ O placení cla se nezmiňuje vůbec. Ani jednou si Kounic nezaznamenal kvalitu a povrch cest, zato si pravidelně zapisoval, že cestou opět minuli vojenskou hlídku.¹⁰⁶

S větší zevrubností Kounic eviduje místo noclehu a úroveň pohoštění. Než dorazil z Alicante do Madridu, značně během cesty strádal, jak o tom vypovídají jeho zápisky. Dne 29. srpna píše: „Na noc jsme dorazili ke skromné chatrči. Zde hladoví a žízniví jsme museli spát ve voze na širém poli.“¹⁰⁷ Další dny nebyly o nic lepší: „Na poledne jsme dorazili opět ke skrovné chatrči mezi zloděje a loupežníky a museli uboze jíst špatný chléb a pít těžké a silné

¹⁰⁴ Ze dne 2. března 1638 je zachován Kounicův originální podpis na listě, který mu posílal Maxmilián z Liechtenštejna. František Hrubý nepředpokládá, že by se Kounic ze západu vracel v nejtěžší zimu. Jeho příjezd datuje k podzimu roku 1637. Srov. F. HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550-1650*, Brno 1987, s. 189.

¹⁰⁵ „Toto je první místo kastilského království. Zde jsme museli u mýta vše otevřít a ukázat.“ Citováno dle *Lva Viléma z Kounic Cesta z Janova do Hispánie, 1636*, in: S. BINKOVÁ – J. POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989, s. 169.

¹⁰⁶ Tamtéž, např. zápis ke dni 30. a 31. srpna 1636, s. 169.

¹⁰⁷ Tamtéž, zápis ke dni 29. srpna 1636, s. 169.

víno páchnoucí smolou.“¹⁰⁸ V Madridu se značnou úlevou zapisuje název ulice a jméno majitelky domu, ve kterém se ubytovali.¹⁰⁹ Ceny služeb ani pohostinnost svých hostitelů Kounic nijak blíže nehodnotí.

Zmínky o počasí se v Kounicově deníku objevují docela často. Během plavby z Janova do Alicante si každý den zapisoval, jaké měli ten den počasí. Překvapivé je, že si počasí poznamenal nejen tehdy, když svou nepřízní neblaze ovlivnilo průběh plavby, ale v deníku nalezneme i zápisky, že toho dne měli dobrý vítr.¹¹⁰

Lvovy postřehy jsou věnovány výhradně společenským událostem, popisům nejvýznačnějších městských pamětihodností, prohlídkám starobylých kostelů a klášterů s jejich skvostnými poklady, návštěvám paláců a jejich galerií a zahrad, které si Kounic často s velikou pozorností zaznamenává. Všechny státní a církevní slavnosti, pořádání s velkou pompou a nádherou lákaly Kounice stejně jako četné umělecké památky města i pestrý společenský život, kterého se tak rád účastnil.

Ze záznamů v deníku vysvítá, jak byl celý Kounicův pobyt v Itálii veden a řízen jezuitskou školskou výchovou a zbožností. Návštěva chrámů už časně zrána a poslouchání mší, jež bylo většinou součástí církevních slavností, patřila u něho k pravidelným denním povinnostem. To náleželo tehdy k běžnému dennímu programu i nejvyšších kruhů. Návštěvy kostelů a klášterů ráno i odpoledne, ať již pro bohoslužby nebo alespoň na krátké rozmluvy s mnichy, či k prohlédnutí svatých relikvií, patřily tehdy k dennímu společenskému životu kavalíra v tamní společnosti. K tomu patřila nepřehlédnutelná světská přehlídka krásně oblečených dam, přicházejících do kostela, jimž také Kounic věnoval nemalou pozornost.

Všechno toto dychtivé prohlížení kostelů a klášterů a putování za svatými ostatky a zázračnými památkami bylo spojeno se zvláštním citem pro výtvarné umění a pro architektonickou výzdobu. Výrazy obdivu o drahocenných malbách či o stavitelské stránce italských kostelů čteme v Kounicově deníku znovu a znovu. Jeho obdiv se spojoval s opravdovým uměleckým cítěním, což dokazují jeho poznámky, kdy si heslovitě zachycoval dojmy např. z chrámu sv. Marka v Benátkách: „viz krásné umění mozaikových figur a celé

¹⁰⁸ Tamtéž, zápis ke dni 30. srpna 1636, s. 169. I další noci před příjezdem do Madridu musel Kounic protrpět na voze mezi mezky. K tomu srovnej zápis ke dnům 2., 3. a 4. září 1636, tamtéž, s. 170.

¹⁰⁹ Tamtéž, zápis ke dni 7. září 1636, s. 170.

¹¹⁰ Tamtéž, zápisy ke dnům 17. srpna až 27. srpna 1636, s. 168–169. Další zmínky o počasí: zápis ke dni 20. října, s. 181, 29. října, s. 185.

této práce, či proporce čtyř kovových koní.“¹¹¹ Společenská škola v kardinálově domě, do které docházel, a také polorománské ovzduší, v němž od dětství vyrůstal u jezuitů, ve Lvovi vypěstovalo předpoklady pro tyto záliby. Kounicova zbožnost byla posilována i uměleckými zážitky a dojmy z kostelní hudby a velkoleposti chrámových obřadů.

Všude bylo co prohlížet a obdivovat. Vše na něho působilo mohutným dojmem. Byly to především krásné zámky a paláce s rozlehlými zahradami a jiné městské zajímavosti, které bystřily Kounicovu pozornost. Po celé dny se tak Lev Vilém oddával požitkům z prohlídek nejpozoruhodnějších uměleckých památek. Výstavnost a kulturní bohatství italských měst ho zcela uchvátila. Kounic měl i značný smysl pro antický svět, nacházel ve starověkých památkách obdiv a zalíbení. Často si do deníku poznamenává podrobné popisy palácových zahrad. Kounicovu pozornost zvláště upoutal známý park v Pratolině, nacházející se několik kilometrů od Florencie, kam zajel 30. června 1635.¹¹²

Kounicův pobyt v univerzitních městech Padově a Sieně nám dává možnost nahlédnout i do studentského života. Ač v Padově strávil pouhých čtrnáct dní, denně chodil do šermířské školy a také do školy jezdecké, kde se cvičil v jízdě „ke kroužku“. Také v Sieně se Kounic podílel na kavalírském výcviku, chodil ke školním mistrům šermu a tance a snažil se co nejvíce zdokonalit v italštině, na jejíž výuku si najal soukromého učitele. I tady během studia vedl Kounic pestrý společenský život. Jeho denní program byl v podstatě stejný jako kdekoli jinde. Rovněž zde věnoval většinu volného času posvátným místům. S ostatními studenty podnikal společné procházky městem i okolím, pořádali společné večírky plné zpěvu a hudby, navštěvovali místní přední domy, účastnili se klášterních slavností a bohoslužeb apod.

Kounicův cestovní deník je prvotřídním pramenem pro poznání života a společenských poměrů v cizích zemích, zejména v předních italských městech. Ze zápisků vztahujících se k jeho pobytu v jižní Itálii a Sicílii, tj. v Neapoli a Palermu je zřejmé, že už tam vládl zdrženlivější španělský mrav. Na jihu, v ovzduší španělském, nebylo ani stopy po veselosti a otevřenosti severoitalských dvorů. Kounic si pozorně všímal tamních poměrů. Španělské strohé ceremonie a slavnosti byly konány s takovou obřadností, že i Kounicovi

¹¹¹ Citováno dle F. HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550–1650*, Brno 1987, s. 73.

¹¹² K tomu srovnej F. HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550–1650*, Brno 1987, s. 86–87.

samému se to zdálo přehnané. Byly tak složité, že při nich bylo zapotřebí zvláštního hodnostáře, který místokrále a jeho družinu naváděl. K hrdému dvoru španělských místokráľů měl Kounic cestu uzavřenou, ani jednou si nezapsal, že by snad navštívil samotného místokrále nebo že by byl od něho nějak zvlášť vyznamenán.

Kounicova část deníku věnovaná Španělsku je rozsahem o dost menší, neboť deník je záhy přerušen a nezahrnuje ani celý Lvův pobyt v Madridu. Zachycuje jeho dva větší výlety do Toleda a Escorialu. Kounicovy deníkové zápisky naneštěstí končí ve chvíli, kdy se stávaly zajímavějšími, neboť Lev Vilém začal právě prohlížet madridské stavební památky a věnovat se pokladům Španělska.

Ale i tak můžeme sledovat Kounice v hlavním městě Španělska téměř dva měsíce. Zajímavé je, že v jeho zápiscích během španělského pobytu nenalezneme tolik slov a výrazů obdivu a nadšení, kterými plnil stránky svého deníku po celý čas strávený v Itálii. Jen zřídka se v textu objeví popis zajímavější stavby, a pokud vůbec, je velmi stručný. Zdá se, že i tamní společenský život byl o poznání chudší, nežli tomu bylo v Itálii. Se zájmem sledoval španělský mrav, tak odlišný od poměrů v Itálii. Je očividné, že se Madrid zdaleka nemohl rovnat význačným italským městům, bohatým na kulturní památky i společenský život. Kounicovou obvyklou denní náplní bylo studium španělského jazyka a lekce šemu, pravidelný nedělní pobyt u královského dvora, kam však chodíval pouze v doprovodu císařského vyslance. Kounic si za celý svůj pobyt v Madridu nezapsal jedinou audienci u dvora ani u žádného dvorského hodnostáře. Ale už v jižní Itálii a na Sicílii, jež byly pod španělskou nadvládou, se Kounic setkal s nepřístupností dvora.

Kounice také velmi zaujalo divadelní umění, zejména rád chodíval na vlašské komedie. Např. ke dni 28. dubna 1635 v době svého benátského pobytu si zapsal, že byl večer na „zvláště krásné a význačné komedii o sv. Marii Magdaleně“.¹¹³ Italské a španělské komedie nebyly pro Kounice úplnou novinkou. Seznámil se s nimi již v Olomouci u jezuitů, právě oni přinesli tuto novotu přes Alpy k nám. Ale teprve na Sicílii, v dalekém pošpanělštěném prostředí, byl Kounic stržen do víru tance krásných španělských baletek. A tak není divu, že právě v Palermu Kounic prožíval první román své srdce. Do deníku si zapsal i názvy několika komedií, jichž se zúčastnil. Jedna nesla název o florentských Medicejích, z čehož je vidět, že se nevyhýbali ani skutečným historickým námětům. Lev

¹¹³ Citováno dle F. HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550–1650*, Brno 1987, s. 74.

Vilém přímo neuvádí, kde se španělské komedie hrály – nabízí se pochopitelně, že v nějakém místním divadle – z jeho řádků poznáváme, že se někdy odehrávaly přímo v palácích místní šlechty.

Celým Kounicovým deníkem prostupuje jeho zájem o krásný ženský svět. Rozličné narážky na krásu opačného pohlaví a projevy náklonnosti se v Kounicově deníku objevují hojně. Např. dne 1. dubna 1635 si zapisoval, že v kostele sv. Marka (Benátky) poslouchal mši „vedle dvou krásných dam“. ¹¹⁴ O měsíc později, dne 3. května v kostele a la Croce (rovněž Benátky) mu jedna dáma zvláště utkvěla v mysli, výmluvně si poznamenal: „viz tu přízeň, kterou mě tam projevovala jedna, již jsem vůbec neznal.“ ¹¹⁵ Kounicův zájem o něžné pohlaví se projevoval i během jeho návštěv ženských klášterů, kde se těšil z hovorů s duchaplnými a hezkými jeptiškami. Známý benátský svět kurtizán mu rovněž nezůstal utajen, do jejich společnosti byl uveden místními kavalíry. Z dalších zmínek v deníku poznáváme, že ani později nebyl ušetřen různých milostných příhod a dobrodružství, o čemž svědčí heslovitě šifrované poznámky typu: „viz nabídnutí signory Mariny, že mne chce naučiti rozličné Busserle (polibky)“. ¹¹⁶ Nejen v Benátkách vzplálo srdce mladého Kounice. Palermská epizoda, kdy zahořel láskou k tajemné španělské tanečnici, výrazně postihla nitro mladého kavalíra. Poznání rozmanitosti a plnosti světských radovánek odvedly Kounice od úmyslu věnovat se církevní dráze. Hned na počátku svého španělského pobytu byl šlechtickými mladíky zaveden do Prada, které již tehdy bylo středem všeho společenského života vyšší španělské společnosti, scházela se tady ovšem také lehká dámská společnost. Dne 16. září 1636 si mladý Kounic zapisuje šifrovaně do svého deníku: „Tu jsem poprvé byl s Marianikou a ztratil své panictví.“ ¹¹⁷

Co se týká jeho zájmu o jiné osoby, Kounic nijak nevybočoval z průměrnosti tehdejší šlechty. I u něho se prokazoval typický třídní přístup a jisté povýšenectví, které dával najevo zájmem jen o příslušníky šlechty a duchovenstva.

Z deníkových záznamů je patrné, jak málo zájmu projevoval mladý Kounic o přírodní krásy v zemích, jimiž tehdy poprvé v životě projížděl. Kounic putoval nejkrásnějšími krajinami, jaké příroda vůbec Itálii uštědřila, ale právě ta ho sama o sobě nijak neuchvátila.

¹¹⁴ Citováno dle F. HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550–1650*, Brno 1987, s. 75.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 75.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 76.

¹¹⁷ Citováno dle *Lva Viléma z Kounic Cesta z Janova do Hispánie, 1636*, in: S. BINKOVÁ – J. POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989, s. 171.

Představila Kounice jako člověka své doby, který se nezajímal o krásy přírody, ale pouze o nadpřirozené jevy a zázraky, jež se pojily k památným místům ze života světců. Baroko bylo po této stránce spíše krokem zpět.

V Kounicově deníku se nápadně často objevují poznámky vypovídající o aktivním prožívání pocitu vědomí vlastní důležitosti. Kounic ve svém deníku rád vyzdvihuje ty situace, ve kterých mu bylo projevono společenské uznání. Někdy se omezí jen na slova: „viz tu čest, kterou mně tam prokazovali.“¹¹⁸ Tuto skutečnost nejlépe ilustruje příhoda, jež se udála v chrámu sv. Marka během slavnosti na den patrona chrámu, dne 25. dubna. Kounic si poznamenává, že byl na tuto slavnost pozván na zvláštní upozornění císařského rezidenta a byl posazen na čestné místo v blízkosti dóžete. Dóže a jiní hodnostáři s Kounicem vedli družný hovor. Při obřadech dóže Kounice vyznamenal přede všemi účastníky. Během obřadů poslal dóže Kounicovi jako hostu po svém kancléři přede všemi vyslanci a benátskou nobilitou zvlášť krásnou a velkou svíci, vyzdobenou umělecky tepaným stříbrem. Na jiném místě Kounic uvádí, že mu až do jeho bytu byl donesen dar od samého florentského velkovévody. Dále si zapisuje se zvláštním uspokojením, že právě jemu bylo umožněno spatřit v domě v Pratu zázračné obrazy a vzácnou relikvii, které byly ukazovány jen zcela ojediněle. Společenská oblíbenost mu byla prokazována i při jiných příležitostech. Když byl v Sieně volen nový *consiglier* německého národa, tento čestný úřad získal právě Lev Vilém.

Kounic se rád a často účastnil společenského ruchu a veselí, obdivoval i tuto stránku společenské kultury. Často si zapisoval účast na tanci, banketu a jiných údalostech. Přední italská města se svojí bohatou staletou kulturou plně vyhovovala vnitřnímu založení mladého aristokrata. Pro Lva Viléma to bylo zcela nové a společensky nevídané ovzduší, ale Kounic se v něm záhy pohyboval jako doma. „Každodenně znamenitý a vzácný kratochvíle užíváme, vidouce až posavad slavný a velmi nadmíru vzácný věci a pohledy každéj den jiný a jiný“¹¹⁹. Lev Vilém byl zřejmě obratným dvořanem i společníkem a získal si skutečnou přízeň a sympatie významných osobností vysoké společnosti světské i duchovní, o čemž svědčí četné návštěvy a audience u jejich dvorů.

¹¹⁸ Citováno dle F. HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550–1650*, Brno 1987, s. 74.

¹¹⁹ Citováno dle F. HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550–1650*, Brno 1987, s. 75.

Z Kounicova líčení se také dozvídáme, jakým způsobem státní a církevní slavnosti probíhaly. Jak je vidět z jeho poznámek, sledoval slavnosti i obřady přímo do podrobností.¹²⁰

Kounic si zřídka zapisoval, s kým se kde stýkal, jen z narážek mimoděk zjišťujeme, s kterými šlechtici např. cestoval nebo navštěvoval rozličná místa. V Sieně se zvláště spřátelil s oběma hrabaty z Martinic. Rovněž zde se seznámil s členem jezuitského řádu P. Ferrariem, s nímž se pak znovu a velmi často stýkal v Římě. Považoval ho za význačného muže a ve svém deníku ho často vzpomínal. Jednu známost si však do svém deníku pečlivě poznamenal, a to shledání s Adamem z Lipé, synem moravského emigranta a evangelického šlechtice Pertolta z Lipé, s nímž se náhodně setkali v Římě. Kounic si zapisuje několikrát návštěvy u tohoto krajana.

O něco pečlivěji si poznamenával setkání se známými osobnostmi. Dne 19. srpna 1635 navštívil před odjezdem z Florencie „daleko a velmi proslulého muže“¹²¹, známého učenice Galileo Galileia v jeho vile u města a spatřil mezi jeho věcmi i jakýsi kámen o velikosti holubího vejce. V Římě navázal osobní styky s předními umělci a v jejich doprovodu prohlížel vzácná malířská díla. Není jasné, kdo ho k nim uvedl, ale jisté je, že v Římě přišel do styku s proslulým mistrem Guidem Renim a s dalšími třemi malíři,¹²² jejichž díla si pak odvážel domů.

Působivý a velmi zajímavý deník mladého Kounice, psaný s neobyčejným citem pro výtvarné umění, hudbu a divadlo, je pramen značné dokumentární ceny. Poznáváme z něho nejen soudobou vyšší společnost v Itálii a Španělsku, ale i vlastní nitro Lva Viléma a účinnost jeho výchovy na jezuitských školách už několik let po Bílé hoře.

¹²⁰ Srovnej např. slavnostní bohoslužby v neděli 2. března 1636 v papežské kapli u sv. Petra, při nichž Kounic poprvé uviděl papeže, viz F. HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550-1650*, Brno 1987, s. 127–128. Dále např. Kounic popisuje, jak vypadala komedie na královském madridském dvoře, viz *Lva Viléma z Kounic Cesta z Janova do Hispánie, 1636*, in: S. BINKOVÁ – J. POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989, s. 175.

¹²¹ Citováno dle F. HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550-1650*, Brno 1987, s. 99.

¹²² Byli to Giovanni Stanchi, Geronimo Marchi a Giovanni Guiglielmo Baur. K nim se vážou poznámky č. 145 – 148, viz F. HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550-1650*, Brno 1987, s. 262.

10. NOSTICOVA CESTA DO NIZOZEMÍ V ROCE 1705

Kryštof Václav z Nostic podnikl cestu do Nizozemí, přesněji do Haagu, ve svých 56 letech. Zcela jistě tedy nešlo o žádné kavalírské či studijní putování. Částečně se jednalo o diplomatickou cestu a částečně o tzv. cestu pro potěšení, spojenou s odpočinkem a poznáváním cizích krajů a mravů. Jeho mise však nebyla příliš závažná, neboť neměla dlouhého trvání.¹²³ Primárním důvodem výpravy byla Nosticova účast na vyjednávání s anglickou stranou o podporu v probíhající válce o španělské dědictví.¹²⁴ V druhé řadě představovala výprava velmi netypický druh cestování, předchůdce dnešní turistiky.

Autorství cestovního deníku lze s plnou vahou připsat slezskému šlechtici Kryštofu Václavovi z Nostic, neboť hned v úvodním listu svého deníku jmenuje sám sebe i svou první manželku.¹²⁵

Nostic se řadil mezi ty šlechtice, kteří si pravidelně vedli svůj osobní deník, což v této době nebylo nijak výjimečné.¹²⁶ Pokračoval tak v rodinné tradici, protože vlastní deník si psal již jeho otec Ota mladší, po jeho vzoru tak učinili i další příslušníci rodu.¹²⁷ Nostic si vedl

¹²³ Bohaté informace čerpám z vydané edice: Jiří KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004. Dle slov Jiřího Kubeše na s. 23 charakter cestovního deníku vypovídá o tom, že se jednalo částečně o diplomatickou cestu a částečně o tzv. cestu pro potěšení. V samotném deníku však nenalezneme jedinou zmínku, která by potvrdila, že účelem Nosticovy cesty do Nizozemí byla diplomatická mise. Domnívám se, že autora k tomuto jednoznačnému závěru mohla vést jediná vylučovací metoda, neboť v poznámkách neodkazuje na žádný pramen, o který by se mohl opírat, co se týče této informace. Vzhledem k celkem vysokému věku hraběte můžeme vyloučit kavalírskou cestu, ani vojenské důvody nepřiměly Nostice podniknout tuto cestu. Naskytá se tedy možnost diplomatické cesty. U zrodu Nosticovy mise mohly stát některé okolnosti vyplývající ze změny na vídeňském dvoře. Dne 5. května 1705 zemřel starý císař Leopold I. a vlády se ujal jeho starší syn Josef I. Navíc by se nejednalo o první diplomatickou cestu — Kubeš zmiňuje jeho účast na polsko-litevském sněmu v roce 1693 (srov. s. 25). K tomu, že Nosticova mise neměla nijak významné diplomatické poslání srovnej poznámku č. 34.

¹²⁴ Doba, v níž se Kryštof Václav rozhodl cestovat přes říši do Nizozemí, nebyla právě nejklidnější. Již čtvrtým rokem v Evropě zuřila válka o španělské dědictví (1701–1714), která vypukla po smrti posledního španělského Habsburka Karla II. Proti sobě stáli francouzští vojáci, jež měli prosadit mocenské požadavky Filipa z Anjou (pozdějšího španělského krále Filipa V.), vnuka Ludvíka XIV. a jednotky, které měly hájit dědické nároky arcivévody Karla Habsburského (jako španělského krále Karla III., pozdějšího císaře Karla VI.)

¹²⁵ „Já, Kryštof Václav hrabě z Nostic, jsem vyrazil na cestu v 56., resp. 57. roce svého života spolu se svou milou manželkou Marií Julianou, rozenou hraběnkou Metychovou, a slečnou Alžbětou ze Schönaue.“ Citováno dle J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004, zápis před dnem 11. 7. 1705, edice, s. 119.

¹²⁶ K tomu zvláště Petr MATĚJKA, *Nejstarší české a moravské deníky. (Kultura každodenního života v raném novověku a některé nové perspektivní prameny)*, FHB 18, 1997, s. 99–120.

¹²⁷ Část cestovního deníku Oty z Nostic je zpřístupněna v edici: Simona BINKOVÁ — Josef POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989. Dále viz J. KUBEŠ (ed.),

svůj deník minimálně po dobu 35 let (1670–1705), jeho zápisky nakonec zaplnily dva velké svazky. V Čechách se zachoval bohužel jen druhý díl tohoto deníku. Zápisy Nostic zaznamenával vlastnoručně německy a latinsky poměrně špatně čitelným rukopisem. V červenci 1705, kdy Kryštof Václav vyrazil na cestu do Nizozemí, přerušil zapisování do svého deníku a místo toho zachycoval své cestovní zážitky na samostatné listy papíru. Proto se v jeho starém deníku nachází mezera vymezená 11. červencem až 21. říjnem 1705.

Nostic si průběh nizozemské výpravy nejméně měsíc předem naplánoval. Od 10. června do 11. července, dne výjezdu, se o uspořádání výpravy zmínil ve svém „řádném“ deníku celkem pětkrát. V den odjezdu se Kryštof Václav odevzdal do ochrany strážného anděla: „...a vydali jsme se ve jménu božím na předsevzatou cestu za doprovodu a pod ochranou svatého ochraňujícího anděla.“¹²⁸

Nostic si vedl svůj cestovní deník sám. Po svém návratu do Slezska, pověřil některého ze svých služebníků, aby jeho zápisky úhledně přepsal a poté je založil „pro paměť“ do jeho impozantní knihovny na zámku v Lobrisu. Kryštof Václav si poznamenal do svého „hlavního“ deníku: „...celá cesta do a z Holandska byla shrnuta do deníku a byla umístěna pro mou paměť do knihovny v Lobrisu mezi další mé spisy. Začínám tedy zase psát do normálního deníku.“¹²⁹ Teprve v knihovně mohly písemně zpracované realizované výpravy neustále připomínat všem návštěvníkům či případným čtenářům šlechticovy zásluhy ve prospěch habsburského domu.¹³⁰

V klatovském archívu je uschován nesvázaný a nedokončený čistopis pouze pro první část cesty.¹³¹ Je koncipován střídavě v první a třetí osobě jednotného a v první osobě množného čísla. Je tedy zřejmé, že blíže neznámý služebník přímo opisoval Nosticovy vlastnoruční poznámky, které je možné rozeznat podle převažující ich-formy, respektive

Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705, Kubešova poznámka č. 36: Podle E. Grabera (Nostitzsche Tagerbücher im graflich Wolkensteinschen Archiv zu Lobris, Kr. Jauer, Schlesische Geschichtsblätter 1930, č. 2, s. 43–44) se v roce 1930 nacházely v lobriském zámeckém archivu osobní deníky Oty ml. z Nostic (3 svazky z let 1631–1662), Kryštofa Václava z Nostic (1670–1689) a Jana Oty Václava z Nostic (8 svazků z let 1708–1712 a 1721–1746). Doplněvala je celá řada cestovních deníků. Tyto materiály byly přesunuty do Státního archivu ve Vratislavi.

¹²⁸ Citováno dle J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, s. 31; blíže viz tamtéž, Kubešova poznámka č. 45.

¹²⁹ Citováno dle tamtéž, s. 25; blíže viz tamtéž, Kubešova poznámka č. 39.

¹³⁰ Ze strany Kryštofa Václava by nešlo o náhodné počínání. V knihovně se už nacházel např. jeho úhledně přepsaný cestovní deník z diplomatické legace, kterou mezi lednem a červnem 1693 podnikl na polsko-lítevský sněm do Grodna. Srovnej J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, s. 25.

¹³¹ Čistopis části Nosticova cestovního deníku, i původní, zde needitované poznámky z druhé části cesty jsou uloženy v SOA Plzeň, pracoviště Klatovy, RA Nosticů (Rokytnice), kart. 23.

použití „my“, kdy měl Nostic na mysli celý svůj cestovní dvůr. V textu se mimořádně objeví i er-forma, jež poukazuje na služebníkův drobný podíl na vytváření čistopisu.¹³²

Služebníkovy zásahy do vlastního Nosticova textu jsou ale minimální, rozhodně nemění původní smysl, ani nenarušují celkový kontext. Čistopis nebyl patrně nikdy dopsán, končí dnem 9. srpna. Pro zbytek cesty se sice uchovaly původní Nosticovy poznámky, ty jsou ale psány velmi malým a téměř nečitelným písmem, což značně ztěžuje jejich badatelské využití.¹³³ Přesto je možné prohlásit, že ta čistopisná část, která obsahuje popis jen jednoho měsíce putování, je nepostradatelným pramenem nejen pro dějiny cestování, ale především pro regionální dějiny severoněmeckého prostoru a dějiny myšlení barokní šlechty.

Nostic byl na cestách mezi 11. červencem a 19. říjnem 1705, putoval tedy převážně v teplých měsících. Jeho cesta trvala něco přes tři měsíce. Do této doby se podařilo podrobně zrekonstruovat její průběh pouze do 9. srpna, kdy se již účastníci výpravy nacházeli na holandském území.

Při volbě trasy zřejmě velkou roli sehrála skutečnost, že se v dolnoněmeckém prostoru nacházelo mnoho císařských spojenců a v zásadě se jednalo o klidné území, kde neprobíhaly žádné větší boje. Zmínky o válce do cestovního deníku Kryštofa Václava nijak nepronikly, pokud za ně nelze považovat kusé popisy pevností a jejich ozbrojené posádky, jako tomu bylo např. v Dömitzu či Harburgu.¹³⁴

První část cesty vedla přes slezské a lužické území. Nostic se svým doprovodem vyjel ze svého sídla v dolnoslezském Neulandu (dnešní Niwnice) 11. července a směřoval na sever podél řeky Bobry. Tato část putování je v deníku zachycena velmi podrobně, neboť se Kryštof Václav pohyboval po domovské půdě, a tak si neopomněl zapsat každou projetou vesničku i s jejím majitelem. „Protože již bylo 5 hodin, vydali jsme se nyní dále na cestu a jeli jsme zase téměř celou dobu po písčité půdě, přesto ale daleko příjemněji, většinou podél řeky Bobry přes Altkirch, Brennstadt, Mednitz. Všechny tři vesnice patří městu Zaháni. Odtud do Ober Gorpe a Nieder Gorpe, které patří dvěma pánům z Unruhe, dále do Dobritsch, jež náleží

¹³² Např. hned ke dni 11. července roku 1705: „...vyrazila Jeho Excelence se svou paní manželkou a slečnou ze Schönau ve jménu Božím z Neulandu na cestu...“ Citováno dle J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, zápis ke dni 11. července 1705, edice, s. 119.

¹³³ Pravděpodobně díky tomu, že přepis nebyl zcela dokončen, se materiál dostal do nostického archivu, a ne do knihovny, kam by měl patřit. Proto se dnes nachází na území České republiky a nesdílí stejný osud jako Nosticův cestovní deník z roku 1693 (viz pozn. I. K. 99).

¹³⁴ Srov. J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, zápis ke dnům 25. a 31. 7. 1705, edice, s. 231, 265.

zemskému staršímu panu Gladissovi, a teprve v 9 hodin jsme přijeli do Naumburgu nad Bobrou, který patří panu hraběti Promnitzovi.“¹³⁵

14. července v odpoledních hodinách přijeli do braniborsko-pruského Frankfurtu nad Odrou, kde se poprvé zdrželi delší dobu – až do odpoledne následujícího dne. Cesta dále vedla přes Köpenick do Berlína, kam dorazili 17. července. Hlavní město nedávno ustaveného Pruského království společnost zaujalo natolik, že v něm pobyla celých 5 dní, až do ranních hodin 22. července. Po odjezdu z Berlína Nostic ustane v pečlivém zaznamenávání každého projetého sídla a svou pozornost zaměřuje už jen na významnější body cestovní trasy. V Hamburku, v tomto svobodném říšské městě, stráví Nostic a jeho průvodci čas od 27. do 31. července. V kurfiřtském Hannoveru zůstanou jen krátce (2.–3. 8.). Poslední přesně zrekonstruovaná část cesty vede přes biskupský Osnabrück do nizozemského Deventeru, hlavního města provincie Horní Yssel (Overijssel). Čistopis deníku končí zde datem 9. srpna.

Plánovaným cílem Nosticovy cesty byl Haag, hlavní město Spojených provincií. Tam dorazili po dalších třech dnech (12. 8.) a setrvali tam až do 23. září, tedy více než jeden měsíc. Jeho dvůr byl ubytován v Leyserhofu. Kromě vyjednávání s Angličany, o kterém se v deníku nijak obšírně nezmiňuje, se stala jeho obvyklou každodenní činností pravidelná účast na katolické mši, návštěvy ostatních šlechticů a výjezdy po okolí.¹³⁶

Zpáteční cesta vedla jižnějším směrem, než kterým do Nizozemí přijeli, a to přes biskupský Münster (29.–30. 9.), již jednou navštívený Osnabrück (1.–2. 10.) a Brunšvik (6.–7. 10.). Dne 7. října vstoupili na braniborsko-pruské území a navštívili Magdeburg (7.–8. 10.), v Berlíně zůstali opět několik dní (10.–15. 10.). Ve spěchu projeli Frankfurt nad Odrou a směřovali do nostického sídla v Neulandu, kam dorazili 19. října 1705.¹³⁷

Šlechtický stav i bezpečí vyžadovalo, aby se jeho příslušník nikdy nevydával na cestu úplně sám. Kryštof Václav z Nostic putoval do Nizozemí v poměrně velkém a reprezentativním doprovodu. Nacházela se v něm jeho manželka Marie Juliana, rozená Metychová z Čechova a také slečna Alžběta ze Schönau, budoucí Nosticova druhá žena.¹³⁸ Tři

¹³⁵ Citováno dle tamtéž, zápis ke dni 12. 7. 1705, edice, s. 127.

¹³⁶ K tomu blíže J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, s. 38, Kubešova pozn. 59.

¹³⁷ K tomu blíže tamtéž, s. 38, Kubešova pozn. 60.

¹³⁸ Nostic obě ženy jmenuje hned v úvodu svého deníku: „Já, Kryštof Václav hrabě z Nostic, ...spolu se svou milou manželkou Marií Julianou, rozenou hraběnkou Metychovou, a slečnou Alžbětou ze Schönau.“, citováno dle tamtéž, zápis před dnem 11. 7. 1705, edice, s. 119. Nosticův cestovní deník je typickým mužským výtvorem

urozené osoby doprovázelo dohromady 11 služebníků, v jejichž čele stál štolmistr zodpovědný za celý průběh cesty. Na řádné stolování a kvalitní přípravu jídla dbali kuchař a stolník. O osobní blaho cestujících šlechticů pečovali barvíř, páže, dva lokajové a dvě komorné (členky fraucimoru Nosticovy manželky). Písemnou agendu cestovního dvora vedl kancelista. Vše doplňoval v barokní éře nenahraditelný jízdní pacholek (reitknecht).¹³⁹ K barokním dvorům zemské šlechty, mezi kterou se Kryštof Václav řadil, patřilo v této době okolo 30 – 70 osob. Nosticův cestovní dvůr prošel účelnou redukcí tak, aby byla zachována hlavně jeho reprezentativní funkce.

Společnost putovala ve dvou typech dopravních prostředků, šlechtická část se vezla v luxusním kočáře, služebnictvo přepravoval obyčejný formanský vůz. Na koních jeli pouze štolmistr a kuchař, což zajistilo jejich větší mobilitu, a mohli tak alespoň zajistit dopředu ubytování a stravu.¹⁴⁰

Nosticův cestovní doprovod prodělal během putování menší změny. Dne 5. srpna se v Osnabrücku k němu připojil dominikán Ferdinand Zumnort, jehož kroky mířily také do Nizozemí. Nostic zřejmě postrádal ve shromáždění kaplana a dominikán zase nechtěl projíždět převážně protestantskými oblastmi sám. Zumnort se tedy začal vydávat za Nosticova hofmistra a zároveň byl svolný v případě potřeby sloužit cestujícím mši.¹⁴¹

Deník Kryštofa Václava je ego-dokumentem s obsáhlou vypovídací hodnotou a zejména významným pramenem, který lze použít k rekonstrukci každodenního života na cestách. Zahrnuje v sobě informace týkající se použitých dopravních prostředků, ujeté vzdálenosti, povrchu cest, překračování hranic či placení cel. Přináší také cenné zprávy o získávání finančních prostředků, typu a kvalitě ubytování, cenách a úrovni služeb poskytovaných cestovatelům apod.

Musíme mít především na paměti, že cestujícím byl příslušník významného starobylého šlechtického rodu, jenž byl doprovázen malým, ale reprezentativním dvorem, a

své doby v tom ohledu, že sice hned na začátku uvádí přítomnost žen v cestovní společnosti, ale v průběhu cesty jím nevěnuje ani slovo. Z tohoto důvodu není tedy možné blíže určit, jak obě urozené dámy či jejich komorné prožívaly tuto cestu.

¹³⁹ O podrobné skladbě cestovního doprovodu slezského aristokrata víme z jeho vlastních poznámek. Srov. J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, zápis před dnem 11. 7. 1705, edice, s. 119.

¹⁴⁰ Srov. tamtéž, zápis před dnem 11. 7. 1705, edice, s. 119.

¹⁴¹ K tomu srov. tamtéž, zápis ke dnům 5. 8. 1705 a 8. 8. 1705, edice s. 305–306, 319. Zumnort se od Nosticova dvora odtrhl až 2. října na zpáteční cestě v Osnabrücku. K tomu viz J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Kubešova pozn. 58.

jehož nároky odpovídaly jeho sociálnímu postavení. Tudíž je třeba hodnotit všechna jeho sdělení v tomto ohledu.

Nostic putoval se svým doprovodem převážně po trasách pravidelných pošt, což bylo součástí běžné cestovní praxe 17. a 18. století. Pokud z této trasy uhnul, bylo to pouze tehdy, když chtěl navštívit nějakou významnou rezidenci.¹⁴² Všechny tyto změny byly podníceny silným turistickým zájmem, vyplývajícím z dostatku času, jímž Nostic disponoval z důvodu nepřítli závažné diplomatické mise. Skutečnost, že se v Nosticově doprovodu nacházely i ženy, měla rovněž svůj význam, neboť reprezentativní dvůr okolo jeho ženy měl bezpochyby jiné potřeby než putovat rychle a využívat přímých tras.

Kryštof Václav si vedl pravidelné záznamy o vzdálenostech, které urazil, a to v různých mírách podle území, na kterém se zrovna nacházel. Od 4. srpna měřil vzdálenosti na brunšvické míle, o nichž sám napsal, že jsou mnohem delší.¹⁴³

Kromě kočáru využil Nostic se svým doprovodem i jiného dopravního prostředku. Absolvoval na dvou lodích úsek mezi Hamburkem a Harburgem, dlouhý asi 10 km. Větší člun přepravoval jejich kočár a vůz se všemi zavazadly, menší a jistě pohodlnější pak převážel šlechtice s většinou služebníků. Ve vztahu k vodní dopravě se Nostic choval jako typický Evropan z vnitrozemí, který z nedostatku vlastních zkušeností vstupoval na loď s jistými obavami. Počasí však cestujícím přálo a tak Nostice plně zaujalo pozorování obou břehů řeky Labe.¹⁴⁴

Další cestovní skutečností, kterou Nostic precizně zapisoval, bylo placení cla a překračování hranic mezi zeměmi, královstvími, vévodstvími či knížectvími.¹⁴⁵ Pro jejich přechod byl vybaven císařským pasem.¹⁴⁶

¹⁴² Srov. J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, zápis ke dni 16. 7. 1705, edice, s. 151.

¹⁴³ „...a do noci jsme ujeli už jen dvě a půl míle, protože brunšvické míle jsou neobyčejně dlouhé.“ Citováno dle tamtéž, zápis ke dni 4. 8. 1705, edice, s. 295.

¹⁴⁴ „Vyrazili jsme ve správný čas, kdy nebyly žádné překážky z důvodu přílivu nebo odlivu...Dívali jsme se na to, jak nám velmi zručně spouštěli náš kočár i doprovodný vůz se všemi zavazadly na loď. Používali k tomu jeřáb, který může ovládat jeden pár osob. My jsme ale s většinou služebníků nasedli do druhé, menší lodi. Pak jsme dostali povolení k vyplutí, zvedli jsme plachtu a vydali jsme se ve jménu Božím na cestu. Museli jsme se nechat převézt celou míli až do Harburgu. Počasí bylo velmi příznivé, a tak jsme mohli pozorovat oba břehy Labe. ...Pohled na Hamburk u něho ležící město Altonu byl z vody příjemný a nádherný.“ Citováno dle J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, zápis ke dni 31. 7. 1705, edice, s. 263-265.

¹⁴⁵ Průjezd množstvím hranic a placení cla byl pozůstatkem středověké roztržitého německého prostoru. Hranice byly již v té době přesně určeny. Blíže viz *Deník z cesty do Nizozemí*, s. 43. Mohly jimi být např. vodní

Nečekanou novinku představovala pro slezského aristokrata existence ukazatelů cesty na zvláštních sloupech, na nichž jsou umístěny dvě paže s nápisy, jež určují, kam která silnice vede a jak je příslušná lokalita daleko. Toto vynalézavé zařízení, které uviděl ve vesnici Meysich, pokládal za „velmi pohodlné“¹⁴⁷ pro cestující.

Velmi zřídka se v deníku objevují zápisy o počasí, a to jen tehdy, pokud šlo o neobvyklé výkyvy teploty nebo když mohlo zkomplikovat průběh denní trasy.¹⁴⁸

S větší pravidelností Nostic zaznamenával kvalitu cesty, a to především ve spojitosti s charakterem okolní přírody, jež neunikl pozornosti všímavé společnosti. Nosticův dvůr si brzy zvykl na těžkou písčitou půdu, jež ztěžovala jízdu kočárem, na vřesoviště, i na krajinu lemovanou dubovými lesy s protékajícími řekami. Ač mu jistě zanedlouho tento pohled zevšedněl, Nostic často oceňoval okolní přírodu kladnými výrazy.¹⁴⁹ Hrabě obdivoval také jiné přírodní krásy jako lipové aleje, rozložení vinic, jezera či pstruhy ve vodních tocích.¹⁵⁰

Velmi často se v deníku vyskytují poznámky o ubytování. Kryštof Václav a jeho malý cestovní dvůr nejčastěji trávili noc v luxusnějších měšťanských hostincích, což plně korespondovalo s Nosticovým společenským postavením. Honosnější a pohodlnější ubytování bylo jedním z průvodních znaků, jimiž cestující šlechtic dával svému okolí jasně najevo svůj společenský status. Nostic neopomene uvést jméno hostince.¹⁵¹ Mnohdy se

toky nebo třeba most: „Hned pod krčmou je most, který tvoří hranici mezi Slezskem a Lužickým markrabstvím.“ Citováno dle tamtéž, zápis ke dni 12. 7. 1705, edice s. 121. K placení cla srov. tamtéž zápis ke dni 16. 7. 1705, edice s. 149, zápis ke dni 25. 7. 1705 (dvakrát), edice s. 231 a 235, zápis ke dni 26. 7. 1705 (opět dvakrát), edice s. 235 a 243.

¹⁴⁶ Nosticův císařský pas je dochován v SOA Plzeň, pracoviště Klatovy, RA Nosticů (Rokytnice), kart. 23.

¹⁴⁷ Citováno tamtéž, zápis ke dni 13. 7. 1705, edice, s. 131.

¹⁴⁸ Velké horko zastihlo cestující společnost dne 7. srpna 1705 v Bentheimu: „Protože nastala nesnesitelná vedra, dobře jsme si ráno odpočinuli.“ Citováno dle tamtéž, zápis ke dni 7. 8. 1705, edice s. 313. Dne 14. července se vydali na cestu z Radnicka již po 6. hodině ranní, aby dohnali, co zameškali předchozí den, „zvláště protože poprchávalo a byla zima.“ Citováno dle tamtéž, zápis ke dni 14. 7. 1705, edice, s. 133.

¹⁴⁹ Srov. např. tamtéž, zápis ke dni 16. 7. 1705, edice, s. 149: „Jeli jsme písčitou cestou mezi vřesovišti, přece ale pěknou krajinou s řekami.“, dále pak zápis ke dni 24. 7. 1705, edice s. 221: „Projížděli jsme dubovými a jinými lesy, v nichž se nacházely různé pískovcové skály. Takový pohled nás potěšil, ač zároveň byla cesta poněkud obtížná.“

¹⁵⁰ Srov. např. tamtéž, zápis ke dni 15. 7. 1705, edice, s. 145: „Okolo celého města (kromě míst, kde teče Odra) jsou návrší, na nichž se rozkládá množství vinic, což velmi zkrášluje cestu.“

¹⁵¹ Nejčastěji se ubytovali v domech s názvem U Černého orla, a to celkem třikrát: poprvé ve Frankfurtu nad Odrou dne 14. července, edice s. 139, následně o tři dny později v Berlíně 17. července, edice s. 157 a naposledy v Saském Lauenburgu dne 26. července, edice s. 241.

společnost ubytovávala i na stanicích pošty.¹⁵² Mimořádně museli vzít za vděk i skromným ubytováním pod selskou střechou.¹⁵³

Stejně jako ostatní cestovatelé musel Nostic využívat služeb bankéřů, protože nemohl s sebou vézt velké množství hotových peněz. Bankéře mu ve velkých městech doporučovali jeho známí, stýkal se s nimi poměrně často. Během jeho čtyřdenního pobytu v Hamburku ho navštívil nejmenovaný bankéř celkem třikrát.¹⁵⁴ Není ovšem možné určit, jaký poměr k němu Nostic choval, neboť v jeho deníku si nevysloužil žádné ocenění.¹⁵⁵

Nostic také uváděl ceny poskytovaných služeb. Nejčastěji si zapisoval, v jakém rozmezí se pohybovaly ceny za vypůjčené koně.¹⁵⁶ Jen jednou si poznamenal, kolik zlatých musel platit za ubytování svého dvora.¹⁵⁷ Na druhé straně často krátce hodnotil kvalitu jídla a pití, ubytování a pohostinnosti majitelů. Roztrpčovalo ho, že hostinští falšují prodávaná vína. Zato si pochvaloval velmi dobrá pšeničná a ječná piva, jimiž je možné uhasit žízeň.¹⁵⁸ Užíval pochvalná slova jako „velmi pohostinný muž“, „velmi dobří lidé“ nebo „hospodář a

¹⁵² Srov. např. J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, zápis ke dni 24. 7. 1705, edice, s. 225 (Perleberg): „Ubytovali jsme se na velké poště, odlišné od jízdní pošty tím, že je určena pouze k přepravě dopisů.“

¹⁵³ Stalo se tak dne 13. července 1705 (Radnick), tamtéž, zápis ke dni 13. 7. 1705, edice, s. 133: „V krčmě, které se zde na venkově říká Džbán, nebylo možné sehnat nic k jídlu ani k pití, takže se panstvo muselo ubytovat u jednoho sedláka a nocovat ve stodole.“ Dobrý nocleh se nepodařilo sehnat ani dne 25. července v Tripkau, *Deník z cesty do Nizozemí*, zápis ke dni 25. 7. 1705, edice, s. 235: „Dnes ...nalezli jsme velmi špatný nocleh. V hostinci totiž proběhl pohřeb muže, jehož před dvěma dny probodl nějaký voják.“

¹⁵⁴ K tomu J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, zápisy ke dnům 28. 7. 1705, edice, s. 245; 29. 7. 1705, edice, s. 255 a 31. 7. 1705 edice, s. 263.

¹⁵⁵ V raném novověku obecně vztah cestovatelů k bankéřům osciloval od nařčení z okrádání až po naprostý respekt.

¹⁵⁶ Srov. tamtéž, zápis ke dni 22. 7. 1705, edice, s. 207: „Měli jsme zapraženo 12 koní, protože nebyli dost silní. Najali jsme je na cestu do Hamburku za 132 tolarů.“; zápis ke 31. 7. 1705, edice, s. 269. „Pak jsme si najali osm poštovních koní. Za každého (lépe řečeno za spřežení čtyř koní) se platí podle knížecího nařízení jeden tolar.“; zápis ke dni 5. 8. 1705, edice, s. 299-303: „A sice že to uděláme stejně, jako to tu dělají kvůli několikeré změně peněz všichni cestující: za cestu dlouhou 25 mil, obstarávanou pravidelnými spoji o čtyřech koních, se zaplatí najednou 50 tolarů hotově. Díky dobré vzájemné domluvě poštovníků je cestující na všech poštách dobře a rychle obsloužen.“

¹⁵⁷ Bylo to v Berlíně, kde mu připadalo nesmírně draho: „Ubytovali jsme se U Černého orla na Rybím trhu poblíž Široké ulice a denně jsme za ubytování museli platit čtyři zlaté. Za kočár se dvěma koňmi se tu denně platí jeden a půl tolaru (jinde se nedává víc než jeden tolar). Cizinec tu těžko shání hostinec, dokonce za zlato se dostane málo nebo vůbec nic. Za nosítka se musí platit čtyři dobré groše za jednu cestu, pokud si je člověk nesjedná na celý den.“ Citováno dle J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, zápis ke dni 17. 7. 1705, edice, s. 157.

¹⁵⁸ K tomu blíže J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, zápis ke dni 17. 7. 1705, edice, s. 157 nebo zápis ke dni 1. 8. 1705 (Wietzendorf), edice, s. 269-271: „Obědvali jsme stejně jako včera u poštovníka. Kdybychom si ale s sebou něco nepřivezli, byl by u nás kuchmistrem Hladolet. Naproti tomu pití bylo daleko lepší, protože je tu všude k dostání tzv. Breyhan.“ (světlé pšeničné pivo – I. K.)

hospodyně byli velmi dobří a úslužní, ale zároveň také ziskuchtiví lidé.“¹⁵⁹ Na jakém základě si však vysloužili tato hodnocení, to nám zůstane utajené.

Pojednávaný cestovní deník je díky osobě svého autora zejména přínosným zdrojem informací pro dějiny myšlení barokní šlechty. Na základě několika aspektů, jež jsou charakteristické pro Nosticovo dílo, se pokusím interpretovat základní principy myšlení slezského aristokrata.

Deník Kryštofa Václava z Nostic je také v různé míře subjektivním osobním pramenem. Abychom pochopili způsob, jakým se neustále vyrovnává s cizí realitou, je nezbytné si uvědomit fakt, že příslušel k urozené společenské elitě a byl katolíkem. Jeho vlastní posuzování raně novověké hierarchizované společnosti je také specifické tím, že se jedná o staršího (na cestu se vydal ve svých 56 letech) urozence, jehož osobnost a charakter jsou již dávno zformovány. Z tohoto důvodu hodnotil vše, co si prohlížel, s předem jasně daným postojem.

Ke sdělování svých cestovních zážitků zvolil formu deníku, který měl být ve své vázané podobě dostupný návštěvníkům jeho rezidence. Nostic dopředu počítal s tím, že jeho poznámky naleznou své, zejména urozené čtenáře. Obsah deníku byl tedy úmyslně psán tak, aby potenciálním čtenářům představil Kryštofa Václava v takové podobě, v jaké se sám chtěl vidět.

Jeho cestovní deník je tedy zejména výrazem šlechtické sebereflexe, tzn. neustálého potýkání se s obecným dobovým ideálem urozeného jedince. Nosticovy zápisky mají před čtenářem vykreslit obraz ideálního šlechtice na cestách. Hrabě v něm reflektuje vlastní náboženské vyznání a své společenské postavení, kdy klade velký důraz na odlišení sebe samého od městských a venkovských vrstev obyvatelstva.

Hlavním aspektem Nosticova myšlení, jež zaujímá v deníku ústřední pozici, je reflexe náboženského vyznání v krajinách, jimiž hrabě projížděl. Nosticova diplomatická mise směřovala do protestantského Haagu, hlavního města Spojených nizozemských provincií. Nostic se pohyboval po severoněmeckém prostoru, který byl během 16. století zásadně ovlivněn reformací, jež oslabilu pozici katolíků.

¹⁵⁹ J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, zápis ke dni 13. 7. 1705 (Nieder Pottendorf), edice, s. 131; zápis ke dni 14. 7. 1705, (Frankfurt), edice, s. 139; zápis ke dni 27. 7. 1705 (Hamburk), edice, s. 245.

Kryštof Václav byl katolík, však také v jednom ze svých deníkových zápisků označil katolickou víru za „pravou“.¹⁶⁰ Rozhodně ale nepatřil mezi bigotní katolíky, neboť jeho poměr vůči jiným vyznáním svědčí o jisté úrovni tolerance. Reformaci pokládal za „nešťastné zmýlení víry.“¹⁶¹ Neutrální postoj zaujal Nostic vůči hugenotům, které nazýval uprchlími Francouzi a charakterizoval je jako zručné řemeslníky. Zajímavé je rovněž i to, že během návštěvy ve Frankfurtu nad Odrou se Nosticova pozornost největší měrou upínala k místům spojovaných se životem luteránského teologa Andree Muscula. Katolík Nostic osobu luteránského teologa zjevně toleroval, prohlédl si jeho epitaf v dómu a druhý den se vydal na předměstský hřbitov, kde se nacházela kamenná kazatelna, na níž Musculus údajně kázal. Hrabě si také prohlédl jeho náhrobek.¹⁶²

Nostic byl zřejmě hluboce věřícím člověkem, jenž neopomněl během cesty téměř žádný den vyslechnout katolickou mši, a to ani v evangelickém prostředí, ve kterém se převážně nacházel. Mši vyslechla cestující společnost většinou brzy zrána, aby se co nejdříve mohla vydat na další cestu. V katolických městech stačilo nalézt místní kostel, ale ani to nezajistilo cestujícím klidné vyslechnutí mše.¹⁶³ Ve velkých nekatolických městech, jako byly Berlín a Hamburk, navštěvoval Nostic tamější císařské vyslance, aby u nich vyslechl mši svatou.¹⁶⁴ Složitější situace nastala na nizozemské půdě, v Holtenu, kde žádná katolická modlitebna neexistovala. Nostic byl nucen vyhledat katolického misionáře pobývajícího v nedaleké vesnici, a v jeho příbytku mu sloužil mši dominikán Ferdinand Zummort, který se připojil ke dvoru v Osnabrücku.¹⁶⁵ V cíli své cesty, v Haagu, Nostic docházel na mše k „Portugalcům“, tj. zřejmě do domu portugalského vyslance.¹⁶⁶

Během prvního měsíce putování Nostic navštívil více než tři desítky kostelů, přičemž většina z nich byla luteránská. To však nebránilo tomu, aby si mnoho protestantských kostelů vysloužilo od hraběte pochvalná slova jako „velmi krásný kulatý“ či „velmi krásně sklenutý“ a „vyzdobený krásnými malbami“.¹⁶⁷ Katolická orientace Kryštofa Václava se projevovala i

¹⁶⁰ Tamtéž, zápis ke dni 24. 7. 1705, edice, s. 225.

¹⁶¹ Tamtéž, zápis ke dni 2. 8. 1705, edice, s. 277. Kořeny Nosticova snášenlivého postoje tkví zřejmě v tom, že pocházel z konfesijně rozděleného Slezska a že ještě jeho otec byl v mládí protestantem.

¹⁶² Srov. tamtéž, zápis ke dnům 14. a 15. 7. 1705, edice, s. 139, 145.

¹⁶³ Např. v Klitschdorfu nemohli dlouho čekat na faráře, jenž měl mši celebrovat, a tak museli odjet bez vyslechnutí mše. Srov. tamtéž, zápis ke dni 12. 7. 1705, edice, s. 121.

¹⁶⁴ Srov. tamtéž, zápis ke dni 19. 7., 21. a 22. 7. 1705 (Berlín), edice, s. 191 a 207. Dále pak zápis ke dnům 29. a 30. 7. 1705 (Hamburk), edice s. 255 a 259.

¹⁶⁵ Srov. tamtéž, zápis ke dni 8. 8. 1705, edice, s. 317–319.

¹⁶⁶ K tomu tamtéž, s. 38, Kubešova pozn. 59.

¹⁶⁷ Srov. tamtéž, zápis ke dnům 13. 7. 1705, 19. 7. 1705, 23. 7. 1705, 2. 8. 1705, edice s. 129, 195, 217–219, 277.

tak, že připomínal předchozí katolické dějiny toho kterého kostela.¹⁶⁸ Vlastní interiéry kostelů si prohlížel s uměleckým zájmem, přičemž oceňoval dovedně zpracované epitafy a oltáře, ale i zvláštnosti jako různé zvonkohry a orloje. O ostatcích svatých nepadne v jeho deníkových zápiscích jediná zmínka.

Další ze specifických kategorií, jež reflektují myšlenkový svět slezského aristokrata, je postoj, který Nostic zaujímá ke všem soudobým společenským vrstvám. Ze sledovaného deníku zřetelně vyplývá, jak se autor nevědomky srovnává s ostatními šlechtici. Nostic však mezi členy svého stavu nepředstavoval výjimku. S neustálým soutěživým srovnáváním sebe samého s jinými příslušníky společenské elity se potýkali všichni urozenci, především pak mladí kavalíři na cestách. Měřítkem Nosticova hodnocení se stávala především kvalita jejich sídel. Honosnost a okázalost panovnických a šlechtických zámků k Nosticovi promlouvala jasnou řečí a sdělovala mu tak, jakou pozici majitel zastává v přesně hierarchizovaném světě.

Proto tedy bylo pro Nostice důležité, aby si při průjezdu novou krajinou všiml, komu město či vesnice patří a zda má dotyčná osoba v místě své sídlo. Během své cesty zaznamenal asi dvacet zámků, přičemž velkou část si i se svým doprovodem prohlédl. Jestliže ho nějaké šlechtické sídlo opravdu upoutalo, neváhal je ve svém deníku náležitě ocenit. Především obdivoval jeho umístění v krajině a pěkný výhled, chválil i prostornost a rozlehlost sídla. Na druhé straně zaznamenával taková šlechtická sídla, která podle něj nesplňovala nároky, jež by na ně vzhledem k původu jejich majitele kladl. Popis těchto staveb a jejich zařízení vyjádřil holou větou.¹⁶⁹ Nejhoršího odsudku z Nosticova pohledu se dostalo biskupské rezidenci v Osnabrücku: „Šli jsme také do knížecí rezidence, protože dvůr nebyl právě přítomen. Je to sice čtyřkřídla a prostorná budova, ale v knížecím stylu je možné obývat pouze jediné křídlo, které je obráceno do zahrady...U zámku položená zahrada je velmi obyčejná, domy kanovníků okolo dómu jsou také velmi špatné.“¹⁷⁰

Vztah Kryštofa Václava k měšťanstvu vykazuje trvalou snahu se od této vrstvy odlišit. Celkem vyhraněný postoj zaujmul Nostic vůči svobodnému říšskému městu Hamburku.¹⁷¹ Jeho deníkové zápisky zpočátku žádný otevřený úsudek nenaznačují. Teprve předposlední

¹⁶⁸ Srov. tamtéž, zápis ke dnům 12. 7. 1705, edice, s. 125–127, 15. 7. 1705, edice, s. 145–149, 19. 7. 1705, edice, s. 191–195, 8. 8. 1705, edice s. 325.

¹⁶⁹ Podle Nostice na zámku v Nieder Pottendorffu nebylo nic k vidění, pěkný tu byl pouze výhled. Srovnej tamtéž, zápis ke dni 13. 7. 1705, edice s. 133. Stejně hodnocení užil i pro vévodské sídlo v rezidenčním městě Celle, srovnej zápis ke dni 2. 8. 1705, edice, s. 275–277.

¹⁷⁰ Tamtéž, zápis ke dni 5. 8. 1705, edice, s. 305.

¹⁷¹ Hamburk se dlouhodobě nacházel ve válečném stavu s dánskými králi, kteří své nároky na získání tohoto města považovali za naprosto legitimní, neboť podle nich patřilo toto město vždy Holštýnsku, náležejícímu dánské koruně.

den svého pobytu dal Nostic jasně najevo svou sociální příslušnost a odstup od zdejších vládců. Nostic označil hamburské mocné za „měšťanstvo a pól“¹⁷² a neodpustil si naznačit své prodánské sympatie poznámkou, že toto město „již z hlediska své polohy bezesporu leží na dánsko-holštýnské půdě...“¹⁷³.

Venkovské prostředí bylo Kryštofu Václavovi, jenž byl zvyklý pohybovat se jen ve vyšších kruzích, ještě vzdálenější. Šlechtici do něj měli vstupovat pouze v nejnútnejším případě. Taková situace nastala i pro Nostice, když musel nocovat 13. července ve stodole jednoho sedláka v Radnicku, protože v místní krčmě nebylo k dostání nic k jídlu ani k pití.¹⁷⁴ Takto strávená noc nebyla jistě pro hraběte příjemná ani důstojná. Není překvapivé, že venkované tvořili pouhou bezejmennou součást šlechticova každodenního života. Při cestě na západ však počet úryvků věnovaných venkovanům roste. Nostice udivila zámožnost rolníků v okolí Wietzendorfu. K 1. srpnu 1705 líčí poměry venkova téměř idylicky: „Rolníci jsou tu bohatí a téměř všechny vesnice jsou rozmístěny v krásných dubových lesích.“¹⁷⁵ Ve Spojených provinciích si následně povšimne, že venkované už nebydlí ve vesnicích, ale že jsou jejich příbytky rozesety mezi lesy a poli. Každý sedlák má tak pro sebe pole, louky a někteří dokonce vlastní dobytek až o třech tisících kusech.¹⁷⁶ Vylíčením poměrů obyvatel tamějšího venkova však Nosticův zájem o venkovskou vrstvu končí, čímž nijak nevybočil z rámce všeobecného nevšimavého poměru k venkovanům.

Letní měsíce, ve kterých Nostic cestoval, byly obzvlášť vhodné pro prohlídku panovnických a šlechtických městských rezidencí, neboť jejich majitelé právě pobývali na svých venkovských letních sídlech. Právě díky tomu mohl Nostic shlédnout berlínský zámek téměř celý, podobně tomu tak bylo i v Celle a kurfiřtském Hannoveru, kde během nepřítomnosti panstva mohl nerušeně navštívit jejich rezidenční zámky. Deník Kryštofa Václava tak zachycuje některé znaky elitního životního stylu panovníků a přináší poznatky o podobě složité rezidenční sítě a jejím využívání za sezonních pobytů. Největší přehled o sídelních možnostech vládců si Nostic vytvořil v případě pruského krále, neboť navštívil nejen jeho rezidenci v Berlíně, ale prohlédl si i nedaleký Charlottenburg a také poněkud starší zámky v Köpenicku a Oranienburgu.

¹⁷² J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, zápis ke dni 30. 7. 1705, edice, s. 263.

¹⁷³ Tamtéž, zápis ke dni 31. 7. 1705, edice, s. 263.

¹⁷⁴ Srov. tamtéž, zápis ke dni 13. 7. 1705, edice s. 133.

¹⁷⁵ Tamtéž, zápis ke dni 1. 8. 1705, edice, s. 271.

¹⁷⁶ Srov. tamtéž, zápis ke dni 7. 7. 1705, edice, s. 317.

Nostic pečlivě sledoval také životní cyklus panovníků a všímal si jeho odrazu ve vnitřním vybavení jejich sídel. V deníkových zápiscích věnovaných popisům zámků v Köpenicku a Berlíně nejednou zmínil, že je vše potažené smuteční černí, neboť dvůr držel smutek po smrti první pruské královny.¹⁷⁷ V Hannoveru zase ovlivnila vnitřní podobu zámku naplánovaná svatba kurfiřtova syna. Nostic píše, že kvůli svatebním přípravám a úklidu si nemohl část zámku prohlédnout.

V zorném úhlu Nosticovy pozornosti stojí především podoba a výzdoba šlechtických sídel se všemi jejich atributy, jako byly zámky, kaple, hrobky, zahrady, stáje, knihovny, kunstkomy, zbrojnice a zvěřinec. Jejich prohlídce Nostic věnoval většinu svého času. Pozorně si všímal vnitřního zařízení zámků, přičemž ho nejvíce oslovovaly slavnostně-reprezentační apartmány a prostory určené k běžnému obývání. Popisoval také zajímavé městské církevní a světské stavby. Nejdetailněji popsal pamětihodnosti Berlína a Hamburku a zachytil tak celkem věrně barokní podobu těchto sídel.

Nostic si pokaždé, coby majitel několika měst, nejdříve zjistí, komu dané město patří. Kryštof Václav pojímá město jen jako doprovodnou a reprezentační kulisu panského sídla. Proto jej přednostně zajímá, zda se ve městě nachází zámek. Až poté pozoruje, jestli jsou zde hezké domy, případně z čeho jsou postavené. Místy oceňuje široké a čisté ulice, též náměstí. Nostic většinou navštívil místní městský kostel, jehož architektonickou podobu zhodnotil. Jen výjimečně zaznamenával, jestli má město školy, špitály nebo sirotčince. Nezajímalo ho ani městské hospodářství. Z tohoto pohledu popsal Kryštof Václav asi dvě desítky poddanských měst a městeček, které se svým doprovodem navštívil. Svě rutinní hodnocení málokdy opustil. Stalo se jen tehdy, když chtěl upozornit na nějakou lokální zvláštnost. Například v Boizenburgu si všiml nezvyklého uspořádání vstupního prostoru domů: „V tomto městečku jsme se začali setkávat s domy budovanými tak, že téměř pětinu z nich tvoří pouze okna. Dělají to nejen obyvatelé venkovských měst, ale i obecný lid. Při vchodu do domu mají jedni i druhí svůj nejlepší nábytek a na něm mají postupně nad sebou vystaveno další domovní nářadí z cínu a mědi a kuchyňské nádobí. Odtud se teprve vchází do světnice.“¹⁷⁸ Nejpodivuhodnější mu v tomto místě připadalo to, že radní místo ročního platu dostává pět set cihel, kterým říkají kámen.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Žofie Charlotta Hannoverská zemřela na počátku února roku 1705.

¹⁷⁸ Citováno dle J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, zápis ke dni 26. 7. 17105, edice, s. 239.

¹⁷⁹ Tamtéž, edice, s. 239. Dále po cestě do Celle Nostic zaregistroval, že zdejší formani zapřahají koně za sebou a zboží nakládají na vozy co nejvíc vysoko, protože mají úzké vozy, srov. tamtéž, zápis ke dni 1. 8. 1705, edice,

K první delší zastávce na cestě do Nizozemí došlo ve Frankfurtu nad Odrou, kam Nostic dorazil 14. července a kde se zdrželi až do odpoledne následujícího dne. Nostic si prohlédl místní radnici, kde ho zaujaly tři velké sály s toskánskými sloupy a dveře radni místnosti, které je možné otevírat na obě strany. Jeho největší pozornost si získala zdejší luteránská univerzita a knihovna, kterou si prohlédl dokonce dvakrát, ale neučinil jedinou zmínku o knihách zde uchovávaných. Zato si zapsal do deníku, kolik studentů zde nyní studuje a zaznamenal si i jména slezských studujících šlechticů.

Nosticův zájem nejvíce vzbudil Berlín, rezidence pruského krále Fridricha I. Kryštof Václav zde na své cestě do Nizozemí strávil celých pět dní (17.–22. 7. 1705), během nichž stačil zhlédnout všechny nezbytné náležitosti patřící k vladařské rezidenci. Svou prohlídku začal v tzv. dómu, kde zhlédl mauzoleum první pruské královny Žofie Charlotty Hannoverské a obdivoval královskou hrobku s cínovými rakvemi. V rezidenčním zámku si v nepřítomnosti královského dvora prohlédli reprezentační pokoje, které jim ukázal kastelán. Nostice zaujaly skvostné fresky od různých malířů, ovšem „neobyčejně vzácné tapety“¹⁸⁰ ani nábytek vidět nemohli, neboť všechny pokoje byly potažené smutenčí černí. Ve staré části zámku se nachází královská knihovna, umístěná ve dvou velkých místnostech. Nostic si také prohlédl sbírku umění a přírodnin, zbrojnici a štvanici, královskou stáj a akademii věd s hvězdárnou. Protože Nostic patřil mezi členy nejvyšších kruhů, bylo mu umožněno také spatřit tamější korunovační klenoty, které byly nedávno použity při příležitosti královské korunovace Fridricha I. (1701).

Některé specifické rysy Nosticova myšlení lze odhalit i při rozboru pasáží vztahujících se k prohlídce královské knihovny a sbírek. Kryštof Václav se projevoval jako typický barokní šlechtic, kritickým duchem ještě nepoznamenaný.¹⁸¹ Dával přednost nejrozumnějším artefaktům, jež označoval za vzácnosti a které pro soudobého člověka představovaly cenné věci, před kvalitními uměleckými předměty. V Nosticových zápiscích není ani jednou doloženo, že by jeho pozornost nějak zvlášť upoutala skladba knihovního fondu nebo obrazové galerie. Matně zmínil existenci portrétů visících nad knihami. Sice si z návštěvy berlínské knihovny zapsal výklad tamních knihovníků o vzácnosti dochovaných rukopisů z doby Karla Velikého, ovšem nejvíce jej zaujala kniha „v níž je možné spatřit 120 různých

s. 271. Než dorazil do Osnabrücku, upozoroval během cesty, že náhrobky na zdejších hřbitovech nejsou umístěné na hrobech jako u nás, ale jsou postaveny na výšku (téměř jako u Židů)., srov., tamtéž, zápis ke dni 4. 8. 1705, edice, s. 295.

¹⁸⁰ Tamtéž, zápis ke dni 17. 7. 1705, edice, s. 165.

¹⁸¹ K tomu blíže tamtéž, s. 74.

druhů písma, jež napsal jediný člověk.“¹⁸² Další z kuriozit, jež viděl při prohlídce královských sbírek, zaznamenal následovně: „Dále tu mají jednu stříbrnou ozdobu střevíce, kterou spolkl při hraní korunní princ (Fridrich Vilém), když mu byly tři roky. Po deseti dnech ji však zase vytrávil.“¹⁸³

V Hamburku, kde se Nosticův dvůr zdržoval ve dnech 27.–31. 7. 1705, si stejně jako jinde prohlédl nejvýznamnější městské pamětihodnosti. Nosticovu pozornost přitáhla obchodnická burza, živý hamburský přístav nebo první německá městská opera. Jeho kroky zamířily do místní radnice, po cestě viděl i hamburský dóm. Se svým průvodcem, dánsko-pruským královským poštmistrem, jeli do blízké Altony, která již patřila dánským králům. Na půli cesty mezi Altonou a Hamburkem je zaujala pevnost Hvězdicové šance, jež má čelit dánským mocenským nárokům.

Na cestě do Haagu Nostic a jeho dvůr již nikde nestrávili více než jeden den svého času. Kryštofa Václava k delšímu pobytu nezlákala rezidence v Celle ani kurfiřtský Hannover, který si ve spěchu prohlédl dne 3. srpna 1705. Stačil navštívit zámek, ve kterém podle jeho úsudku stojí za to spatřit divadlo a operu. Zajel i do nedalekého letohrádku v Herrenhausenu, kde obdivoval skvostnou zahradu. Necelý den strávil hrabě také v Osnabrücku (5. 8.). Do deníku si zaznamenal prohlídku dómu, jezuitského a dominikánského kostela, biskupského sídla¹⁸⁴ a zdejší radnice, v níž byl v roce 1648 uzavřen vestfálský mír. Z radničního sálu byl ovšem zklamán: „Není to nic obzvláštního, jen starý zakouřený pokoj, na jehož stěnách jsou na památku pověšeny portréty vyslanců,...“¹⁸⁵

Jaký byl poměr Kryštofa Václava k nizozemskému způsobu vlády, není možné z jeho deníku vysledovat, neboť popisuje pouze necelé dva dny strávené na území Spojených provincií. Hraběti se zamlouval tamější způsob stavění domů i zámků z cihel a upravená čistá města. Zarážející je, že během jediného dne (8. srpna 1705) Nostic zařadil do svého deníku ve spojitosti s Holandí hned dvě odsuzující poznámky, což se v takové míře stalo toho dne poprvé. Při prohlídce radnice v Deventeru si povšiml, že v jednom sále „leží různé duchovní obrazy a sochy, jež pocházejí ze zničené katolické modlitebny“, kterou podle něj zničil „drzý pövl převážně z vymyšlených důvodů a vše z ní odnesl.“¹⁸⁶ Nostice také popudilo to, že kvůli

¹⁸² Citováno dle tamtéž, edice, s. 175.

¹⁸³ Tamtéž, zápis ke dni 18. 7. 1705, edice, s. 183.

¹⁸⁴ Viz pozn. I. K. č. 170.

¹⁸⁵ Citováno dle tamtéž, zápis ke dni 5. 8. 1705, edice, s. 303–305.

¹⁸⁶ Takto horlivě se Nostic vyjadřuje dne 8. srpna 1705 (Deventer), srov. J tamtéž, zápis ke dni 8. 8. 1705, edice, s. 323–325.

nedostatku čerstvých koní na stanicích museli častěji nechat nakrmit koně, tudíž do Deventeru dorazili později. V deníku si pak Nostic postěžoval, že se musel podřídít „hrubé holandské čeládce.“¹⁸⁷

Nosticův deník je typickým výtvorem šlechtice žijícího v období vrcholného baroka. Překypuje zejména esteticky laděnými popisy panovnických a šlechtických rezidencí, jejich výzdoby a života v nich. Charakteristické je pro něj zdůrazňování umělecky upravené přírody v okolí rezidencí. O městském prostředí se Nostic vyjadřuje velmi povrchně a snaží se od něj distancovat. Jeho popisy měšťanských památek jsou oproti pasážím věnovaným královským zámkům a šlechtickým rezidencím velice krátké. O realitě poddanských měst a vesnic, o sociálním složení místních obyvatel, ekonomickém životě či zdejším hospodářství se Nostic vůbec nezmiňuje. Tím nepřekročil rámec myšlení barokního šlechtice žijícího ve středoevropském prostoru.

¹⁸⁷ Srov. tamtéž, zápis ke dni 8. 8. 1705, edice, s. 319–323.

11. ZÁVĚR

Mým úmyslem nebylo komplexně pojmout tak rozsáhlé a mnohotvárné téma, jakým fenomén šlechtického cestování raného novověku nepochybně je.

Pojednávané cestovní deníky jsou díky osobám svých autorů především klíčovým zdrojem informací pro dějiny myšlení a otázku mentality šlechty z českých zemí.

Ve své práci jsem se soustředila zejména na cestovatele–šlechtice samé jakožto reprezentativní zástupce svého stavu a na to, jakým způsobem reflektují na stránkách svých literárních děl vlastní vidění raně novověké hierarchizované společnosti a jak hodnotí a vnímají cizí prostředí a nově spatřené reálie. Všechny tyto údaje je však zapotřebí posuzovat ve vztahu k tomu, že putujícími byli jednak příslušníci starobylých šlechtických rodů, a proto jejich nároky např. na ubytování přirozeně odpovídaly jejich sociálnímu postavení, a jednak všichni vyznávali katolickou víru. Jistou míru autostylizace a snahu sebe samého vykreslit jako ideálního aristokrata je nutné rovněž brát v potaz.

Každému cestovnímu deníku (cestopisu), resp. jeho autorovi je věnována samostatná kapitola o minimálně deseti stránkách, na kterých metodou analýzy rozebírám mnou vybraná hlediska jako společenské postavení, věk, víra, charakter a trasa cesty, reprezentativní doprovod, hlavní oblasti jejich zájmu a pozornosti, jazyk apod. Na základě těchto aspektů, jež jsou charakteristické pro jejich díla, jsem se snažila načrtnout obraz myšlenkového světa aristokracie a interpretovat základní principy životního stylu šlechty raného novověku. Domnívám se, že z uvedených rozborů zřetelně vyplývá, jak se mohou od sebe jednotlivé cestovní deníky (cestopisy) lišit a co a jak formovalo osobnost pisatele.

Cílem mé práce je také naznačit široké výpovědní možnosti cestovních deníků (cestopisů) a poukázat na tento druh dokumentu jako na svébytný, respektovaný historický pramen, který lze mnohostranně využít. Jedná se o jedinečné prameny, jež v sobě nesou ohromné spektrum informací od problematiky cestování, přes společenské a kulturní poměry v zahraničních zemích až k dějinám každodennosti a k dějinám mentalit.

Jsem si vědoma toho, že jsem zdaleka nepostihla všechny aspekty, které tyto svérázné prameny poskytují. Téma šlechtického cestování a otázka šlechtické mentality

nabízejí nevyčerpatelné badatelské možnosti. Této problematice bych se ráda věnovala při svém dalším studiu. Zajímavá by byla např. otázka, jaké důsledky měla vykonaná cesta pro život po návratu do vlasti (přínos studia v zahraničí pro budoucí politickou a úřední kariéru, kulturní vlivy projevující se v užívání jazyka, v módě a umění apod.).

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

EDICE

Lenka BOBKOVÁ – Michaela NEUDERTOVÁ (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995.

Simona BINKOVÁ – Josef POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989.

Antonín GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, Praha 1940.

František HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550–1650*, Brno 1987.

Jiří KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004.

Jiří KUBEŠ (ed.), *Šlechtic na cestách v 16. –18. století*, Pardubice 2007.

Zdeňka TICHÁ (ed.), *Jak starší Čechové poznávali svět. Výbor ze starších českých cestopisů 14.–17. století*, Praha 1984.

LITERATURA

Milan HLAVAČKA, *Cestování v éře dostavníku. Všední den na střeoevropských cestách*, Praha 1996.

Zdeněk HOJDA, „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii, in: *Itálie, Čechy a střední Evropa*, Praha 1986, s. 216–239

Zdeněk HOJDA, *Benátky na konci 16. století ve dvou pražských památnících*, in: Vít Vlnas – Tomáš Sekyrka (edd.), *Ars baculum vitae. Sborník studií z dějin umění a kultury k 70. Narozeninám prof. PhDr. Pavla Preisse, DrSc.*, Praha 1996, s. 69–81.

Zdeněk HOJDA, *Mladí Martinicové v Itálii. Kavalírské cesty české šlechty do Itálie v 16.–18. století*, in: *Slánské rozhovory 2005. Itálie. Filosofie, hudba, dějiny umění, literatura*, Slaný 2006, s. 35–40.

Andrea HOLASOVÁ, *Cesta za vzděláním Jaroslava II. Smiřického ze Smiřic (1588–1611)*, in: *Celostátní studentská vědecká konference Historie 200*, s. 35–69.

Marie KOLDINSKÁ, *Svět Adama mladšího z Valdštejna optikou jeho deníků (Příspěvek ke každodennosti a mentalitě renesančního aristokrata)*, FHB 17, 1994, s. 121–142.

Josef KUNSKÝ, *Čeští cestovatelé I., II.*, Praha 1961.

Josef MACEK, *Vnímání přírodních krás v českých zemích pozdního středověku*, ČČH 95, 1997, s. 289–314.

Antoni MAŁCZAK, *Travel in early modern Europe*, Cambridge 1995.

Petr MAŤA, *Nejstarší české a moravské deníky (Kultura každodenního života v raném novověku a některé nové perspektivní prameny)*, FHB 18, 1997, s. 99–120.

Petr MAŤA, *Oslavy jubilejního léta 1600 v Římě a česká šlechta*, JSH 66–67, 1997–1998, s. 111–117.

Karel MÜLLER, *Tři evangeličtí studenti z českých zemí v Padově na konci 16. Století. K využití památníků raného novověku*, Z kralické tvrze 12, 1985, s. 16–23.

Milena LENDEROVÁ, Tomáš JIRÁNEK, Marie MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*, Praha 2009, zde kap. *Cestování*, s. 368–386.

Winfried LÖSCHBURG, *History of travel*. Leipzig 1979.

Norbert OHLER, *Cestování ve středověku*, Jinočany 2003.

Jaroslav PÁNEK, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551 – 1552*, Praha 1987.

Jaroslav PÁNEK, *Čeští cestovatelé v renesanční Evropě. Cestování jako činitel kulturní a politické integrace*, ČČH 88, 1990, s. 661–682.

Jaroslav PÁNEK, *Cestování jako modernizační činitel středověké a raně novověké společnosti. (Problémy a úkoly českého výzkumu)*, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 9–22.

Eduard PETRŮ, *Itálie a její obraz na počátku českého baroka. Cestopis Bedřicha z Donína*, in: Vilém Herold – Jaroslav PÁNEK (edd.), *Baroko v Itálii, baroko v Čechách. Barocco in Italia, barocco in Bohemia. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem*, Praha 2003, s. 429–436.

Tomáš RATAJ, *Obraz Turka v české renesanční společnosti ve světle cestopisné literatury*, FHB 17, 1994, s. 59–83.

Marie RYANTOVÁ, *Památníky aneb štambuchy, to jest alba almicorum. Kulturně historický fenomén raného novověku*, České Budějovice 2007, zejména kap. *Cesty za vzděláním*, s. 67–98.

SEZNAM VYOBRAZENÍ

1. Znak země České v úvodu Donínova *Cestopisu*, Zdeňka TICHÁ (ed.), *Jak staří Čechové poznávali svět. Výbor ze starších českých cestopisů 14.–17. století*, Praha 1984. Zobrazení 1–13 jsou ilustrace z Donínova *Cestopisu*.
2. Staročeský kroj, tamtéž.
3. Venkované na benátském trhu; Využití oslů k práci v hospodářství v Lombardii, tamtéž.
4. Ženský úbor v Mantue; benátský znak, tamtéž.
5. Kroj vznešených Benátčanů; Paduánský mistr vysokého učení, tamtéž.
6. Uherský a turecký kroj; Adam a Eva – „figura” v mnichovském procesí, tamtéž.
7. Náměstí s velechrámem sv. Petra v Římě; Ženský kroj v Parmě, tamtéž.
8. Mapa Itálie, tamtéž.
9. Paláce Benátčanů a mešťanů Paduánských při řece Brenta; Okolí města Pucuolo (Puteoli) nedaleko Neapole, tamtéž.
10. Dóžecí galéra Bucentaurus, velitelská loď Benátčanů; Námořní galéra v janovském přístavu, tamtéž.
11. Ženský kroj ve Vicenci, tamtéž.
12. Věžňové, mrzáci, nemocní a ďábla vymycující v Loretu, tamtéž.
13. Holandská loď, kotví v Janově, tamtéž.
14. Donínovo *Poznamenání mil z jednoho města do druhého v této pouti loretánské* (1. část), Antonín GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, Praha 1940, s. 205.
15. Donínovo *Poznamenání mil z jednoho města do druhého v této pouti loretánské* (2. část), tamtéž, s. 206.
16. Portrét hraběte Lva Viléma z Kounic, kresba, *Lva Viléma z Kounic Cesta z Janova do Hispánie, 1636*, in: Simona BINKOVÁ – Josef POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989, s. 167.
17. Ukázka začátku deníku Lva Viléma z Kounic, František HRUBÝ (ed.), *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy Kounické rodiny v letech 1550–1650*, Brno 1987, s. 68a.
18. Itinerář cesty Lva Viléma z Kounic do Itálie a Španělska v letech 1635–1636, tamtéž, s. 66b.
19. Mapa Itálie s vyznačenou trasou Kounicovy cesty, tamtéž, s. 67.

20. Mapa Španělska s vyznačenou trasou Kounicovy cesty, tamtéž, s. 173.
21. První strana čistopisu deníku Kryštofa Václava z Nostic z jeho cesty do Nizozemí, Jiří KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004, s. 26.
22. Ukázka Nosticových vlastnoručních poznámek z jeho cesty do Nizozemí v roce 1705, tamtéž, s. 33.
23. Itinerář cesty Kryštofa Václava z Nostic do Nizozemí v roce 1705, tamtéž, s. 39.
24. Plán cesty Kryštofa Václava z Nostic do Nizozemí v roce 1705, tamtéž, s. 28–29.

1. Znak země České

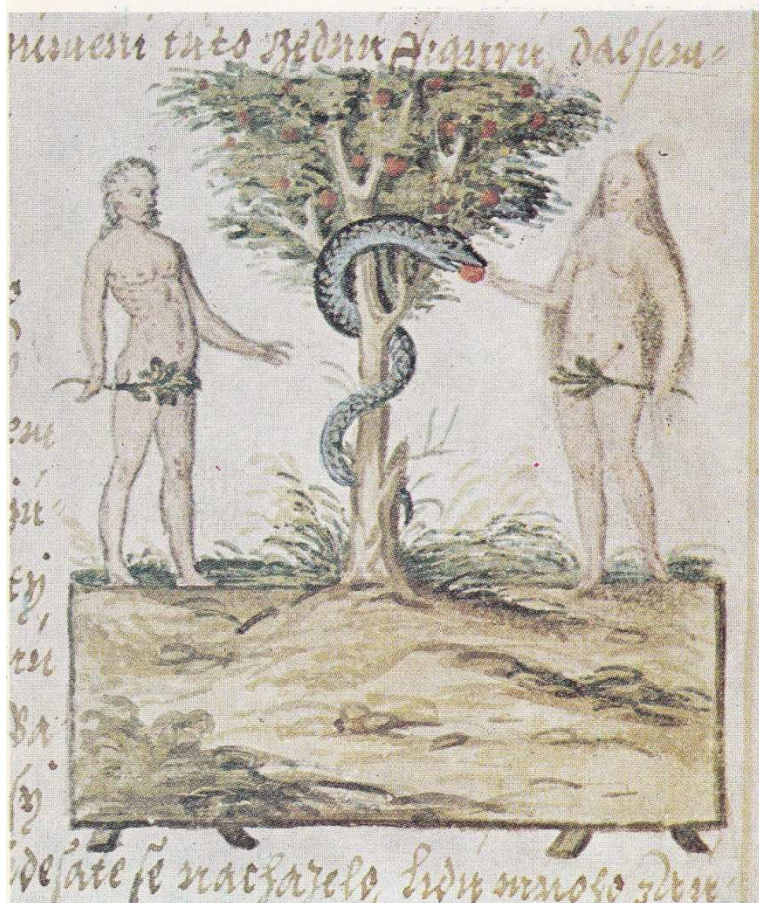
2. Staročeský kroj

3. Venkované na benátském trhu; Využití oslů k práci v hospodářství v Lombardii

5. Kroj vznešených Benátčanů; Paduánský mistr vysokého učení

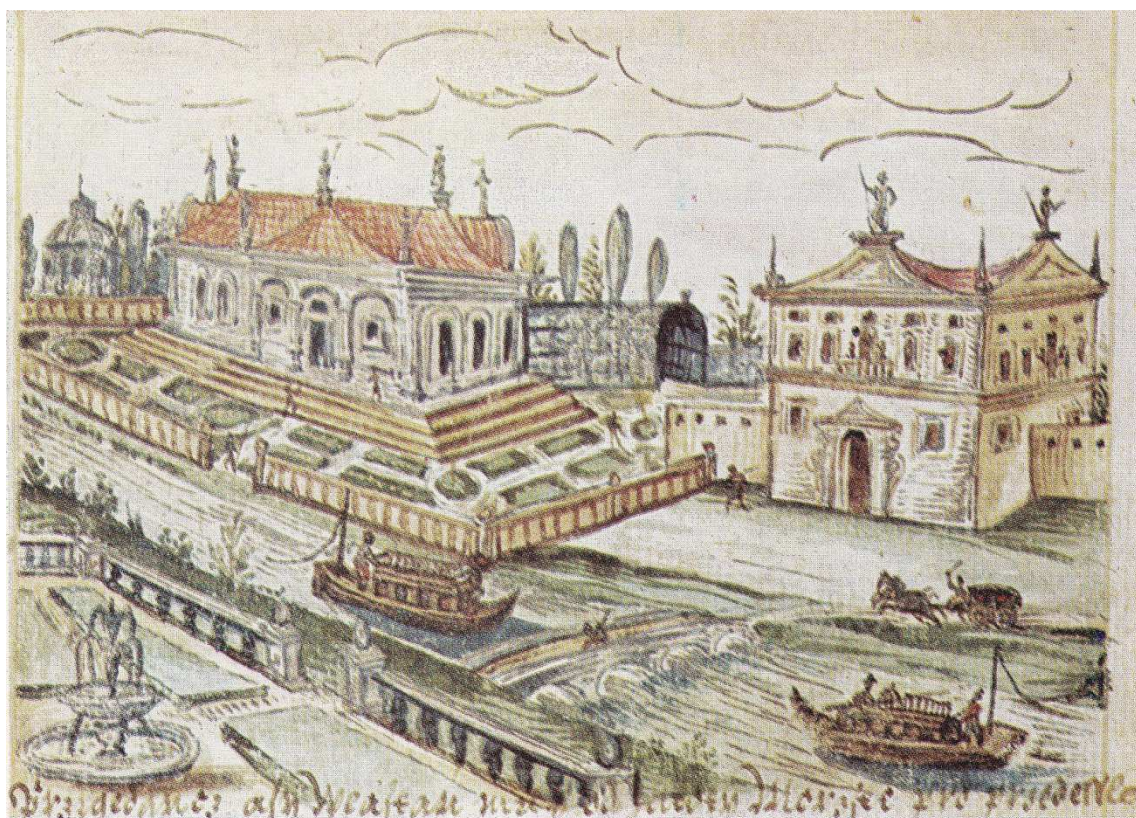
6. Uherský a turecký kroj; Adam a Eva – „figura” v mnichovském procesí

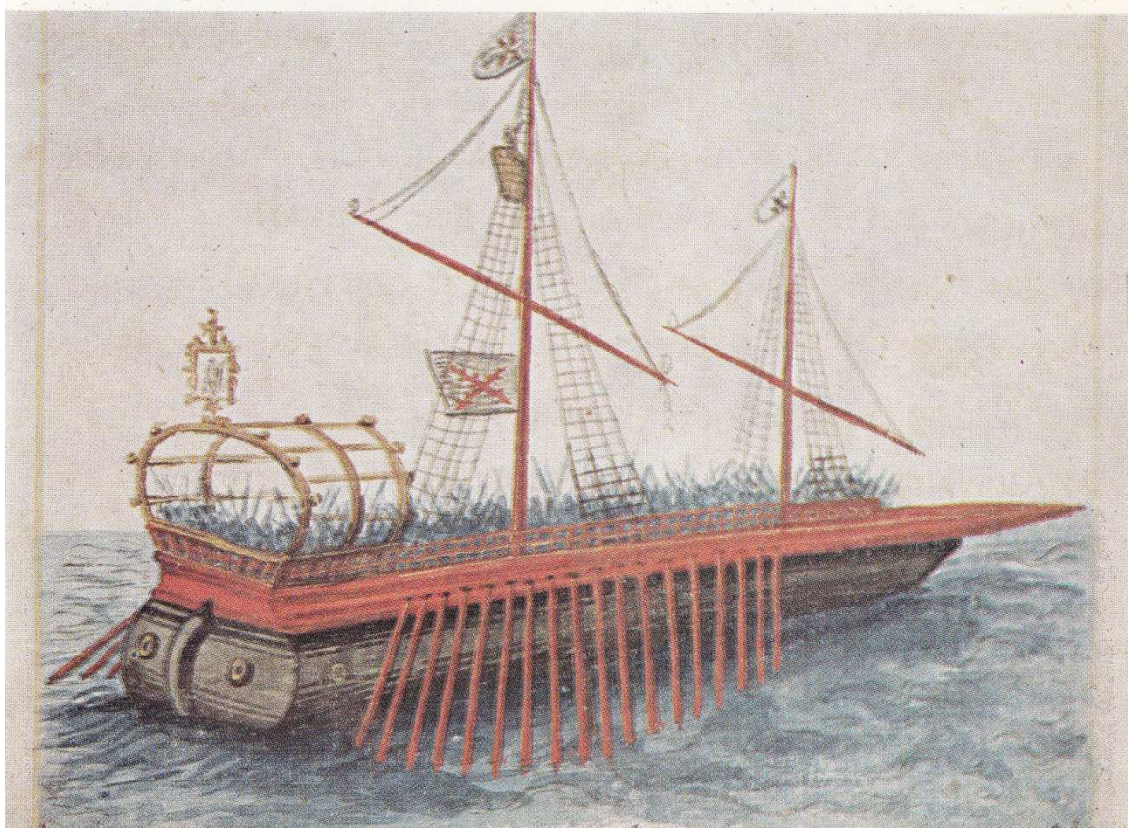
7. Náměstí s velechrámem sv. Petra v Římě; Ženský kroj v Parmě

8. Mapa Itálie

9. Paláce Benátčanů a mešťanů Paduánských při řece Brenta; Okolí města Pucuolo (Puteoli) nedaleko Neapole

10. Dóžecí galéra Bucentaurus, velitelská loď Benátčanů; Námořní galéra v janovském přístavu

11. Ženský kroj ve Vicenci

12. Vězňové, mrzáci, nemocní a d'ábla vymycující v Loretu

13. Holandská loď, kotvící v Janově

Poznamenání mil z jednoho města do druhého v této pouti loretské.

Z Prahy do Říčan 2, Šternberk 4, Chotěšany 1, Neustupov $1\frac{1}{2}$, Milčín $1\frac{1}{2}$, Tábor 2, Soběslav 2, Veselí 1, Budějovice 3, Krumlov 2, Welsch 3, Schlegl 1, Pailstein 1, Wegscheid 1, Hofnercel $1\frac{1}{2}$, Passav 2, summa mil. $29\frac{1}{2}$. Šerding 2, Merding 3, Braun 2, Oetting 3, Mildorf 1, Hag 4, Posdorf 4, Mnichov 2, summa mil 22. Wolfenhausen 4, Benediktbeir 4, Kohel 1, Wallsee 1, Mittenwald 3, Seefeld 2, Zierel 1, Innspruk 2, summa mil 18. Zierel 2, Delfs 2, Štams 1, Ims 3, Landeck 2, Prut 2, Pfunds 2, Nauters 1, Sulle 2, Tannas 1, Sernez $1\frac{1}{2}$, Suz 2, Samata 1, Selva piana 1, Casaza $2\frac{1}{2}$, Piur 2, Chiavenna $\frac{1}{2}$, summa mil $28\frac{1}{2}$. Tuto se vlaské mlie počítají: Nova 5, Trevona 10, Sondrio 16, Morbegno 15, Gera 10, Como 48, Milano 25, summa mil 129. Binasco 10, Pavia 10, Bastia 8, Voghera 8, Pontecuro 5, Tortona 5, Seravalle 12, Cavi 5, Ottagio 5, Pontedecimo 13, Genoa 7, summa mil 98. Nervi 6, Sore 4, Recco 4, Rapalo 6, Chiavari 5, Sestri 5, Monegia 7, Levante 9, Pegnon 7, Spezzia 8, Sarzana 7, Lavenza 7, Massa 3, Pietra Santa 6, La maggiore 8, Luca 8, Pisa 10, summa mil 110. Ponte terra 11, Pont' Elsa 11, Empoli 5, Monte lupo 5, Fiorenza 8, Figino di val Arno 16, S. Giovanni 4, Monte Varto 3, Bastardi 13, Castiglione Fiorentino 10, Cortona 5, Monte Colandro 5, Pasignano 5, Lamag-giore 6, Perugia 7, summa mil 114. Assisi 10, Foligno 7, Casa nuova 7, Seravalle 7, Camerino 7, Valcimara 8, Tolentino 7, Macerata 9, Recanati 10, Loreto 3, summa mil 75. Recanati 3, Mace-

14. Donínovo *Poznamenání mil z jednoho města do druhého v této pouti loretské (1. část)*

rata 10, Tolentino 9, Valcimara 7, Polverina 4, Mucia 4, Seravalle 4, Casa nuova 7, Foligno 7, Trevi 5, Spoleto 7, Srettura 6, Terni 6, Narni 6, Otricoli 7, Borghetto 4, Civita Castellana 4, Rignano 6, Castel nuovo 7, Prima porta 9, Roma Řím 6, summa mil 122. Summarum z Prahy do Říma 1141 mil, německých 228 mil.

Navrácení domů. Z Říma do Isola 9, Baccano 7, Monte Rosi 6, Ronciglione 8, Viterbo 10, Montefiascone 8, Bolsena 6, S. Lorenzo 4, Aquapendente 5, Ponte centino 4, Radicofani 8, Ricorso 5, Scala 4, S. Quirico 5, Fornieri 3, Bonconvento 5, Lucignano 3, Montarone 3, Siena 5, Staggia 9, Pogbonzi 4, Tavernelle 5, S. Casciano 8, Fiorenza 8, summa 142. Hosteria nova 5, Vaglia 4, Scarperia 8, Rifredo 7, Fiorenzuola 2, Petra mala 5, Loiano 8, Pianora 8, Bologna 9, Samogia 10, Castelfrank 5, Modena 5, Rubiera 8, Reggio 7, S. Hilario 9, Parma 6, Castel Ghelfo 8, Borgo S. Donini 7, Fiorenzuola 8, Piacenza 17, summa 141. Cremona po řece řečené Pò 36, Torcelli po též řece 34, Casal maggior po též řece 6, Sabioneta 3, Casolo 10, Mantua 12, Castion mantuano 7, S. Zeno 5, Villa Francha 2, Verona 10, Scaldere 10, Monte bello 10, Vicenza 12, Padoa 18, Luccia fusina 20, Venetia Benátky po zátocce mořské 5, summa 200. Magera po též zátocce mořské 5, Mestre 2, Castel Franco 20, Bassan 10, Solania Schalleng 3, Zissimon 10, Leitter 5, Urin 5, Špital 5, Borgo di val Sucagna 5, Levigo Leffen 10, Bers Chen 5, Trento Trident 5, summa 90. Tuto dále se německé míle počítají: Solaur 3, Neumark 1, Bruoncol 1½, Bolzan 1½, Kolman 3, Klausen 1, Brixen 1, Peyser 1, Sacks 1, Štercingen 1½, Lueg 2½, Šteina 1, Matarach 1, Innsprug 2½, Hala 1, summa 23½. Po řece Innu až do Passavu Švac 2, Rottenberg 2, Kuffštein 4, Rosenheim 4, Hohenau 4, Mildorf 4, Oetting 1, Braun 4, Kobenberg 4, Šerding 1, Neuberg 1, Passav 1, po Dunaji až do Lince Hofnercel 2, Alch 6, Edelzam 2, Linc 2, Freištat 4, Krumlov 4, Budějovice 2, Ševětín 1½, Veselí 1½, Soběslav 1, Tábor 2, Milčín 2, Chotěšany 2, Šternberk 1, Hrádek 2, Michovice 1, Praha 3, summa 71. Summarum z Říma do Prahy touto cestou učiní vlaských mil 1045 a německých 209 mil.

15. Donínovo *Poznamenání mil z jednoho města do druhého v této pouti loretánské* (2. část)

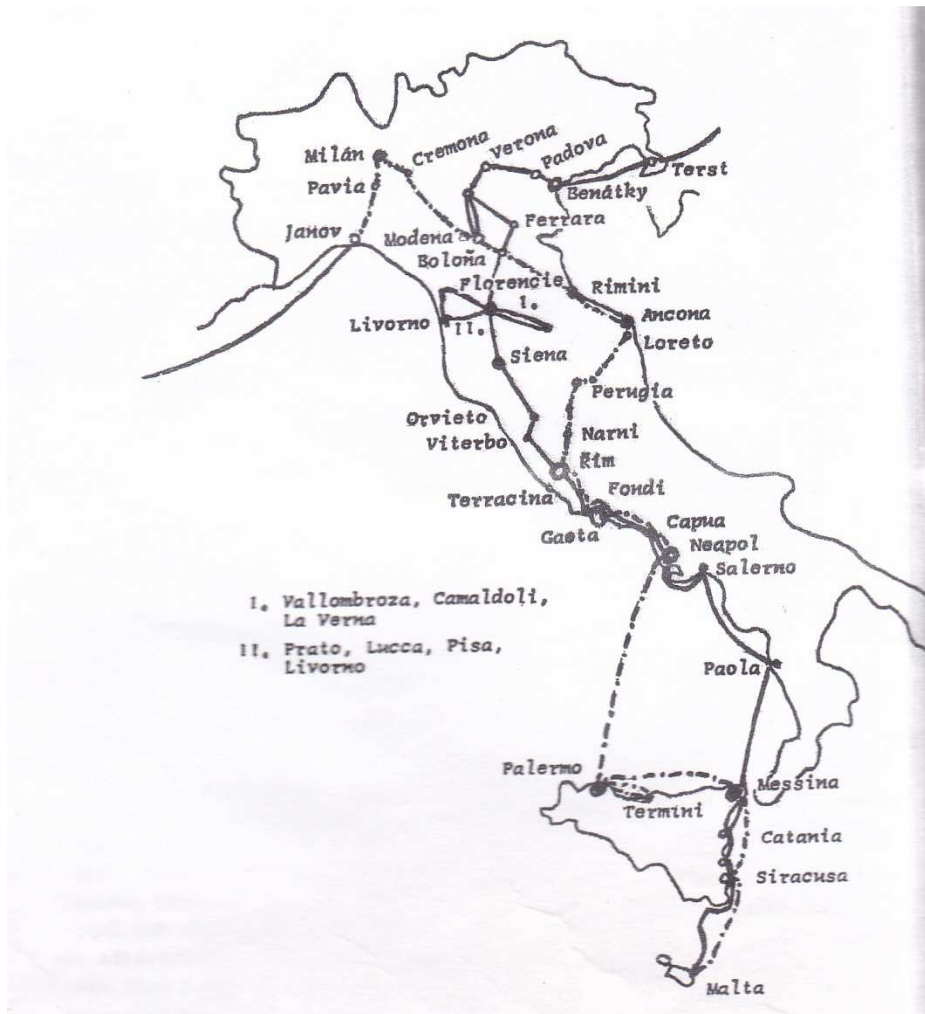
16. Portrét hraběte Lva Viléma z Kounic, kresba

Anno 1635.
 den 7. Februar sein feilföndung geben, denen mirigen, was in mirer aben getrennt.
 vordem daselbst sein aben und si die sein ist den daselbst mit mirer demphne
 auf den feilföndung und den auf den feilföndung den große demphne, den werden.
 den 8. Feb. ist aben aus gegeben, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 9. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 10. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 11. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 12. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 13. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 14. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 15. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 16. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 17. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 18. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 19. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 20. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 21. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 22. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 23. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 24. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 25. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 26. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 27. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 28. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 29. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung
 den 30. Feb. sein feilföndung den, was die zu den feilföndung den, also ist der feilföndung

17. Ukázka začátku deníku Lva Viléma z Kounic

7.2.1635	Slavkov (odjezd v 16. hod.)
9.2.-21.2.	Vídeň 22.2. na V. Nové Město, Semmering, Št. Hradec, poštou přes Maribor, Celje a Lublan k Terstu - karanténa 2 dny
10.3.	Terst 11.3. lodí z Terstu na Benátky - karanténa 12 dní
24.3.-21.5.	Benátky - výlet: 10.-15.5. do Padovy
22.5.-5.6.	Padova
6.6.-8.6.	Vicenza
9.6.-11.6.	Verona
12.6.-19.6.	Mantova - výlet: 14.-17.6. do Modeny
20.6.	Ferrara
21.6.	Bolona
23.6.-22.8.	Florence - I. výlet: 5.-7.7. Vallombrosa, Camaldoli, La Verna - II. výlet: 18.-25.7. Prato, Lucca, Pisa, Livorno
23.8.-9.10.	Siena přes Orvieto, Viterbo, Caprarola
14.10.-17.10.	Rím přes Marino, Velletri, Terracina, Fondi, Capua
22.10.-24.10.	Neapol lodí přes Nerano, Amalfi, Salerno, Paola
4.11.-7.11.	Messina dále lodí
8.11.-11.11.	Catania - výlet: 9.11. na Etnu dále lodí
11.11.	Augusta dále lodí
12.11.	Siracusa 16.11. lodí na Maltu
17.-20.11.	Malta 21.11. lodí na Siracusu, Augustu a Messinu
2.12.-8.1.1636	Palermo - výlet lodí do Termini 13.1. lodí do Palerma a Neapole
15.1.-17.2.	Neapol přes Capua, Gaeta, Fondi a Velletri
24.2.-25.5.	Rím přes Narni a Todi
29.5.	Perugia
30.5.	Assisi
4.-9.6.	Loreto přes Anconu a Rimini
15.6.-23.6.	Bolona přes Modenu, Reggio, Cremonu a Lodi
28.6.-11.7.	Milán přes Pavii a Tortonu
14.7.-16.8.	Janov lodí 16.-27.8. do Španělska
27.8.-29.8.	Alicante přes Yecla, Alvacets, La Roda, Ocana, Aranjuez
7.9. - ???	Madrid - I. výlet: 14.-17.10. Toledo II. výlet: 26.-29.10. El Escorial

18. Itinerář cesty Lva Viléma z Kounic do Itálie a Španělska v letech 1635–1636

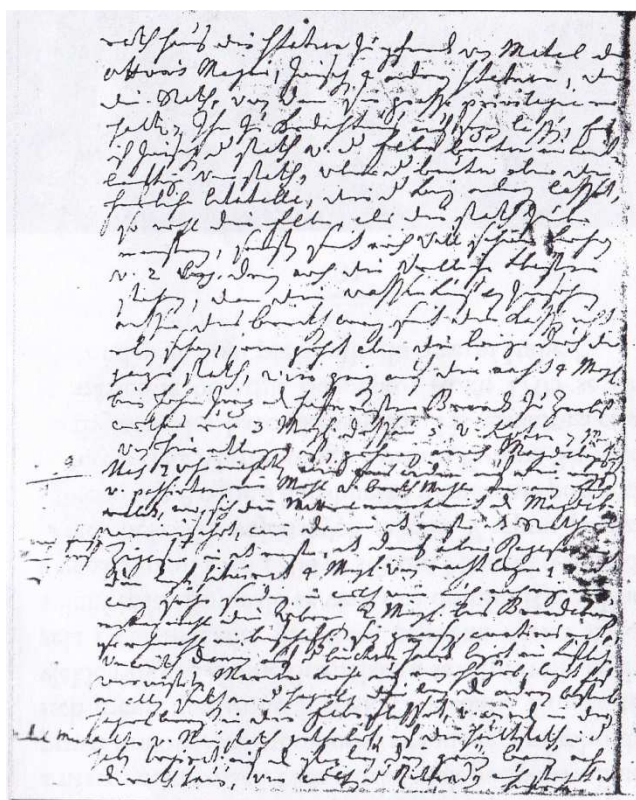
19. Mapa Itálie s vyznačenou trasou Kounicovy cesty

20. Mapa Španělska s vyznačenou trasou Kounicovy cesty

Reise Beschreibung.
 Mein Christen Venzel
 Grafen von Nostitz im- und nach
 Completirten 56. Jahre meines Al-
 ters, nebst meiner lieben Gemahlin
 Maria Juliana Elisabeth Witt-
 frau von Nostitz, und der Fräulein
 Elisabeth von Nostitz, den 11.
 July 1712. Nach Teilschmitt aus
 der Gefangen, und ist dahin wie,
 der Jureit den 19. Octobr, dem
 Allerhöchsten satz, und damit,
 frises, und es mit kochbrast.
 In im Jahr 1712, im Jahr 1712, im Jahr 1712,
 im Jahr 1712, im Jahr 1712, im Jahr 1712,

21. První strana čistopisu deníku Kryštofa Václava z Nostic z jeho cesty do Nizozemí

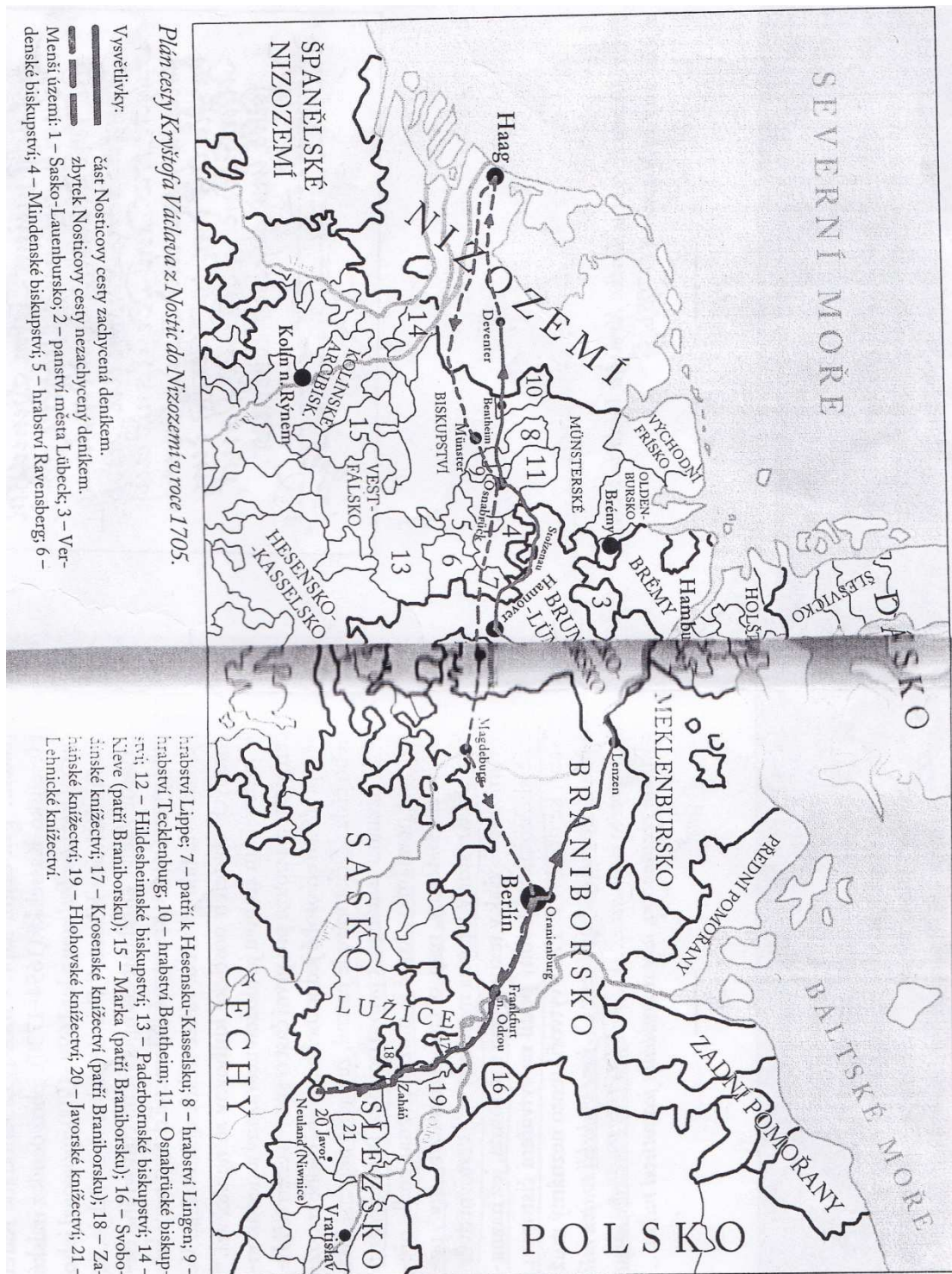

22. Ukázka Nosticových vlastnoručních poznámek z jeho cesty do Nizozemí v roce 1705

ITINERÁŘ CESTY KRYŠTOFA VÁCLAVA Z NOSTIC DO NIZOZEMÍ V ROCE 1705

Datum	Místo oběda	Místo noclehu
11. 7.	Neuland (Niwnice)	Klitschdorf (Kliczków)
12. 7.	Zaháň (Żagań)	Naumburg nad Bobrou (Nowogród Bobrzański)
13. 7.	Nieder Pottendorf (?)	Radnick (Radomicko)
14. 7.	Aurith (Urad)	Frankfurt nad Odrou
15. 7.	Frankfurt nad Odrou	Arendsdorf
16. 7.	Tasdorf	Köpenick
17.-21. 7.	Berlín	Berlín
22. 7.	Oranienburg	Oranienburg
23. 7.	Fehrbellin	Wusterhausen/Dosse
24. 7.	Kletzke	Perleberg
25. 7.	Lenzen	Tripkau
26. 7.	Boizenburg	Saský Lauenburg
27. 7.	Bergedorf	Hamburk
28.-30. 7.	Hamburk	Hamburk
31. 7.	Harburg	Sahrendorf
1. 8.	Wietzenhof	Celle
2. 8.	Celle	Hannover
3. 8.	Hannover	Hagenburg
4. 8.	Diepenau	Wehrendorf
5. 8.	Osnabrück	Osnabrück
6. 8.	Ibbenbüren	Bentheim
7. 8.	Bentheim	Holten
8. 8.	Holten	Deventer

23. Itinerář cesty Kryštofa Václava z Nostic do Nizozemí v roce 1705

24. Plán cesty Kryštofa Václava z Nostic do Nizozemí v roce 1705